
**Historische
voorwerpen
uit de
schilderspraktijk**

Een uitgave van de Stichting Schildersmuseum
Gevestigd in het 'Zuiderzeemuseum' te Enkhuizen

www.schildersmuseum.nl

Schilders Museum Enkhuizen

Copyright © 2017: Stichting Schildersmuseum
Samenstelling: Anton van Wezep, Pieter Wokke en Jaap Meinsma
Productie: Eisma Media Groep - Leeuwarden
Design: ZeeDesign - Witmarsum
Druk: Scholma Druk - Bedum

VOORWOORD

Met genoegen laat ik u kennismaken met 'Historische voorwerpen uit de schilderspraktijk', een fotoboekje uitgeven door het Bestuur van de Stichting Schildersmuseum.

In het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen zijn een aantal panden door het Schildersmuseum ingericht als originele oude werkplaats en een presentatieruimte. In een ander pand worden oude gereedschappen, pigmenten en materialen van de unieke collectie waarover de Stichting het beheer heeft, door het museum geconserveerd en bewaard.

Slechts een gedeelte van de voorhanden zijnde collectie kan worden gepresenteerd aan het publiek. Dat is zonde! De Stichting heeft immers de opdracht onder andere publicaties en excursies te verzorgen ter verspreiding van het inzicht in het ambachtelijke erfgoed van de schildersbedrijfstaking en de betrokkenheid van het publiek hiervoor te bevorderen!

Deze uitgave voldoet op een duidelijke wijze aan het selectief uitdragen van kennis over historische gereedschappen en materialen uit de schilderspraktijk, door foto's te tonen van meer dan tweehonderd objecten uit onze collectie. Allen voorzien van een heldere beschrijving van het betreffende onderwerp.

Wij vertrouwen erop met deze uitgave de belangstelling en interesse voor het historische karakter van het schildersambacht aanmerkelijk te versterken en wensen u veel lees- en kijkplezier!

Soest, augustus 2017

Jaap van der Worp
Voorzitter Stichtingsbestuur

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
12.	Advertentie voor bladgoud	
13.	Advertentie voor Mixtion	
14.	Afrandmachine voor behang	
15.	Afstoomapparaat	
16.	Agaatsteen	Polijsteen
17.	Album met gravures	
18.	Arbeidslijst	
19.	Bascule	
20.	Behangborstel	
21.	Behangdrukvals	
22.	Behangdrukblok	
23.	Beschilderd linnen	
24.	Benzinebrander	Brandlamp
25.	Biezentrekker	
26.	Biksteen	Schuursteen
27.	Bladzilver	Weismetel
28.	Bossingmesje	Engels plamuurmes
29.	Brandemmer	
30.	Brandijzer	
31.	Brandkorf	Blarentrekker
32.	Bronspoederverstuiver	
33.	Bus met schenktuit	Voorraadbus
34.	Bus met standolie	Voorraadbus
35.	Carbidbrander	
36.	Daskwast	
37.	Decoratief paneel	
38.	Decoratief sjabloon	
39.	Decoratieve randen	
40.	Deurplaten	
41.	Diamantsnijder	Glassnijder
42.	Diploma vakopleiding	
43.	Diploma 'avond teekenschool'	
44.	Diploma Meester Schilder	
45.	Diploma akte Ne	
46.	Doezelaar	
47.	Doordrukpapier	Kalkeerpapier
48.	Draadroller	Draadklos
49.	Draadtrekker	Getande spalter
50.	Fries stopmes	Stopmes
51.	Geëtst asbest (cementplaatje)	
52.	Geëtst glas	

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
53.	Gipsbeeld	Tekenvoorbeeld
54.	Glaceerspalter	Satijnkwastje
55.	Glasdrager	Glasreestel
56.	Glasgruizer	
57.	Glasmonsters	
58.	Glaspaneel met goud	
59.	Glaspenapparaat	
60.	Glassnijder (hardstaal)	
61.	Glaspendoos	Glaspennen
62.	Glaspenshamer	
63.	Glaspunaises	
64.	Goudkussen	Verguldkussen
65.	Goudoplegger	
66.	Goudpaneel (decoratie)	
67.	Goudpaneel	
68.	Goudrolhouder	
69.	Goudstoffer (met oplegger)	
70.	Grondpapier	
71.	Haaienvel	
72.	Hakmes	
73.	Handboek voor hout- en marmer-nabootsing	
74.	Handleiding voor hout- en marmerschilderen	
75.	Handwagen	Transportkar
76.	Hangladder	
77.	Harspotje	
78.	Hazenpootje	Goudstoffer
79.	Hout- en marmerpanelen	
80.	Houten opscheplepel	
81.	Houtimitatie	Inlegwerk
82.	Houtimitatie staal	
83.	Houtimitatie paneel	
84.	Houtkammen	Draadtrekkers
85.	Japans plamuurmes	
86.	Kistje met strooiblaauw	Smaltblauw
87.	Klaploper	Strijkpot
88.	Kleurenwaaier	
89.	Kleurstalen (spatwerk)	
90.	Kleurstalen in een doos	
91.	Klopkwast	Draadtrekker
92.	Koudwaterverf	
93.	Kozijnbeschermer	Afzethekje

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
94.	Kunstuimsteen	Schuurblok
95.	Krijtbak	Stopverfbak
96.	Kwastenbak	
97.	Kwastenbus	
98.	Ladderafhouder	
99.	Ladderbankje	
100.	Ladderlijst	Inventarislijst
101.	Ladderjukken	Opleggers
102.	Lakzegel	
103.	Letterboek 1	Voorbeeldboek
104.	Letterboek 2	
105.	Letterbord 1	Goudpaneel
106.	Letterbord 2	
107.	Linnen spanstof	
108.	Loodwitpot	
109.	Loper	
110.	Lyons penseel	
111.	Mandfles	
112.	Map met proefstalen imitatiewerk	
113.	Map met tekeningen.	
114.	Map met tekenvoorbeelden 1	
115.	Map met tekenvoorbeelden 2	
116.	Map met voorbeelden	
117.	Marmerimitatiepaneel	
118.	Marmerimitatiestaal (St. Remy)	
119.	Marmerklopper	Granietsklopper, Toepkwast
120.	Marmerstaal met schildpad	
121.	Nerfroller met spalter	
122.	Oliekookpot	
123.	Olievat met kraan	
124.	Oorkonde	
125.	Paardenstaart	Schuurstaart
126.	Patineerstaal	Lazuurtechniek
127.	Paustekeningen	Priktekeningen
128.	Penselen	Marmerpenselen
129.	Pigmentkast	Ladenkast
130.	Pijpaardepot	Aanmaakpot
131.	Plafonddecoraties	
132.	Plaklijm	Keulse lijm of Stuklijm
133.	Plamuurmessen 1	Engels plamuurmes of Oplegmes
134.	Plamuurmessen 2	Duits plamuurmes of Oplegmes

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
135.	Plamuurrubber	
136.	Plamuurwals	Verfwals
137.	Plastiekwerk	Vlakversiering
138.	Plateautrap	
139.	Polijstdot	Slijpdot
140.	Potmolen	Verfmolen of Conusmolen
141.	Pottensteker	Pottenkrabber
142.	Prentbrander	
143.	Puimsteen	Natuursteen of Schuursteen
144.	Puntchiqueteerkwastje	
145.	Raamboom	Ladderafhouter
146.	Reclame medaillon	
147.	Reien	
148.	Reliëfroller	Structuurroller
149.	Rijgpen	Mattenbinder
150.	Ringkwast	Bandkwast
151.	Rubberlap	Imitatielap
152.	Rubberrol voor houtimitatie	
153.	Satijnkwast	
154.	Schema pigmentbereiding	
155.	Schilderskleding	
156.	Schraag	
157.	Schraapstaal	
158.	Schuifplank	Steigerplank
159.	Schuurblok	Slijpblok
160.	Schuurpapierhouder	
161.	Sjablonen	Mal
162.	Sjabloon in koperplaat	
163.	Sjablonenkwastje	
164.	Sjabloonstaal	Vlakversiering
165.	Sjablonen voor houtimitatie	
166.	Sjabloonmesje	
167.	Slechtkwast	Marmerdaskwast
168.	Sleper	Biezentrekker
169.	Slijpspalter	
170.	Slijpsteen	
171.	Spalterkam	Draadtrekker
172.	Spantang	Linnenspanner
173.	Spatapparaat	
174.	Spiritusbrander	Brandlamp
175.	Steekpasser	Kraspasser

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
176.	Stopmessen	
177.	Strijkbord	Raapbord
178.	Stuklijm	Plaklijm
179.	Stuclijst	Decoratielijst
180.	Talkspuit	Matteerspuit
181.	Tamponeerborstel	
182.	Tekening met pauwen	
183.	Tekeningen	
184.	Tekenvoorbeelden 1	
185.	Tekenvoorbeelden met ornamenten	
186.	Tekenvoorbeelden 2	
187.	Tekenvoorbeelden van handtekenen	
188.	Tempermes	Aanmaakmes
189.	Toepborstel	Marmerklopper
190.	Toepkwast	Toepborstel
191.	Veegsjabloon	Onbegrensd ornament
192.	Verfmenger	Roerapparaat
193.	Verfkrabber	Schraper
194.	Verfkorst	
195.	Verfmolen voor twee kleuren	
196.	Verfmolen van natuursteen	
197.	Verfspuitpistool	
198.	Verftest	Strijkpot
199.	Verfzeef	
200.	Verfzeefroerder	
201.	Verguld glas	Glasdecoratie
202.	Verguldwerk achter glas	
203.	Verkoopboek	Maandboek
204.	Vernisketel	
205.	Verzetspot 1	Strijkpot, Test
206.	Verzetspot 2	Strijkpot
207.	Vignet of Veignet	Spalter
208.	Voorraadbus	Pigmentbus
209.	Voorraadbusje	Verduunningsbus
210.	Voorbeeldboek letters en cijfers	
211.	Voorbeelden decoratieve randen	
212.	Waterverfkwast	Blokwitter
213.	Weegschaal	
214.	Wetsteen	Oliesteen
215.	Wielkrik 1	
216.	Wielkrik 2	

INHOUD

Pag.	Naam	Alternatieve naam
217.	Wikkeltechniek	Vlakversiering
218.	Wrijfsteen	
219.	Zandstrooier	
220.	Zinken behangnaalden	

ADVERTENTIE VOOR BLADGOUD

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 24 cm, breedte 18 cm.

Bijzonderheden: Een oude advertentie met een hedendaags product. Bijzonder zijn de prijzen.

Toepassing: Er wordt hier reclame gemaakt voor bladgoud aan de rol. Dit wordt toegepast op smalle delen zoals biezen op rijtuigen, op profielen van deuren en versieringen in kerken e. d. Men zou ook een blaadje goud in reepjes kunnen knippen, maar door een rol in een speciale houder te plaatsen, gaat het werken aanmerkelijk sneller. De advertentie geeft daar een voorbeeld van. Er wordt maar één soort goud genoemd, terwijl er toen waarschijnlijk ook meerdere soorten waren.

Firma S. COHEN - Rotterdam

HOOGSTRAAT 252^a. - TELEF. INTERC. 853.

Bladgoud in Rollen.

Het *gebruik* van onze *Bladgoudrollen*, voor *biezen, kan*, bij daarvoor geschikt werk, *grote voordeelen bieden*: men meet de breedte van de te trekken biezen en voorziet zich *bij ons* van bladgoud, op diezelfde breedte gesneden. Dit goud is, op papier gerold, aanwezig in den vorm van bladgoudrollen die \pm 21 Meter lang zijn.

(Afb. 1.)
Zonder voorafgaand snijden kan men hiermede dadelijk *vergulden*. Men is dus *steeds zeker* een *zuivere bies* te verkrijgen: verder *vervalt* geheel: het *tijdroovende snijden* van het goud met het daarmede gepaard gaande *goudverlies*.

Onze prijzen zijn:

voor 1 rol goud, Rozenobel, breed 3 m.M.	f 0.65
„ 1 „ „ „ „ 4 „ „	„ 0.85
„ 1 „ „ „ „ 5 „ „	„ 0.95
„ 1 „ „ „ „ 6 „ „	„ 1.10
„ 1 „ „ „ „ 8 „ „	„ 1.40
„ 1 „ „ „ „ 10 „ „	„ 1.75
„ 1 „ „ „ „ 15 „ „	„ 2.55

In bovenstaande breedten vindt men de rollen steeds bij ons voorradig. Zij bestaan uit *Rozenobelgoud*.

Wij leveren:

Rotmachines, om het rollengoud aan te brengen op plat, glad werk (zie afb. 1) à f 0.75.

Bezemrolmachines, voor bolle biezen en oneffen werk (zie afb. 2) à f 1.25.

Wie bekend is met de kwaliteit van het door ons geleverde, *wéét*, dat hij, om *duurzaam, mooi* goudwerk te verkrijgen, *onze rollen goud*, zoowel als *ons bladgoud* gebruiken *moet*.

Hoewel *ons goud* van het *hoogste gehalte* en van de *grootste dikte* is, zijn de *prijzen* van *onze rollen*, zoals U boven ziet, *aanmerkelijk lager* dan elders.

(Afb. 2.)

BS 591 C

ADVERTENTIE VOOR MIXTION

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 24 cm, breedte 18 cm.

Bijzonderheden: Een zeer oude advertentie over een oud product.

Toepassing: In deze advertentie gaat het over goudverf of mixtion. Mixtion (mengsel) is eigenlijk een vernis om bladgoud te plakken. Men beschouwt de Franse mixtion als de beste. Dit product bestaat uit gelijke delen standolie en gekookte olie met een beetje droogmiddel. Vaak moet het iets worden verdund met terpentine (vroeger terpentijnolie) omdat de vernis schraal moet worden verwerkt. En een regelmatige laag is minstens zo belangrijk. Meestal wordt een kleurstof (gele oker in olie gemalen) toegevoegd om de kleur van het goud helder te maken. Om een warmere uitstraling te krijgen, voegt men vermiljoenrood toe. Een oude tint goud kan men krijgen door er iets Bordeauxrood bij te doen. Het mooie van dit product is dat het in verschillende droogtijden te verkrijgen is, bijvoorbeeld 3, 6 of 24 uren. De droogtijd is belangrijk voor het verkrijgen van de mooiste glans. Een andere en praktische manier is vergulden met een snel drogende zuurvrije vernis.

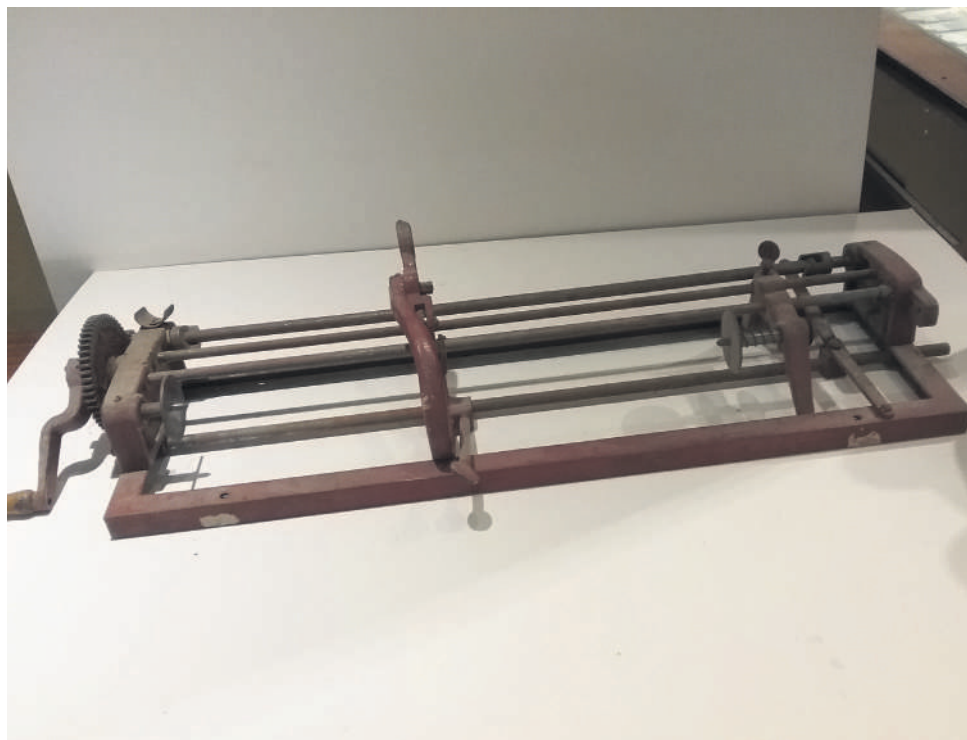

AFRANDMACHINE VOOR BEHANG

Materiaal: Staal.

Afmeting: Lengte 88 cm, breedte 38 cm, dikte 20 cm.

Toepassing: Met dit apparaat kon men de neggekanten (zelfkanten) van de rollen afsnijden. Bij het drukken van behang werden de rollen door de drukwalsen geleid met kleine klemmen. Die waren 1 cm breed en zaten aan beide zijden van de rol en moesten natuurlijk voor het plakken worden verwijderd. De behangers knipten die randen met een speciale, lange, behangschaar af. Dat deed men aan één zijde, want de andere zijde werd weggewerkt met de volgende baan. Het knippen was een tijdrovende bezigheid die met de komst van de snijmachine voorbij was. De rol (10 m) werd tussen de geleiders geplaatst en m.b.v. een scherp mesje afgesneden. Tegenwoordig worden de rollen behang geleverd zonder neggekanten.

AFSTOOMAPPARAAT

Materiaal: Staalplaat met rubber slang.

Afmeting: Doorsnede 48 cm, hoogte 85 cm.

Bijzonderheden: Bij dit apparaat hoort nog een gasfles.

Toepassing: Dit is een prima apparaat om behang van een wand te stomen. Dit werkt in combinatie met een gasbrander. Het reservoir wordt voor 80 procent gevuld met water, te controleren via het kijkglas. Als de gas slang van de propaangasfles is aangesloten, kan de brander onder het reservoir worden aangestoken. Als het water kookt, kan de stoom via de slang naar het blad. Dat wordt tegen het behang gehouden zodat de stoom het behang opweekt en met een steekmes kan worden afgestoken. Momenteel gebruikt men elektrische afstoomapparaten.

AGAATSTEEN

Andere naam: Polijsteen.

Materiaal: Houten heft met agaatsteent in een koperen bus.

Afmeting: Lengte 18 cm, rond 2 cm.

Bijzonderheden: Zeldzaam stuk gereedschap.

Toepassing: Agaatsteent is een edelgesteente dat wordt gebruikt voor het polijsten van bladgoud. Vooral voor het polijsten van goud bij het poliment vergulden is deze steen onmisbaar. Bij deze wijze van vergulden wordt de ondergrond voorbereid met rode bolus, een soort rode aarde die iets poreus is. De droge boluslaag wordt iets opgeweekt met verdunde spiritus, waarna het bladgoud wordt opgeplakt. Dat zuigt eigenlijk meteen vast. Met een goudstoffer worden dan de losse stukjes verwijderd, waarna met een agaatsteent alles glimmend wordt gepolijst. Deze wijze van vergulden komt veel voor bij houtsnijwerk aan orgels. Dus met veel reliëfwerk.

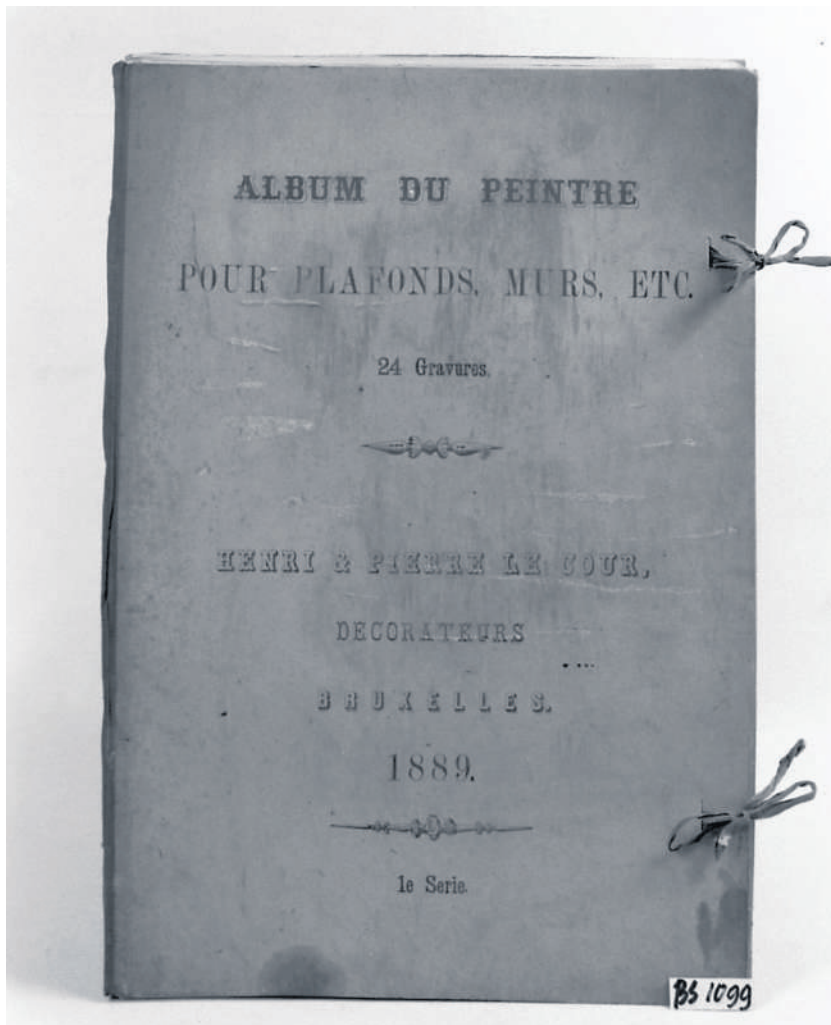
ALBUM MET GRAVURES

Materiaal: Map van karton, inhoud papier.

Afmeting: Lengte 55 cm, breedte 38 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Zeer oude decoratieve voorbeelden (1889).

Toepassing: Deze, uit Brussel afkomstige, map bevat 24 voorbeelden voor het decoreren van wanden en plafonds. Een gravure is een afdruk in diepdruk-techniek van een afbeelding of een tekst die in een metalen plaat is gegraveerd (gesneden).

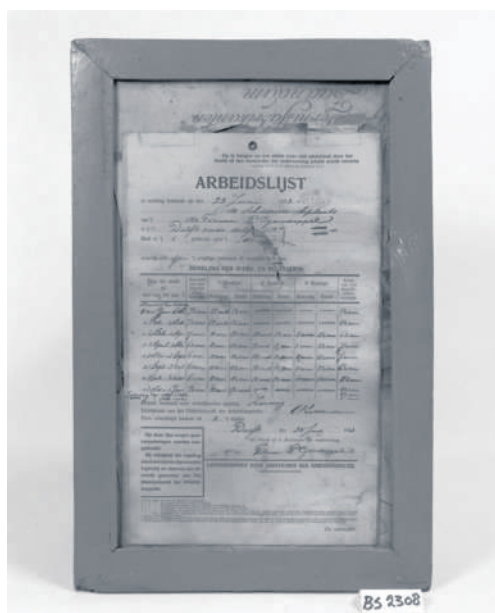
ARBEIDSLIJST

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 24 cm, breedte 16 cm.

Bijzonderheden: Een oude arbeidslijst uit 1941.

Toepassing: Deze oude arbeidslijst, datering 1941, is van schildersbedrijf Goudappel te Delft. De oudste arbeidslijst die in het bezit is van het Schildersmuseum is van 1920 en van hetzelfde schilderbedrijf. De Arbeidswet is van 1919 en verschillende keren herzien. Definitie van de wet: 'Wet houdende bepalingen tot beperking van de arbeidsduur in het algemeen en tot het tegengaan van gevaarlijke arbeid'. Deze wet geeft dus algemene bepalingen, terwijl in diverse besluiten de bepalingen nader worden uitgewerkt. Zo zijn aan deze wet toegevoegd: het arbeidsbesluit, besluiten voor rusttijden, werktijden voor winkeliers, verpleging, apotheken, fabrieken en werkplaatsen. Kinderen beneden de 14 jaar mogen geen arbeid verrichten en personen beneden 18 jaar slechts in beperkte mate. Een arbeidslijst moest worden opgehangen in elke ruimte waar arbeid werd verricht en voor iedereen toegankelijk. De arbeidslijst kon voor meerdere personen gelden en vermeldde de werk- en rusttijden van het personeel en welke dag bestemd is voor de wekelijkse rustdag. Zijn de werk- en rusttijden voor iedereen gelijk dan is een lijst voldoende, anders moest ieder een eigen lijst invullen. Het werktijdenbesluit geeft aan dat er 8,5 uur per dag en 48 uren per week gewerkt moet worden, tussen 7.00 en 18.00 uur. Het is duidelijk dat deze wet anno 2016 er anders uitziet.

BASCULE

Materiaal: Hout met gietijzer.

Afmeting: Lengte 75 cm, breedte 50 cm, dikte 38 cm.

Toepassing: Een bascule werd vroeger in een werkplaats en verffabriek gebruikt voor het afwegen van grotere hoeveelheden grondstoffen. Meestal was een bascule afgesteld op een maximum gewicht. Op het brede plateau werd het materiaal gezet, wat met gewichten in evenwicht moest worden gebracht. Deze gewichten moesten regelmatig worden geijkt. Er werd met een verhouding van 1 op 10 gewerkt, wat inhoudt dat 1 kg in werkelijkheid 10 kg is. In de werkplaats waren verschillende gewichten aanwezig. Voor het afwegen van kleinere hoeveelheden had men een weegschaal. Deze was nodig om de materialen die voor een karwei nodig waren te wegen. Dat gebeurde vooraf en na afloop van het werk, zodat men precies de verbruikte hoeveelheden kon bepalen. Zodoende ziet men op oude rekeningen de verbruikte materialen soms ook in grammen aangegeven.

BEHANGBORSTEL

Materiaal: Kort, zwart varkenshaar in beukenhouten blok.

Afmeting: Lengte 21 cm, breedte 5,5 cm, dikte 5,5 cm.

Bijzonderheden: Het korte, gekleurde varkenshaar wordt in bosjes in het houten blokje gekit. Het haar wordt soms met andere soorten gemengd om het goedkoper te maken. In het beukenhouten blokje (handvat) zitten vaak gleuven voor de vingers. Behangborstels zijn ook verkrijgbaar met een verlengd handvat.

Toepassing: Deze borstels werden gebruikt om grondpapier in het behanglinnen te borstelen. Behanglinnen, ook wel spanlinnen of schilderslinnen, werd op latten gespijkerd (gespannen) met speciale kopspijkertjes om de gemetselde muur te kunnen behangen. Dat linnen werd geweven van, uit vlas gewonnen, vezels. Voor het spannen werd vaak een speciale tang (spantang) gebruikt. Grondpapier was verkrijgbaar in rollen van 10 meter bij 0,53 meter en in vellen van 70 x 60 cm. 24 vellen vormen samen een 'boek'. Grondpapier was vrij dun en met speciale plaksel (stijfsel) snel doorweekt. Door het gebruik van de behangborstel werd dit papier dan in de openingen van het linnen geborsteld. Tijdens het drogen, trok het linnen weer strak zodat er daarna behang over geplakt kon worden.

BEHANGDRUKWALS

Materiaal: Speciaal hout (esdoorn- of perenhout).

Afmeting: Lengte 70 cm, doorsnede is variërend.

Bijzonderheden: Voor de behangfabricage zeer waardevol.

Toepassing: Omstreeks 1785, in Frankrijk, voor het eerst ontwikkeld voor het bedrukken van stoffen. De eerste drukwalsen waren geheel uit hout gesneden en later voorzien van koperen stiften, messingband en vilt. De walsen zijn niet van massief hout, maar opgebouwd uit acht duigen van esdoorn- of perenhout en met een watervaste lijm tegen elkaar gezet zodat het praktisch niet werkt. Nadat het ontwerp op de rol was overgebracht, werd het hout rondom het motief weggesneden. Later werden op de omtrek van het patroon groeven gemaakt van 5 mm diepte waar koperen of messing strippen in werden gezet. Doordat die strippen 10 mm dik waren, bleven ze 5 mm boven het oppervlak steken. Hierop kon de verf of inkt worden aangebracht en op het papier worden gedrukt. Voor grotere vlakken werden de tussenruimten met vilt gevuld. Door het tijdrovende en zeer specialistisch werk waren deze walsen zeer kostbaar. Bovendien moest voor elke kleur een nieuwe wals worden gemaakt en ze moesten in speciale kasten worden bewaard met een constante temperatuur en vochtigheidsgraad. Vanaf 1960 worden metalen walsen gebruikt die gegraveerd of geëtsd kunnen worden en in 1970 werden die weer verdrongen door metalen walsen die door fotografische of chemische technieken werden voorzien van een motief. De drukwalsen werden als 'de schatkamer' van de behangfabrikant beschouwd.

BEHANGDRUKBLOK

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 52 cm, breedte 48 cm, dikte 6-8 cm.

Bijzonderheden: De eerste manier om papier te bedrukken; vanaf de 18e eeuw. Zeer waardevol.

Toepassing: Voor de eerste behangsels zijn, door graveurs, houten drukblokken gesneden zoals ook voor het stofdrukken zijn gebruikt. De blokken bestaan meestal uit drie lagen hout, kruislings op elkaar gelijmd. Uit de bovenste laag, meestal van perenhout, werd het motief gesneden. Nadat het ontwerp op het blok was overgebracht, werd het hout rondom het motief weggesneden. In de 19e eeuw werd het snijden van het motief in het hout vervangen door in de lijnen van het patroon koperen of messing strippen te zetten. Voor grotere vlakken werd de ruimte dan gevuld met vilt. Voor een ontwerp met meerdere kleuren moesten evenzoveel blokken worden gemaakt. Men had een speciale techniek om de kleuren precies aan te laten sluiten. Nadat de verf of inkt op het blok was aangebracht, moest de afdruk op de juiste plaats en duidelijk op het papier komen. Eerst werd het blok met de vuist of een hamer aangedrukt, later had men een speciale tafel met een hefboom. Het maken en bewaren was specialistisch werk en dus kostbaar. Omstreeks 1785 werden deze blokken vervangen door drukwalsen. Behang wat op deze wijze is gefabriceerd, noemt men handgedrukt behang.

BESCHILDERD LINNEN

Materiaal: Linnen met olieverf.

Afmeting: Lengte 99 cm, breedte 69 cm.

Bijzonderheden: Oud voorbeeld van decoratieve technieken.

Toepassing: Dit soort schilderijen werden in schouwburgen, bioscopen e.d. toegepast op plafonds en lambriseringen. De wand werd dan bespannen met het, vooraf geprepareerde, linnen en daarna beschilderd. Een voorloper van het behangwerk. Om een indruk te krijgen van het resultaat en om vaardig te worden in de techniek, werden proefstukken gemaakt. Bijgaand voorbeeld heeft kenmerkende invloeden van de 'art deco' stijl. Het zal waarschijnlijk gemaakt zijn in het begin van 20e eeuw.

BENZINEBRANDER

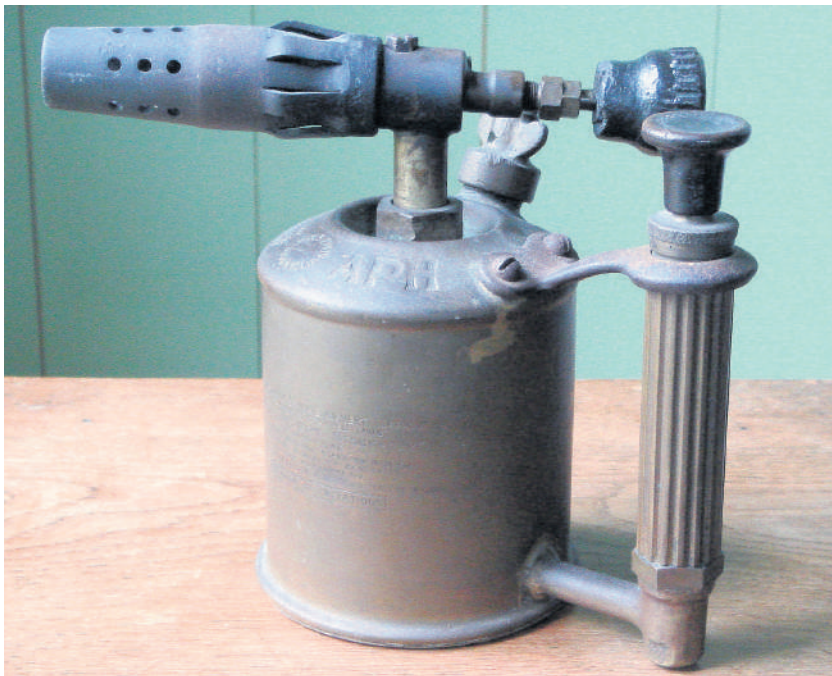
Andere naam: Brandlamp.

Materiaal: Koper met hout.

Afmeting: Hoogte 32 cm, rond 9 cm.

Bijzonderheden: Oud stuk gereedschap van eind 19e eeuw; mag niet meer gebruikt worden.

Toepassing: Voor het verwijderen van oude, versleten verflagen werden verschillende hulpmiddelen gebruikt zoals: brandkorven en -ijzers, in petroleum gedrenkte houtspaanders, carbidbranders, deze brandlampen en later de gasbranders. Deze benzinebranders werden voor 7/8 deel gevuld met normale benzine (geen wasbenzine) en in de holte boven het reservoir werd spiritus gedaan. Door het branden van de spiritus wordt de lamp voorverwarmd waardoor ook de benzine gaat vergassen en door de katoenen pit omhoog komt. Door het opendraaien van de kraan kon het mengsel van lucht en gas worden aangestoken. Door de pomp kon men iets meer druk op de benzine zetten zodat de vlam sterker werd. Een groot nadeel was de open vlam, dus brandgevaar, maar ook werd de vlam door een windvlaag gemakkelijk uitgeblazen. Behalve door schilders werden deze brandlampen ook door andere vaklieden zoals loodgieters en dakdekkers gebruikt. Veel gebouwen zijn door ondeskundig gebruik en roekeloosheid door brand vernield.

BIEZENTREKKER

Materiaal: Glazen flesje met messing kop.

Afmeting: Lengte 11 cm, doorsnede 3,5 cm.

Toepassing: Voor het trekken van biezen werden dunne penselen of slepers gebruikt. Slepers bestaan uit zeer lang runderhaar, gezet in een schacht van een ganzenveer. Biezen worden langs een reilat getrokken of zo uit de hand. Vroeger werden fietsen en rijtuigen voorzien van biezen evenals wanden en plafonds in kerken en andere gebouwen. Voor het vlotter werken, werd dit flesje ontwikkeld. Er bevindt zich een dun radertje in de messing kop. De verf in het flesje moet op de juiste dikte worden gebracht om met het wieltje te kunnen worden verwerkt. De wieltjes zijn in meerdere breedtes te krijgen, dus voor biezen met verschillende diktes.

BIKSTEEN

Andere naam: Schuursteen.

Materiaal: Hard natuursteen.

Bijzonderheden: Oud schuurmiddel.

Toepassing: Uit de natuur werden allerlei hulpmiddelen gehaald, zoals: haaienvel, plantenvezels, puimsteen en biksteen. Ze werden allen voor hetzelfde doel gebruikt, namelijk schuren of slijpen. Een biksteen is harder dan een puimsteen (afkomstig van lava), en is daardoor minder geschikt.

BLADZILVER

Andere naam: Weismetel.

Materiaal: Papier met dunne blaadjes zilver.

Afmeting: Lengte 12 cm, breedte 10 cm.

Bijzonderheden: Imitatiemateriaal.

Toepassing: Net als verguldwerk (een voorwerp beplakken met een dun laagje bladgoud), kan men ook een voorwerp beplakken met een laagje zilver. Dat werd/wordt veel gedaan bij een reclame op een winkelruit en bij decoraties. Op een etalageruit kan een tekst aan de binnen- of aan de buitenkant worden aangebracht. Het effect kan men verhogen met behulp van een laagje goud of zilver. Aan de binnenzijde wordt dan eerst de tekst gepenseeld en daarna het goud of zilver geplakt met een oplossing van gelatine in water. Na droging wordt dat afgedekt met een laagje lakverf. Aan de buitenzijde zal men eerst het bladmetaal moeten plakken en daarna de tekst penselen. Het metaal goud en zilver kan men ook in poedervorm maken. Deze poeders kunnen daarna worden aangekleurd en toegepast om voorwerpen een speciaal metaaleffect te geven, bijvoorbeeld brons. Hier zijn speciale werkmethoden voor nodig. Ook grafietpoeder wordt soms gebruikt.

BOSSINGMESJE

Andere naam: Engels plamuurmes.

Materiaal: Gesmeed stalen lemmet in een kokoshouten handvat.

Afmeting: Lengte 22 cm, breedte 2,5 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Engelse plamuurmessen zijn er in diverse breedten. Bij de Engelse plamuurmessen wordt het staal gesmeed waardoor het naar voren dunner en veerkrachtiger wordt. Het lemmet is met een spie in het kokoshouten handvat bevestigd. Kokoshout is donkerbruin met okerleurige delen er in. Het hout is sterk en veerkrachtig. Kenmerkend is het koperen ringetje tussen handvat en lemmet. Een bossingmesje is een smal plamuurmes, meestal van dit type, maar kan ook een Duits model zijn.

Toepassing: Dit smalle plamuurmesje is bedoeld voor smalle vlakken, zoals een bossing bij een paneeldeur. Een bossing is het smalle deel van een paneel tussen de profiellijsten en is meestal 4 cm breed. Soms wordt dit soort mesjes gebruikt voor het aanstoppen van spijker-gaten en voor het vastzetten van kleine ruitjes met stopverf. Ook voor ander werk zoals het opzuiveren van plamuurwerk en grondverfwerk. Zelfs voor het schoonmaken (uitkammen) van kwasten.

Herkomst: Plamuurmessen (en bossingmesjes) werden en worden in Engeland en Frankrijk gemaakt. Maar ook in Nederland.

BRANDEMMER

Materiaal: Verzinkt plaatstaal.

Afmeting: Lengte 58 cm, doorsnede 17,5 cm.

Toepassing: Een brandemmer was gevuld met zand om een begin van brand te blussen. Vooral in ruimte waar brandbare materialen waren opgeslagen en werden verwerkt, waren brandemmers verplicht. Dus in schilderswerkplaatsen en verffabrieken. Soms werden emmers met zand ook op een karwei gezet om een begin van brand te blussen. Een schilder die met een open vlam verf ging afbranden, was verplicht een emmer met zand of met water bij zich te hebben.

BRANDIJZER

Materiaal: Metalen plaat in houten heft.

Afmeting: Lengte 16 cm, breedte 11 cm, dikte 7,5 cm.

Bijzonderheden: Zeer oud gereedschap om oude verflagen te verwijderen.

Toepassing: Om oude, verweerde verflagen van een ondergrond te verwijderen, werd een stuk metaal of ijzer in een vuur gelegd tot het flink warm was. Als men het daarna op of boven de verflaag hield, werd deze week en kon men vervolgens met een krabber verwijderen. In plaats van een stuk ijzer werd ook zink of aluminium gebruikt en verwarmd d.m.v. elektriciteit. Soms werden, bijvoorbeeld bij een deur, houtspaanders besprenkeld met petroleum en in brand gestoken waarna het afkrabben kon beginnen. De deur werd dan op schragen gelegd.

BRANDKORF

Andere naam: Blarentrekker.

Materiaal: Dik plaatstaal.

Afmeting: Lengte 25 cm, breedte 17 cm, dikte 11 cm.

Bijzonderheden: Gedateerd 1870.

Toepassing: In de korf werd gloeiende stukken turf, hout of cokes gedaan en tegen de oude verflagen gehouden. Door de warmte ging de verf blaren vandaar de naam 'blarentrekker'. De verflagen werden week en konden worden verwijderd. Een man hanteerde de korf, de tweede persoon moest krabben. De olievlagen van toen werden snel week, maar deze methode was erg tijdrovend. Rond 1900 kwam hiervoor de zogenoemde spiritusbrander in de plaats.

BRONspoederverstuiVER

Materiaal: Houten heft met koperen pijpje en gummibal.

Afmeting: Lengte 15 cm, dikte rond 6 cm.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel bij decoraties.

Toepassing: Decoraties kunnen worden verfraaid met een metaalpoeder. Hiervoor zijn verschillende metaalsoorten in de handel bijvoorbeeld goudbrons, zilver, aluminium en koper. Het is de kunst om met zo'n spuitje het poeder voorzichtig in de natte verflaag te blazen.

BUS MET SCHENKTUIT

Andere naam: Voorraadbus.

Materiaal: Plaatstaal.

Afmeting: Hoogte 35 cm, doorsnede 20 cm.

Bijzonderheden: Dit soort voorraadbussen zijn niet lang in gebruik geweest.

Toepassing: Toen de verfindustrie overging tot het leveren in grotere bussen, had dat grotere velvorming in de bus tot gevolg want de schilders gingen niet uit deze bussen werken. Er werden kleine hoeveelheden in een zogenoemd strijkpotje gedaan. Door de klachten uit de praktijk gingen sommige fabrieken over op bussen met een schenktuit onderaan de bus. Door de dop af te schroeven, kon de schilder een kleine hoeveelheid verf in het strijkpotje doen zonder het deksel te verwijderen. Er kon zodoende geen lucht (zuurstof) bij de verf komen en werd velvorming voorkomen. Een groot nadeel was echter het weer vastschroeven van de dop. Als dat niet vlot lukte, stroomde de verf over je handen, wat weer tot ergernis leidde. Bovendien was het fabriceren van dergelijke bussen erg kostbaar en werden daarom later uit de handel genomen. Door het toevoegen van speciale oplosmiddelen (antiveldmiddel) ontstond er niet zo snel een vel in de bus.

BUS MET STANDOLIE

Andere naam: Voorraadbus.

Materiaal: Plaatstaal met kurk; inhoud: lijnolie/standolie.

Afmeting: Hoogte 35 cm, doorsnede 28 cm.

Bijzonderheden: Een oude bus met een oud materiaal (standolie).

Toepassing: Het bindmiddel standolie werd gemaakt van lijnolie. Zo ontstond lijnolie/standolie. Men maakte ook wel standolie van houtolie, dus van een ander basismateriaal. Van lijnolie kan men o.a. gebleekte lijnolie, gekookte lijnolie en standolie maken. Lijnolie wordt geperst uit de zaden van de vlasplant. Die zogenoemde rauwe lijnolie wordt gezuiverd en gebleekt tot een iets blanker product. Als men de rauwe olie verhit onder toevoeging van een metaalverbinding (b.v. lood- of kobaltoxide) dan ontstaat een donkerder product wat een betere droging heeft, zogenoemde gekookte lijnolie. Standolie ontstaat door de rauwe olie te verhitten in een gesloten koperen ketel. Hierdoor blijft de kleur redelijk blank, maar doordat de moleculen aan elkaar gaan klonten (polymeriseren) wordt de olie dikker. Een voordeel is dan dat de olie tot een glanzende laag gaat vloeien. Deze standolie werd als bindmiddel in de standverf gebruikt. Het aanbrengen van b.v. standgroen voor het buitenschilderwerk vereiste wel vakmanschap omdat de verf moeilijk verwerkte. Het gebruik van stevige, kortharige kwasten was nodig. Door de opkomst van alkydharsverven zijn de lijnolie- en standverven nagenoeg verdrongen.

CARBIDBRANDER

Materiaal: Plaatstaal en gietijzer.

Afmeting: Hoogte 53 cm, rond 19 cm.

Toepassing: Verfabbrandapparaat en voorloper van de gasbrander. De carbidbrander werkt op het principe van het ontstaan van gas doordat carbid in aanraking komt met water. Het gezeefde carbid plaatst men in een mandje dat in water zakt; er ontstaat dan carbidgas of acetyleengas. Door de druk van het ontstane gas wordt het water in de 'dubbele' buitenwand gedrukt. Wordt het gas aangestoken en verbruikt, dan wordt de gasdruk minder en komt het water weer terug. Dit herhaalt zich tot het water of het carbid op is. Op de drukketel zit een veiligheidsventiel, een drukmeter en een aansluiting voor de gaslang naar de brander. Een sterk verbeterde versie is de gasbrander op propaangas.

DASKWAST

Materiaal: Houten heft met dashaar.

Afmeting: Lengte 21,5 cm, breedte 8,5 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Duur imitatiegereedschap.
Kenmerkende donkere baan in het witte haar.

Toepassing: Bij het imiteren van hout, marmer of natuursteen een onmisbaar stuk gereedschap. Door het zeer zachte dashaar kan men een fijne nuance in de imitaties aanbrengen. Bij eikenhout de scherpe splinterigheid aan de punten van het hartstuk en bij marmerwerk het doorschijnende van de steen. Deze kwast of borstel is ook te gebruiken voor het opzetten van de eerste houtdraden bij een imitatie. Een daskwast is duur door de haarsort en door de fabricagemethode. De bosjes haar worden met een koperdraad in het benen tussstuk gezet en soms extra gekit voor het geheel aan het houten heft wordt bevestigd. Het onderhoud vereist veel zorgvuldigheid. Na gebruik in olieverf wordt de kwast zorgvuldig uitgewassen met zachte zeep. Door het water er uit te slaan, gaan de haren mooi recht staan. Vrij ophangen of plat wegleggen is nodig om kromme haren te voorkomen. Het dure dashaar wordt vaak vervangen door geitenhaar of varkenshaar.

DECORATIEF PANEEL

Materiaal: Linnen met een houten lijst.

Afmeting: Lengte 157 cm, breedte 76 cm, dikte 2,5 cm.

Bijzonderheden: Een zeer mooie decoratie uit 1888.

Toepassing: Een oefening voor een paneelvulling die waarschijnlijk toegepast is in het centraal station te Amsterdam. Dit werkstuk is gemaakt door J. Lommers te Loppersum, waarschijnlijk als voorstudie. Deze schilder is werkzaam geweest aan het station toen het werd gebouwd. In 1979 heeft een restauratie plaatsgevonden.

DECORATIEF SJABLOON

Materiaal: Zink.

Afmeting: Lengte 36 cm, breedte 29 cm.

Bijzonderheden: Decoratief sjabloon uit 1910.

Toepassing: Deze complete decoratie werd toegepast op plafonds en wanden van trappenhuizen in schouwburgen, villa's en particuliere woningen. Door zink als materiaal (in plaats van papier) toe te passen, kon men de tekening meerdere keren gebruiken. Dit compleet bloemmotief werd omringd door andere decoraties van bloemen en planten. Langs de randen werden afsluitende motieven aangebracht. Voor de uitwerking werd olieverf gebruikt. Voor het decoreren van wanden en plafonds in kerken werden en worden vaak sjablonen gebruikt omdat ook daar de patronen zich steeds herhalen. Rondom die vlakken worden dan vaak biezen getrokken langs een rijlat of uit de hand. Werd er vroeger vaak olieverf toegepast, nu gebruikt men ook silicaatverf. De kleurpoeders worden dan op het werk aangemaakt om de juiste kleur te bepalen.

DECORATIEVE RANDEN

Materiaal: Papier.

Bijzonderheden: Een Duitse map met ruim 20 voorbeelden voor randdecoraties.

Toepassing: Vanaf eind 1800 werden plafonds en wanden vaak voorzien van decoraties. Vooral in schouwburgen, bioscopen en villa's kregen decorateurs de kans hun kunnen te tonen. Hun ontwerpen werden soms gebundeld en via een uitgever op de markt gebracht. Vooral langs de randen van plafonds, wanden en lambriseringen werden versieringen aangebracht. Hiervoor werden dan sjablonen gemaakt naar voorgedrukte voorbeelden. Dit is een map uit Duitsland met een aantal voorbeelden uitgevoerd in aquareltechniek.

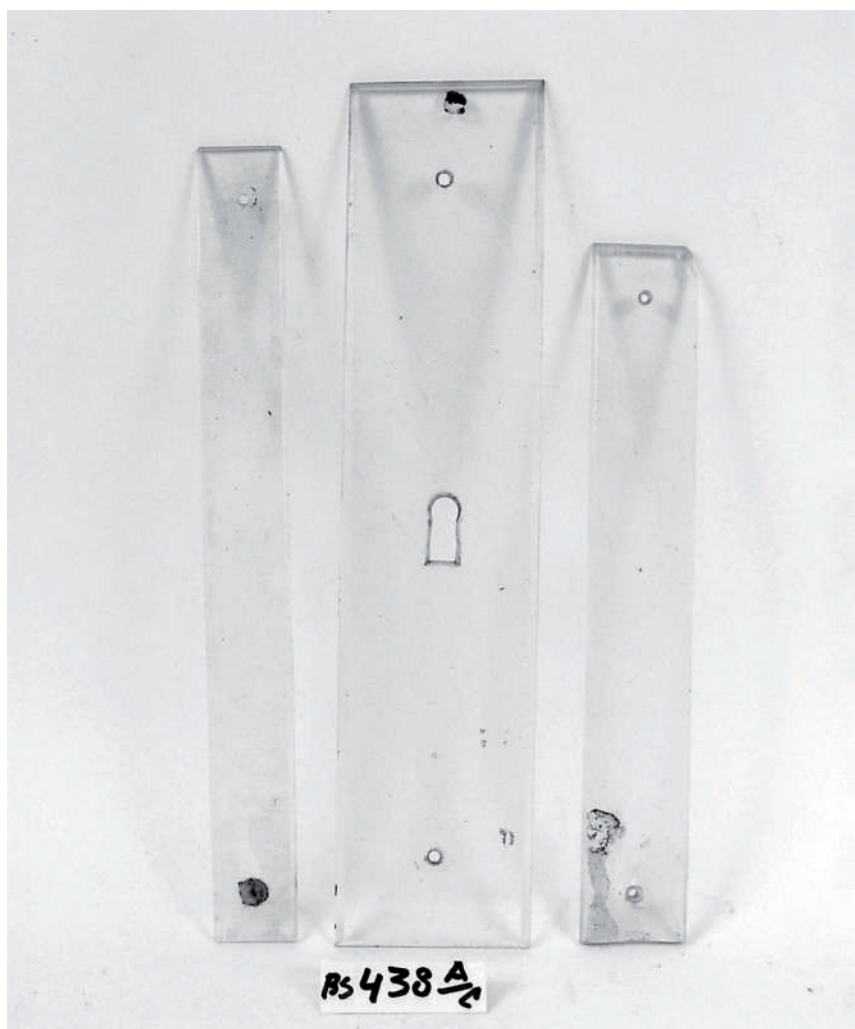

DEURPLATEN

Materiaal: Glas.

Afmeting: Lengte 39 cm, breedte 9 cm, dikte 0,5 cm. Veel verschillende maten.

Toepassing: Deurplaten werden op een deur geschroefd om het vuil worden en afslijten van de randen te voorkomen. Men pakt een deur vaak onder de kruk vast en niet aan de kruk, dus slijt de verf daar snel en wordt vuil. Deuren van een bedstede werden vaak met behang beplakt. Die werden nog sneller vuil. Een deurplaat werd vlak onder de kruk geschroefd. Er werden ook kunststof deurplaten gebruikt.

DIAMANTSNIJDER

Andere naam: Glassnijder.

Materiaal: Fraai houten heft met een diamantje in metaal.

Afmeting: Lengte 11 cm, breedte 2,5 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Een fraai, oud gereedschap om glas te snijden.

Toepassing: Glas is een zeer oud materiaal en dus zijn er oude methoden om glas te snijden. Om een kras in het harde glas te maken, moet men materiaal hebben dat nog harder is. In de natuur zijn harde stenen te vinden waarmee dat kan. Zo ontdekte men dat diamant daar ook geschikt voor is. Met een diamantsnijder kon niet iedereen overweg want de diamant ging 'naar je hand staan'. Men moest hiermee voorzichtig over de ruit gaan en vooral niet teveel druk uitoefenen. In de industrie kon men de steentjes namaken en die voldeden goed. Aan het houten heft zit een metalen kop met het diamantje. De kop was meestal van koper. In die kop zitten soms gleufjes om repen van de ruit af te breken. Na de diamantsnijder kwam de glassnijder met hardstalen wieltjes. Meestal zitten er 6 stuks in, die steeds verwisseld kunnen worden.

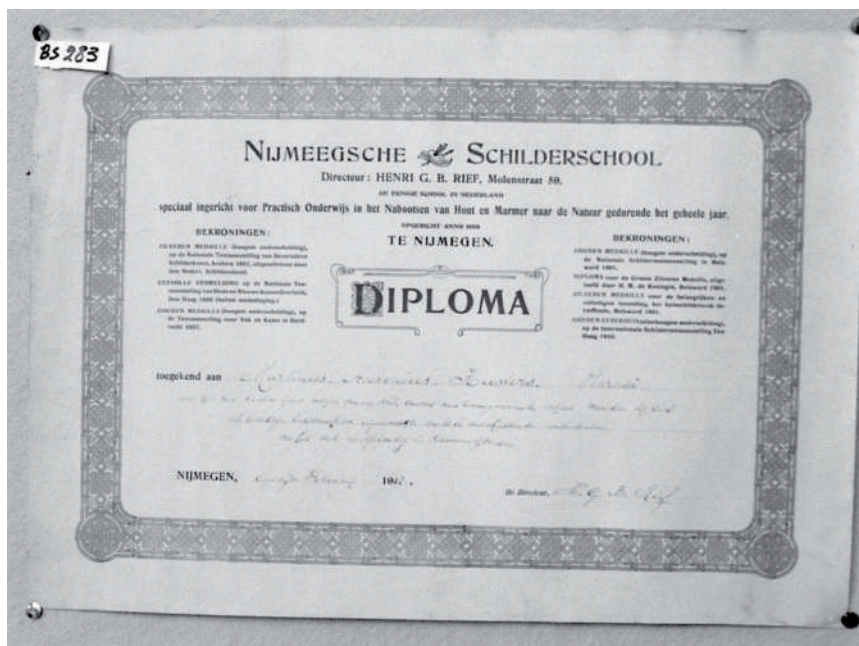
DIPLOMA VAN EEN VAKOPLEIDING

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 29 cm, breedte 21 cm.

Bijzonderheden: Een oud-diploma van een privé opleiding.

Toepassing: Tot begin 1900 waren er geen vakopleidingen. Jonge mensen werden in de bedrijven, dus in de praktijk begeleid en opgeleid. Waarschijnlijk eerst helpen bij het maken van de verf en het verrichten van andere hand- en spandiensten. Door het ontstaan van de gilden kwamen er omschrijvingen voor het begeleiden van jongeren, maar wel heel summier; men kon er een eigen uitleg aan geven. Op veel plaatsen waren gilden, ieder met eigen regels. Er zijn diverse oude gildeboeken waarin de regels zijn omschreven. Eind 19de eeuw werden de gilden door de Fransen afgeschaft. Van enige vorm van opleiden was toen geen sprake meer, maar doordat werkgevers en werknemers zich eind 1800 gingen organiseren, werden stappen ondernomen om o. a. jonge mensen een opleiding te geven; er ontstonden vooral in de grote plaatsen particuliere schildersscholen. Bekend zijn o.a. de scholen in Nijmegen, Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam. Tot in 1919 de Nijverheidsonderwijswet tot stand kwam en het beroepsonderwijs vanuit de overheid werd geregeld. Die privé opleidingen bestonden meestal uit het aanleren van speciale technieken, zoals hout- en marmer imitatiewerk, tekenopleidingen en decoratieve technieken. Het diploma komt uit Nijmegen (1912) van de particuliere schildersschool.

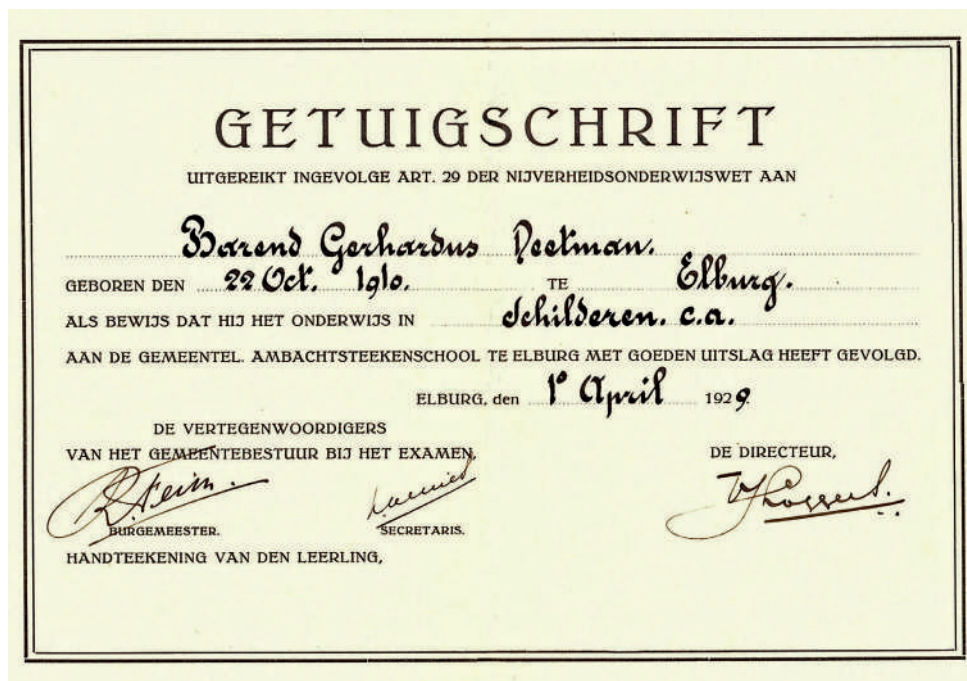
DIPLOMA 'AVOND TEEKENSCHOOL'

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 14,5 cm, breedte 10,5 cm.

Bijzonderheden: Een oud-diploma van een avond teekenschool.

Toepassing: Niet iedereen was in de gelegenheid een schildersvakschool te bezoeken. Daarnaast ontstonden de wat algemenere 'avond teekenscholen' die onder de verantwoordelijkheid vielen van de plaatselijke overheid. Op deze teekenscholen werden, naast algemene vakken als rekenen en taal, vooral vakkennis, (bouw-) constructies en tekenlessen gegeven. Omdat schilderen toen vooral nog een creatief beroep was, waren de tekenlessen voor hen van grote betekenis. De praktijk werd aangeleerd in de beroepspraktijk. Na afloop van zo'n cursus ontving men een diploma. Het getuigschrift van de avond-teekenschool is uit Elburg (1929).

DIPLOMA MEESTER SCHILDER

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 29 cm, breedte 21 cm.

Bijzonderheden: Een oud-diploma Meester Schilder van de Nationale Schildersschool.

Toepassing: De Nationale Schildersschool is in 1925 opgericht door het Algemeen Verbond van Ondernemers in het Schildersbedrijf. Oorspronkelijk was het een kleine school die voornamelijk door zonen van schilderspatroons werd bezocht. Ook was het in aanvang een winterdagschool, waar je kon worden toegelaten wanneer je in het bezit was van het diploma gezelschap schilderen. Aan het diploma was de titel Meester Schilder verbonden op basis waarvan je vanwege de vestigingwet gerechtigd was een schildersbedrijf te beginnen. Later kwamen er nog twee zusterscholen bij, te weten in Zwolle en Boxtel van respectievelijk Christelijke en Katholieke signatuur. Op dit moment zijn de scholen uitgegroeid tot middelgrote mbo-scholen waar voornamelijk voor creatieve beroepen wordt opgeleid.

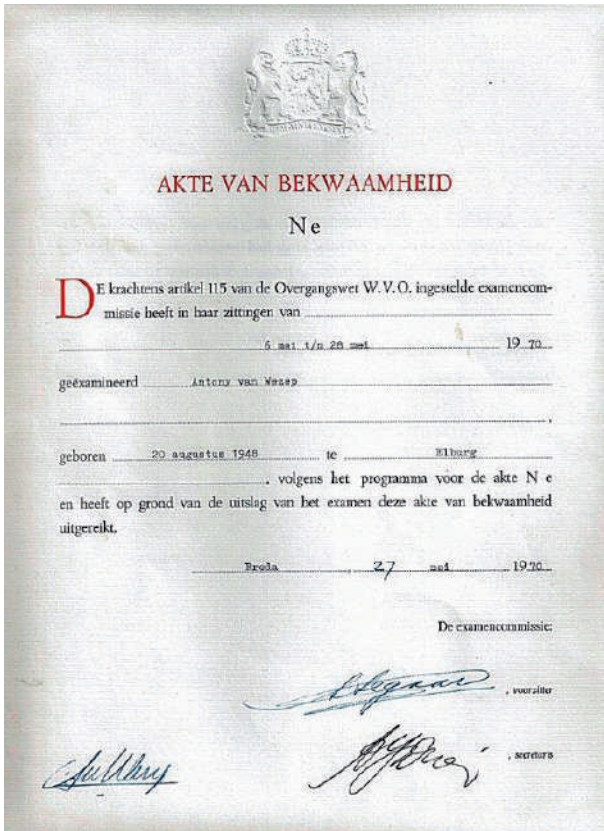
DIPLOMA AKTE NE

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 31 cm, breedte 21 cm.

Bijzonderheden: Een oud-diploma.

Toepassing: In het kader van de Nijverheidsonderwijswet (1919 - 1969) was de mogelijkheid om via een staatsexamen in het bezit te komen van onderwijsbevoegdheden voor verschillende beroepen. Zogenaamde N-akten. Voor de schilders bestond er de akte Ne. In ons vakgebied werd dit tevens als hoogst haalbare diploma beschouwd. De opleidingen werden verzorgd door het Nederlands Genootschap tot opleidingen van leraren in het beroepsonderwijs. Er waren ongeveer 200 lts-en met een schildersafdeling waar ongeveer 400 schildersleraren actief waren. In 1970 is dit staatsexamen voor het laatst afgenomen. Momenteel worden er nog enkele schilders opgeleid door de hogescholen voor het diploma leraar bouwkunde met differentiatie schilderen.

DOEZELAAR

Materiaal: Vilt of rubber (soms met vilt omwonden).

Afmeting: Lengte 14 cm, doorsnede 1,5 cm.

Bijzonderheden: Imitatie- en/of tekengereedschap.

Toepassing: Een doezelaar kan bij het imiteren van eikenhout worden gebruikt. Als de oliesaus is aangebracht, kan met de doezelaar de 'klos' of hartstuk worden ingetekend. Het voordeel van dit gereedschap is dat het goed in de hand ligt en door het vilt een natuurlijk effect geeft. Alleen een stukje rubber kan ook, maar geeft een te schone tekening. Vooral als men er de zogenoemde 'spiegels' in eikenhout mee wil aanbrengen. Een doezelaar wordt ook gebruikt bij het tekenen met houtskool om te scherpe lijnen te verdoezelen.

DOORDRUKPAPIER

Andere naam: Kalkeerpapier.

Materiaal: Transparant papier (bruin).

Afmeting: Lengte 145 cm, breedte 125 cm.

Bijzonderheden: Heel bijzonder materiaal, werd/wordt weinig toegepast.

Toepassing: Op transparant papier getekende houtimitatie (in dit geval van mahoniehout), werd gebruikt om de tekening op de ondergrond aan te brengen. De achterzijde werd dan met houtskool, krijt, talkpoeder of grafietpoeder ingewreven en dan met een hard potlood doorgedrukt. Dit voorbeeld moest dan met een saus worden ingeschilderd. Ook al is de tekening nog zo mooi, het aanbrengen van de houtstructuur in de saus is het belangrijkste en het moeilijkste. Een nadeel van zo'n voorbeeld is dat de tekening steeds gelijk is, terwijl de houtstructuur steeds anders is. Bovendien is een dergelijk voorbeeld niet voor een groot oppervlak geschikt.

DRAADROLLER

Andere naam: Draadklos.

Materiaal: Kurk omwoeld met touw.

Afmeting: Lengte 11 cm, doorsnede 5 cm.

Bijzonderheden: Dit is een bijzonder stuk gereedschap voor het imiteren van hout. Men bedacht vroeger verschillende mogelijkheden om hout en marmer zo natuurlijk mogelijk te imiteren. Eigenlijk was dit gereedschap niet zo'n succes.

Toepassing: Voor het imiteren van een houtsoort is het maken van de houtdraad erg belangrijk. De houtdraad komt ook het meest voor in een echte houtdoorsnede, dus probeerde men die op een zo eenvoudig mogelijke manier te imiteren. Zo kennen we de spalter als draadtrekker, de klopkwast die als zodanig wordt gebruikt, een speciale draadtrekker en deze draadklos. Al deze hulpmiddelen worden door de natte olie- of watersaus getrokken, om de houtdraad na te bootsen. Om het effect te verbeteren, wordt met een daskwast de scherpe randen weggewerkt.

DRAADTREKKER

Andere naam: Getande spalter.

Materiaal: Lang veerkrachtig varkenshaar in een platte, metalen bus.

Afmeting: Lengte 13 cm, breedte 15 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Dit stuk imitatiegereedschap lijkt op een spalter en soms met een extra klem om het haar. Bij dit gereedschap gebruikt men vaak een hoorn of zogenoemde benen kam. Het haar moet dan lang zijn voor het gebruik in dunne verf.

Toepassing: Een draadtrekker (het woord zegt het al) is een stuk gereedschap voor het trekken van de houtdraden bij imitatiewerk. Dat wordt gedaan in dunne 'saus' op basis van lijnolie of met water verdunbaar materiaal. De draadtrekker wordt dan verzadigd met het materiaal, dan over de kam getrokken zodat de haren in bosjes gaan staan. Hiermee kan men dan de houtstructuur maken. In plaats van een speciale draadtrekker kan men ook een getande spalter gebruiken. Ook worden bij een gewone spalter enkele bosjes haar verwijderd, zodat dan tevens een soort draadtrekker ontstaat. Dit is dus een zeer handig stuk gereedschap. Behalve lang veerkrachtig haar, worden ook kortharige draadtrekkers gebruikt in verschillende breedtes.

FRIES STOPMES

Andere naam: Stopmes.

Materiaal: Metalen lemmet in een benen handvat.

Afmeting: Lengte 16 cm, breedte 2,5 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Stopmessen zijn per landstreek gesorteerd.

Toepassing: Stopmessen worden gebruikt om glassponningen en gaten te vullen met stopverf. Dit stopmes (Fries model) is bijzonder in zijn soort omdat het lemmet in een speciaal model geslepen is en in een benen handvat is gezet. Waarschijnlijk is dat gedaan omdat in de gietijzeren ramen van de boerderijen zeer kleine sponningen zitten. Het is ook aanmerkelijk dat stopmessen per landstreek werden gemaakt door de plaatselijke smid. Verschillende namen zijn: Gronings mes, Utrechts mes, Hollands mes, Engels en Duits mes, Leids mes en Zeeuws mes. Ieder model heeft een speciale vorm, maar wordt nu in dezelfde fabriek gemaakt. Het handvat is vaak van beukenhout, behalve dat van het Engelse model, dat is van cocoshout en heeft een koperen ring.

GEËTST ASBEST-CEMENTPLAATJE

Materiaal: Asbestcement.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 22 cm, dikte 0,6 cm.

Bijzonderheden: Een zeer specialistische versieringstechniek uit begin 1900.

Toepassing: Deze techniek was meer een kunstuiting dan dat het een praktische toepassing had. Door het mengen van asbestvezel en cement ontstaat een hard materiaal wat vele jaren in de bouw werd toegepast, maar vanwege de kankerverwekkende asbestvezels reeds lang is verboden. Het principe van het etsen berust op de wetenschap dat kalk door zuur wordt aangetast. Kunstenaars en schilders hebben hiermee prachtige panelen gemaakt. Als het ontwerp op het paneel is aangebracht, worden de delen die niet mogen worden geëtsd afgedekt met een speciale verf. Na droging wordt het etsmiddel (verdund zoutzuur) opgegoten. Rondom het paneel wordt een opstaand kantje van was of stopverf gelegd. Het etsen duurt vele uren, afhankelijk van de sterkte van het middel. Als het resultaat voldoende is, wordt het etsmiddel afgespoeld en het paneel afgeborsteld. Eventuele zuurresten moeten worden geneutraliseerd met ammonia. Soms werd nog een kleur aangebracht.

GEËTST GLAS (VOORBEELDEN)

Materiaal: Map van karton, inhoud van papier.

Afmeting: Lengte 21 cm, breedte 25 cm.

Bijzonderheden: Glas etsen is een zeer oude techniek. De voorbeelden dus ook.

Toepassing: Dit soort glas was uitsluitend bedoeld als decoratie. Soms werd eerst de hele plaat gematteerd met een mat vernis en daarna voorzien van de decoratie. Glas kan men etsen met verschillende zuren, zoals vloeispaatzuur en azijnzuur. De, vooraf, getekende decoratie wordt onder de ruit gelegd, waarna men het verdunde mengsel aanbrengt. Dit moet zeer zorgvuldig gebeuren. Glas gaat men thans matteren en decoreren door middel van een straalmiddel, zoals aluminiumoxide. Deze techniek paste goed bij de Jugendstil, dus in de eerste decennia van de 20e eeuw. In deze map zitten een aantal voorbeelden daarvoor.

GIPSBEELD

Andere naam: Tekenvoorbeeld.

Materiaal: Gips.

Afmeting: Lengte 32 cm, breedte 28 cm, dikte 7,5 cm.

Toepassing: Bij de lessen handtekenen werd soms gebruikgemaakt van dit soort gipsafdrukken. Net als bij het tekenen van een stilleven was bij deze opdrachten het bepalen van verhoudingen belangrijk. Door gebruik te maken van een bepaalde lichtinval ontstaan er schaduwen. De moeilijkheid voor de leerling tekenen is dan de juiste vormen en schaduwen te bepalen.

GLACEERSPALTER

Andere naam: Satijnkwastje.

Materiaal: Houten steel met eekhoornhaar.

Afmeting: Lengte 7 cm, breedte 2,5 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: Imitatiegereedschap.

Toepassing: Voor het imiteren van een zogenoemde bloem bij mahoniehout, is dit een handig stukje gereedschap. Door het zachte haar en de dunne saus, kan men een fijne, zachte tekening maken. Ook bij het glaceren van houtsoorten werkt dit goed.

GLASDRAGER

Andere naam: Glasreestel.

Materiaal: Houten raamwerk met gereedschapbakje en touwen.

Afmeting: Lengte 110 cm, breedte 75 cm, dikte 11 cm.

Bijzonderheden: Een reestel of glasdrager was eigenlijk niet in de handel, maar werd door de schilder zelf vervaardigd van stevige latten en touw of leren riemen. Zo ontstonden er verschillende uitvoeringen, met en zonder gereedschapbakje. De reestel werd op de rug gedragen tijdens het lopen of fietsen naar de klant.

Toepassing: Een reestel werd gebruikt om kleine hoeveelheden en kleine stukken glas te vervoeren naar het karwei. Dat was alleen nodig bij glasreparaties van kleine oppervlakken. Omdat men daarbij ook gereedschap nodig had en vaak stopverf en welpasta (een soort kit), was het bakje onderaan erg handig.

GLASGRUIZER

Materiaal: Hout of staal.

Afmeting: Lengte 22 cm, breedte 6 cm.

Bijzonderheden: In het stukje hout of staal (soms ovaal van vorm) zijn enkele inkepingen gemaakt om smalle repen van gesneden glas af te breken.

Toepassing: Als men van een glasplaat een smal strookje moet snijden (b.v. 4 mm) kan men dat meestal niet met de handen afbreken. Een glasgruizer is dan een prettig hulpmiddel. De inkepingen zijn n.l. van verschillende breedtes zodat de gruizer voor verschillende glasdikten gebruikt kunnen worden. Een glasgruizer van hout is minder sterk dan een van staal. Tegenwoordig zit aan een glassnijder reeds een gruizer met twee of drie dikten.

GLASMONSTERS

Materiaal: Kartonnen doosje met verschillende soorten glas.

Afmeting: Lengte 22,5 cm, breedte 4 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Reeds in de oudheid kon men glas maken van zand (kiezelaarde), soda, kalk, oude glasscherven en allerlei metaaloxiden. Door die metaaloxiden kreeg de glasmassa een bepaalde kleur. Tinoxide geeft wit, ijzeroxide geeft bruin, kobaltoxide geeft blauw, koperoxide geeft rood, zilver- en antimoonoxide geeft geel. Figuurglas ontstaat door de weke glasmassa op een tafel of over een rol met figuratie te gieten. Verschillende soorten figuur- en gekleurd glas werden aan de verwerkende bedrijven ter beschikking gesteld om de klant te laten kiezen. Tegenwoordig kan men in prachtige showrooms een keuze maken.

Toepassing: Figuur- en gekleurd glas werd en wordt in deuren, kasten en speciale ruimtes (musea) toegepast.

GLASPANEEL MET GOUD

Materiaal: Glas met gouddecoratie.

Afmeting: Lengte 33 cm, breedte 23 cm, dikte 0,4 cm.

Bijzonderheden: Een prachtig uitgevoerd paneel uit 1946.

Toepassing: Dit is bijzonder fraai herdenkingspaneel t.g.v. een 40-jarig jubileum. De wapens van de volgende gemeenten staan er op: Amsterdam, Nieuwe Niedorp, Bloemendaal, Schellinkhout en Maartensdijk.

GLASPENAPPARAAT

Materiaal: Gietijzer.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 13 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Een goed in de hand liggend hulpmiddel bij het glasplaatsen. Dit apparaat wordt tegenwoordig niet meer gebruikt.

Toepassing: Vroeger werden uitsluitend dikke, enkele glasplaten gebruikt. Die werden geplaatst in houten of stalen ramen. Voor de bevestiging gebruikte men zelfgemaakte kit (welpasta) en stopverf. In houten ramen werd dan bovendien nog een stukje hout gespijkerd of een glaspunaise aangebracht of een glaspen ingeslagen voor extra versteviging. In stalen ramen werd de ruit met een veertje vastgezet. Een glaspen is een driehoekig stukje metaal (verzinkt staal) of blik met aan één zijde een kleine uitstulping als raakvlak voor de glashamer. In het glaspenapparaat zijn de pennen vlak. In zo'n apparaat kunnen wel dertig pennen geplaatst worden die d.m.v. een veer in het hout worden geschoten als men de trekker overhaalt. Tegenwoordig wordt het glas op een andere manier geplaatst en is zo'n apparaat niet meer nodig.

GLASSNIJDER (HARDSTAAL)

Materiaal: Koper met een hardstalen wieltje.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 2,5 cm, dikte 0,8 cm.

Bijzonderheden: Een van de eerste glassnijders met een stalen wieltje.

Toepassing: Voor het op maat snijden van vlakglas gebruikte men vroeger een diamantsnijder. Omdat een diamantsnijder naar de persoon zijn hand gaat staan, vereiste dat de nodige vakmanschap. Men zocht dus naar een vervanger en dat werd gehard staal. Vroeger zat bij dit gereedschap maar 1 wieltje, later kwamen die met 6 wieltjes. Aan de koperen steel zitten twee inkepingen om smalle repen van de ruit te breken.

GLASPENDOOS

Andere naam: Glaspennen.

Materiaal: Kartonnen doos met zinken glaspennen.

Afmeting: Lengte 6 cm, breedte 4 cm, dikte 2 cm.

Toepassing: Vroeger kende men geen dubbelwandige ruiten. Voor het plaatsen van enkel dikglas werd eerst de sponning voorzien van een soort kit. Dat was een, zelf gemaakte, wel-pasta die bestond uit dubbel gewassen krijt, rauwe lijnolie, iets gekookte lijnolie, loodmenie en iets zwart. Dit werd aangemaakt op de dikte van plamuur en met een plamuurmes in de sponning gebracht. Door de ruit in die pasta te drukken, werd een klein deel uitgeperst (wel-len). Om de ruit nog beter vast te zetten, werd een glaspenn of een glaspunaise in de sponning gespijkerd of gewoon gedrukt. Een glaspenn is een vlak driehoekig stukje zink van 12 mm met een kleine uitstulping voor de hamer. Geheel vlakke glaspennen worden met een penapparaat aangebracht. Een glaspunaise is net een gewone punaise, maar dan omgezet onder een hoek van 90 graden. Als laatste werd dan stopverf aangebracht.

GLASPENHAMER

Materiaal: Staal met houten heft.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 14 cm, dikte 1,5 cm.

Bijzonderheden: Duidelijk andere vorm dan gewone hamers.

Toepassing: Een glaspenhamer werd gebruikt om de kleine glaspenen in de sponning te slaan. Bij het plaatsen van glas werd eerst een soort kit (welpasta) in de sponning aangebracht waar de ruit in werd geplakt. Aan de voorkant werd dan een glaspen geslagen. Dit is een driehoekig stukje metaal, zink of verzinkt staal, met een kleine uitstulping. Daar werd deze speciale hamer voor gebruikt. De hamer is licht van gewicht, heeft een lang heft en een smalle, spitse kop. Deze hamer is daardoor ook geschikt voor het spijkeren van behanglijnen. Voor het aanbrengen van de glaspenen wordt een speciale handmatige glaspenmachine gebruikt, tegenwoordig met luchtdruk gedreven.

GLASPUNAISES

Materiaal: Blikken doosje met zinken punaises.

Afmeting: Lengte 9 cm, breedte 8 cm, hoogte 3 cm.

Bijzonderheden: Oud materiaal wat niet meer wordt gebruikt.

Toepassing: Vroeger werd veelal enkel dikglas in houten ramen geplaatst. Dat enkel dikglas is tussen de 3 en 4 mm dik en ramen van staal of beton werden zelden toegepast. De ruiten werden dan meestal vastgezet met welpasta (een soort kit) en stopverf. Maar bij grote ruiten volstond dat niet vanwege winddruk en trillingen, dan werd een extra bevestiging aangebracht. Soms werd er een spijkertje met een stukje hout voor geslagen, maar ook wel speciale driehoekjes (glaspennen) van zink of deze punaises. De driehoekjes kon men met een glaspennemachine inschieten, maar de punaises moesten met de hand of een glashamertje worden aangebracht. Doordat men de ruiten nu met latten of rubberstrippen vastzet, zijn deze hulpmiddelen overbodig geworden.

GOUDKUSSEN

Andere naam: Verguldkussen.

Materiaal: Houten plankje bedekt met zeemleer en perkament.

Afmeting: Lengte 24 cm, breedte 14 cm, hoogte 14 cm.

Bijzonderheden: Een speciaal stuk gereedschap bij verguldwerk.

Toepassing: Het verwerken van bladgoud vereist veel zorgvuldigheid. Men kan werken met zogenoemd los goud en vast goud op vloeipapier. Voor het vergulden met los goud is een verguldkussen nodig. Hierbij hoort bovendien een verguldmes en een goudoplegger. Het dunne blaadje goud is erg windgevoelig, vandaar dat de blaadjes achter het perkament omhulsel worden gelegd. Met een zeer schoon verguldmes kan het blaadje op de juiste maat worden gesneden, wat veel behendigheid vereist. Daarna kan met de 'goudoplegger' de stukjes op het werkstuk worden geplakt.

GOUDOPLEGGER

Materiaal: Twee stukjes karton met eekhoornhaar of kameelhaar.

Afmeting: Lengte 10 cm, breedte 9 cm, dikte 0,2 cm.

Bijzonderheden: Zeer gevoelig gereedschap.

Toepassing: Men kan vergulden met zogenoemd los goud en goud vast op vloeipapier. De blaadjes zijn ongeveer 8,5 bij 8,5 cm en zeer dun en windgevoelig. Vooral bij het vergulden met los goud zijn een verguldkussen, een verguldmes en deze goudoplegger nodig. Als men enkele goudblaadjes op het verguldkussen heeft gelegd, en met het (schone) verguldmes op maat heeft gemaakt, moeten de stukjes met de oplegger op het werkstuk worden geplakt. Het is een zeer gevoelig stukje gereedschap en er moet zorgvuldig mee worden gewerkt. Het zeer zachte haar wordt iets vettig gemaakt door de haren voorzichtig over het voorhoofd te strijken. Daardoor kleeft het dunne blaadje aan de haren van de oplegger. Voorzichtig wordt het dan in de klevende laag op het werkstuk gelegd. Het is belangrijk dat dit gereedschap goed wordt opgeborgen.

GOUDPANEEL (DECORATIE)

Materiaal: Ondergrond triplex; beschildering verf en bladgoud.

Afmeting: Lengte 40 cm, breedte 25 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: Een zeer bijzonder decoratief paneeltje uitgevoerd in olieverf en bladgoud. Het is in 1923 gemaakt door J.A.P. Meere te Utrecht. De heer Meere was directeur en leraar aan de toenmalige Nationale Schildersschool te Utrecht. Dit paneel werd als een proefstuk gemaakt en diende als voorbeeld. Hij was ook schrijver van zeer veel boeken voor het schildersvakonderwijs. Veel van deze boeken zijn opgeslagen in de bibliotheek van het Nimeto te Utrecht en daar te bezichtigen.

Toepassing: Dit soort proefstukken dienden als voorbeeld voor het schildersonderwijs. Ook werden en worden dit soort werkstukken gemaakt om de vaardigheden van de persoon te verhogen en als hobby.

GOUDPANEEL

Materiaal: Boardplaat met decoratie in bladgoud.

Afmeting: Lengte 50 cm, breedte 30 cm.

Bijzonderheden: Dit paneel is omstreeks 1950 gemaakt door de heer P. van Kesteren, voormalig leraar aan de Nationale Schildersschool te Utrecht en was bedoeld als voorbeeld bij de lessen.

Toepassing: Deze werkstukken dienden als voorbeeld om de vaardigheden van de studenten te verhogen. Daarbij zijn verschillende moeilijkheden in te verwerken. Eerst moet de ondergrond onberispelijk zijn, dat kan in een glansverf zijn, maar een matte ondergrond is voor verguldwerk ook mooi. Een extra oefening hierbij is het matteren met behulp van een slijpspalter. De decoratie moet precies worden aangebracht met een marterpenseel en speciale verf. Dat kan met een zogenoemde mixtionvernis (op kunsthars basis), verdunde lakverf en met een materiaal wat wordt verdund met water (Kölner System).

GOUDROLHOUDER

Materiaal: Verchroomd metaal.

Afmeting: Lengte 16 cm, breedte 4 cm, dikte 5 cm.

Bijzonderheden: De koppen kunnen andere breedtes hebben.

Toepassing: Voor het vergulden van biezen zijn rolletjes bladgoud in de handel. Dit is goud op dun vloeipapier (vast goud). Er zijn verschillende breedtes in de handel.

GOUDSTOFFER (MET OPLEGGER)

Materiaal: Houten heft, zacht runderhaar met touw vastgezet.

Afmeting: Lengte 16,5 cm, breedte 3,5 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Het haar is sterk versleten. Er zijn ook nieuwe te koop.

Toepassing: Bij iedere vorm van verguldwerk komen losse stukjes goud vrij. Met een goudstoffer worden die verwijderd. Bij deze stoffer zit aan het achtereinde bovendien een mogelijkheid om een goudoplegger in te steken. Men gebruikt voor een goudstoffer zeer zacht haar, meest runderoorhaar, eekhoornhaar of marterhaar.

GRONDPAPIER

Materiaal: Zeer dun eenvoudig papier.

Afmeting: Lengte 70 cm, breedte 70 cm, dikte 1 mm.

Bijzonderheden: Vroeger veel gebruikt als ondergrond voor wandbekleding.

Toepassing: Om een gemetselde wand te behangen, werd eerst open geweven linnen gespijkerd. Daarover moet grondpapier worden geplakt voordat men kan behangen. Oude kranten werden ook als zodanig gebruikt. Grondpapier is egaal van structuur, weekt makkelijker in en zal beter in de mazen van het linnen worden geborsteld. Dat is de bedoeling van grondpapier: op het linnen een goede basis vormen voor het behang. Men gebruikt dan liefst een soort stijfsel (zetmeel) met kleine moleculen zodat het papier snel doorweekt is. Gebruikt men vellen van 70 bij 70 cm, dan worden die verspringend geplakt, zodat aanzetten (overlappenden) minder opvallen. Bij verwerking van rollen is dat probleem er niet.

HAAIENVEL

Materiaal: Haaienvel.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 16 cm, dikte 5 cm.

Bijzonderheden: Zeer oud gereedschap.

Toepassing: Voor het schuren van een ondergrond (afhaaien genoemd). Doordat het vel van een haai erg ruw is, werd het voor schuurwerk toegepast. Weinig slijtvast.

HAKMES

Materiaal: Houten heft met hard stalen lemmet.

Afmeting: Lengte 18 cm, breedte 3,5 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Oud gereedschap wat tegenwoordig nog wordt gebruikt.

Toepassing: Eigenlijk uitsluitend te gebruiken voor het verwijderen van oude stopverf uit een raamsponning. Er zijn hakmessen met houten en leren heften. De laatste hebben minder last van trillingen als men er met een hamer op slaat. Het lemmet is van gehard staal en is aan de bovenzijde dikker. Het is meestal niet nodig een hakmes te slijpen.

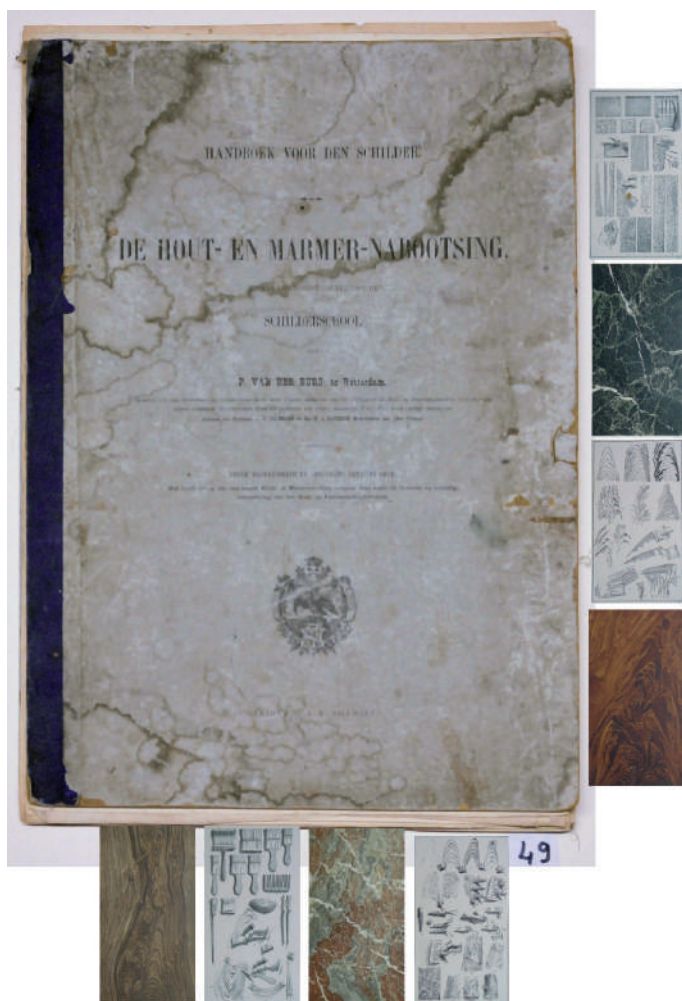

HANDBOEK VOOR HOUT- EN MARMER-NABOOTSIING

Materiaal: 40 losse bladen in een kartonnen map met een handboek voor de omschrijvingen voor het imiteren van hout en marmer.

Afmeting: Hoogte 48 cm, breedte 34 cm.

Bijzonderheden: Dit bijzonder waardevol lesmateriaal is geschreven door de gebroeders Van der Burg te Rotterdam en uitgegeven door A.W. Sijthof te Leiden. In 1880 hadden deze mensen speciale cursussen voor oude technieken, waarbij dit boek met de losse bladen als lesmateriaal diende. Dit boek geldt als een van de beste op dit gebied. Niet meer in de handel, dus vrij kostbaar.

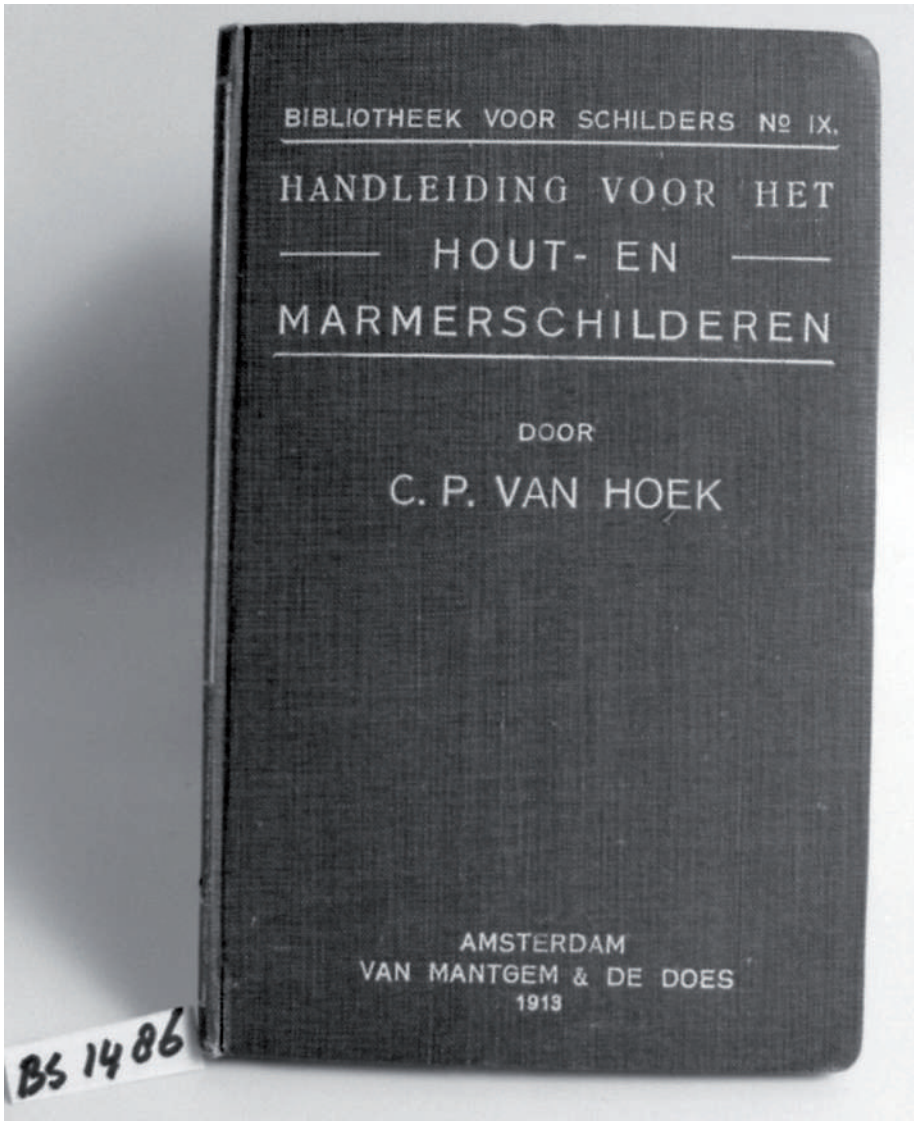

HANDLEIDING VOOR HOUT- EN MARMERSCHILDEREN

Materiaal: Kartonnen kaft en papieren inhoud.

Afmeting: Hoogte 35 cm, breedte 21 cm.

Toepassing: Handleiding voor het Hout- en Marmerschilderen. Uitgegeven door Mantgem en de Does. 1913.

HANDWAGEN

Andere naam: Transportkar.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 265 cm, hoogte 100 cm, breedte 65 cm.

Bijzonderheden: Handkar uit 1910.

Toepassing: Als men vroeger naar een karwei ging, moesten er verschillende soorten gereedschappen en materialen mee. Een bus met kwasten en enkele potjes verf kon men op de fiets vervoeren in grote fietstassen, maar bij ladders en trappen en ander gereedschap was dat vaak lastig. Vooral in de steden maakte men dan graag gebruik van zo'n kar. Vaak was de breedte van de kar afgestemd op de breedte van de smalle straten en stegen.

HANGLADDER

Materiaal: Plaatstaal met houten klos.

Afmeting: Lengte 180 cm, breedte 45 cm.

Bijzonderheden: Vroeger veel gebruikt, thans verboden. Het object op de foto is niet compleet, er ontbreken een zogenoemde steunschaar en een plateau.

Toepassing: Een hangladder werd gebruikt als men bij gebouwen de goten, lijsten en hoge ramen moest schilderen en een normale ladder te kort was. Deze hangladder werd dan in de goot geplaatst. De steunschaar met houten wieltjes zorgden dan voor de afstand tot de muur. Vanuit de goot klom de schilder op de ladder om de goot en eventueel de lijsten te behandelen. Soms werd er nog een verlengstuk onderaan gehangen om de lager gelegen ramen en kozijnen te schilderen. De Arboret heeft het gebruik van dit hulpmiddel verboden.

HARSPOTJE

Materiaal: Aardewerk (soms geglazuurd).

Afmeting: Hoogte 28 cm, doorsnede 20 cm.

Bijzonderheden: Hiervan zijn verschillende soorten en modellen, afhankelijk van het land van herkomst, bekend.

Toepassing: Een harspotje werd (zoals de naam zegt) gebruikt om natuurhars op te vangen. Men maakte dan enkele schuine inkepingen, tot op het spinthout, in de boom waar het potje onder werd gehangen. Men maakt als het ware een wond in de boom waardoor die gaat bloeden. Dit aftappen kan op verschillende manieren, waarbij men snel veel balsem aftapt of langzaam zodat men minder balsem krijgt, maar de boom langer leeft en vaker getapt kan worden. Pijnbomen, en ook wel Amerikaans grenen, zijn erg geschikt om de balsem af te tappen. Bij de snelle manier kreeg men 9 tot 11 kg balsem, maar werd de boom op meerdere plaatsen afgetapt en was die binnen enkele jaren dood. Wil men de boom sparen en vaker aftappen dan was de opbrengst circa 2 kg balsem per jaar. Uit de balsem verkreeg men natuurhars en terpentijn door met stoom te verhitten en daarna af te koelen (destilleren). Ook uit de dode bomen en de stobben werden nog hars en terpentijn gewonnen. De natuurhars werd voor verf- en vernisfabricage gebruikt. Terpentijn, ook wel terpentijnolie genoemd, werd als oplos- en verdunningsmiddel gebruikt. Dit is dus een natuurproduct en bevat nog harsresten waardoor het iets troebel van kleur is en kleverig opdroogt. Terpentine wordt uit aardolie gewonnen en is wel helder van kleur.

HAZENPOOTJE

Andere naam: Goudstoffer.

Materiaal: Hazenpootje.

Afmeting: 8 cm.

Bijzonderheden: Een heel oud en speciaal stukje 'gereedschap'.

Toepassing: Als het bladgoud op een ondergrond is aangebracht, moet het worden gepolijst. Dat kan op verschillende manieren, afhankelijk van de methode van vergulden, de ondergrond en de ervaring van de verwerker. Men kan gebruikmaken van een goudstoffer, een stukje zachte watten, een zacht brillendoekje en bij het poliment vergulden gebruikt men agaatsteen. Vroeger nam men soms een hazenpootje, maar dat is eigenlijk alleen geschikt als men achter glas een vergulding aanbrengt.

HOUT- EN MARMERPANELEN

Materiaal: Karton.

Afmeting: Lengte 75 cm, breedte 60 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: 13 proefpanelen, gemaakt in 1908.

Toepassing: Deze panelen werden gemaakt als voorbeeld bij een cursus hout- en marmerimitaties. De maker van deze panelen is niet bekend. Ook werden dit soort panelen door een schilderspatroon gemaakt om te laten zien wat de schilder kon presteren en om de klant te laten uitzoeken wat hij toegepast wilde hebben. Bij deze serie horen de volgende marmerstalen: Florence, Sint Anna, Bleu Fleuri, Port 'd Or en Napoleon Rose. Houtstalen zijn: Mahonie, Teak, Esdoorn, Essen, Iepen, Grenen en Rozenhout. Een heel bijzonder staal is die met 40 grondkleuren voor de verschillende imitaties.

HOUTEN OPSCHEPLEPEL

Materiaal: Meestal beukenhout.

Afmeting: Lengte 22 cm, breedte 10 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Een lepel van hout is bijzonder.
Vanzelfsprekend zijn er ook lepels van metaal.

Toepassing: Als de schilder zijn verf maakte van lijnolie en een pigment, op een wrijfsteen met de loper of met een potmolen, ontstond er een dikke pasta. Deze pasta moest enkele maanden staan om een chemische verbinding te krijgen tussen de lijnolie en b.v. loodwit. Zo ontstond een zogenoemde loodzeep, een sterke verf voor buitenschilderwerk. Maar de pasta was nog niet geschikt voor verwerking, want het droogde praktisch niet en het was dus veel te dik. Deze pastaverf werd zelfs (door de industrie) geleverd in bussen van 50 kilo. Met de houten lepel werd de benodigde hoeveelheid in een strijkpot of een zogenoemde klaploper geschept. Daarna werd er, eventueel, een mengkleur door gedaan en ongeveer 4% droogmiddel. Voor een prettige verwerking moest er nog verdunning bij. Die verdunning was meestal een mengsel van lijnolie en terpentijn. De verhouding hiervan werd bepaald door de schilder en was afhankelijk van de soort ondergrond.

HOUTIMITATIE

Andere naam: Inlegwerk.

Materiaal: Hout in een lijst.

Afmeting: Lengte 100 cm, breedte 50 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Een zeer bijzonder proefstuk uit 1879 van houtimitatie in combinatie met inlegwerk van verschillende houtsoorten.

Toepassing: Dit werkstuk was in 1879 onderdeel van een prijsvraag van voorwerpen die door handwerkslieden waren vervaardigd. Dit werkstuk is gemaakt door G. Sukkel uit Amersfoort en heeft tijdens die tentoonstelling de eerste prijs gewonnen. Er zijn verschillende houtsoorten verwerkt met in het midden een medaillon van paarlemoer.

HOUTIMITATIE STAAL

Materiaal: Olieverf op dik papier.

Afmeting: Lengte 95 cm, breedte 50 cm.

Bijzonderheden: Het imiteren van houtsoorten werd en wordt gedaan met olieverf, lakverf of een waterachtig materiaal, bijvoorbeeld melk of bier. Hout- en marmersoorten werden en worden geïmiteerd als vervanging van de echte natuurlijke materialen. Meestal vanwege de prijs, maar bij marmer ook vanwege het gewicht. Rauwe - of gebleekte lijnolie wordt 1: 1 verdund met terpentijn, aangekleurd met kleurpasta in olie gemalen en iets droogmiddel. In deze zogenoemde oliesaus wordt dan de houttekening aangebracht met diverse gereedschappen bijvoorbeeld de klopkwast, stalen houtkammen, lyonse penselen, letterzetters en daskwast. Deze techniek vereist zeer veel oefening, waarvoor speciale opleidingen en cursussen zijn.

Toepassing: Houtimitaties worden toegepast op meubels, kerkbanken- en deuren, lambrieringen, kerkorgels en buitendeuren.

HOUTIMITATIE PANEEL

Materiaal: Karton met olieverf.

Afmeting: Lengte 76 cm, breedte 69 cm.

Bijzonderheden: Dit werkstuk uit 1910 is een imitatie van essenhout. Toen had men niet de beschikking over een plaatmateriaal als triplex of board. Dus werd geoefend op papier of karton. Dat werd eerst enkele keren geschilderd voordat de imitatie of decoratie kon worden aangebracht. De oefeningen waren bedoeld om de vaardigheden te verbeteren, meestal als voorbereiding op een vakexamen. Dit werkstuk is door B. Th. Aalbers te Hilversum gemaakt en in 1986 geschonken aan het Schildersmuseum. Zo zijn er veel hout- en marmerimitaties in het Schildersmuseum te Enkhuizen opgeslagen. De meest voorkomende houtimitaties zijn van: Eikenhout, Teakhout, Notenhout (en wortelnoten), Mahoniehout (en bloemmahonie), Palisanderhout, Essenhout en Esdoornhout.

Toepassing: Dit soort panelen waren oefeningen voor een examen en/of voor de eigen verzameling. Veel bedrijven hadden een grote verzameling voorbeelden van hout- en marmerimitaties om de klant een keuze te laten maken. Houtimitaties werden toegepast als vervanging van het echte hout, omdat die voor de klant te duur waren. Er was ook een periode dat er belasting op bepaalde houtsoorten werd geheven, wat door middel van een imitatie kon worden omzeild.

HOUTKAMMEN

Andere naam: Draadtrekkers.

Materiaal: Staalkammen in een doos.

Afmeting: Lengte 13 cm, breedte 10 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: 19 stalen kammen uit 1920.

Toepassing: Deze kammen worden gebruikt voor het trekken van draden bij het imiteren van verschillende houtsoorten, vooral bij eikenhout. De kammen zijn van diverse breedtes en de tanden hebben verschillende diktes. Een smalle kam wordt gebruikt voor het trekken van draden op een bossing van een paneel. Een kam met brede tanden wordt gebruikt voor de eerste opzet en met de fijnere kam worden de draden daarna gebroken en splinterig gemaakt. Meestal wordt een stukje schilderslinnen om de grove kam gelegd om een iets meer natuurlijke draad te trekken. In plaats van stalen kammen worden ook rubber draadtrekkers gebruikt en men kan zelf draadtrekkers maken door in een plankje stukjes uit te snijden. Een klopkwast en een getande spalter zijn ook geschikt voor het trekken van houtdraden.

JAPANS PLAMUURMES

Materiaal: Dunverend staal.

Afmeting: Lengte 12 cm, breedte 12 cm, dikte 0,1 cm.

Toepassing: Dit type plamuurmes is geschikt voor het plamuren van holle en bolle voorwerpen, doordat het metaal erg dun is en zeer veerkrachtig. Deze messen zijn in verschillende afmetingen te verkrijgen.

KISTJE MET STROOIBLAUW

Andere naam: Smaltblauw.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 25 cm, breedte 20 cm, hoogte 16 cm.

Bijzonderheden: Het blauwe pigment is oud. Zeldzaam en van glas.

Toepassing: Schilders maakten vroeger vaak zelf hun verven. Vooral als er weinig werk was, dus in de wintermaanden. Reeds in de 16e eeuw kon men glas een blauwe kleur geven door middel van kobaltoxide. Dit werd gebruikt voor kunstvoorwerpen. Door te wrijven en malen ontstond een poeder dat bij de aardewerkfabricage werd gebruikt als glazuur. Daarna werd het in olieverb toegepast. Het poeder had weinig kleurend vermogen, zodat het in verf weinig kon worden toegepast, maar de grovere stukjes werden in de natte verf gestrooid voor zonnewijzers en wijzerborden. De glazenier gebruikte het in poedervorm als brandverf, dus bij het brandschilderen (smalt = smelten). Bijzondere pigmenten, zoals strooiblaauw, waren duur en werden in kleine hoeveelheden gekocht en in de zogenoemde pigmentkast bewaard. Smaltblauw is eigenlijk zeer fijn glas dat door kobalthoudende silicaten is gekleurd.

KLAPLOPER

Andere naam: Strijkpot.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Hoogte 24 cm, rond 12 cm.

Bijzonderheden: Een zeer oud hulpmiddel.

Toepassing: Dit soort strijkpotten werden gemaakt door een kuiper. Dat was iemand die in dienst was van bijvoorbeeld een zuivelfabriek en daar houten vaten en tonnen maakte om boter en kaas in te bereiden en te vervoeren. Men gebruikte daarvoor meestal gekloofd eikenhout, dat ook wel klaphout werd genoemd. Een ton is rond, maar is boven en onder smaller dan in het midden. Een kuiper moest het hout dus zorgvuldig kloven en voorbewerken om een passende en niet lekkende ton te maken. De naam klaploper houdt dus verband met het klaphout. Maar die naam wordt nog steeds gebruikt voor iemand waarvan men vindt dat die 'de kantjes' ervan afloopt. Ook voor iemand die probeert te profiteren van de portemonnee van een ander. Ook deze verfpot mocht niet lekken, maar door uitdrogen of beschadigen gebeurde dat soms wel. Het schoonmaken van zo'n pot was ook lastig. Aardewerken potten en later plaatmetalen potten waren de vervangers.

KLEURENWAAIER

Materiaal: Dik houtvrij papier.

Afmeting: Lengte 11 cm, breedte 4 cm, dikte 3,5 cm.

Bijzonderheden: Er zijn zeer veel verschillende kleurenwaaiers. Het bijzondere type is van hout (finer van beukenhout) gemaakt, waardoor de beitskleuren op de houtstructuur goed tot hun recht komen.

Toepassing: Voor het uitzoeken van toe te passen kleuren, wanden, kozijnen et cetera. De transparante kleuren zijn voor toepassing op meubels en betimmeringen geschikt. Het na-deel is de kleine afmeting. Om een goed beeld te krijgen van de kleuren in de praktijk, gebruikt men nu vaak houten plankjes van grotere afmeting of maakt men een proefvlak. Verschillende fabrikanten hadden hun eigen nummering voor de verschillende kleuren. Momenteel maakt men meer gebruik van RAL kleuren. In dat geval is een kleurenwaaier ook te gebruiken voor het uitzoeken van kleuren voor andere materialen.

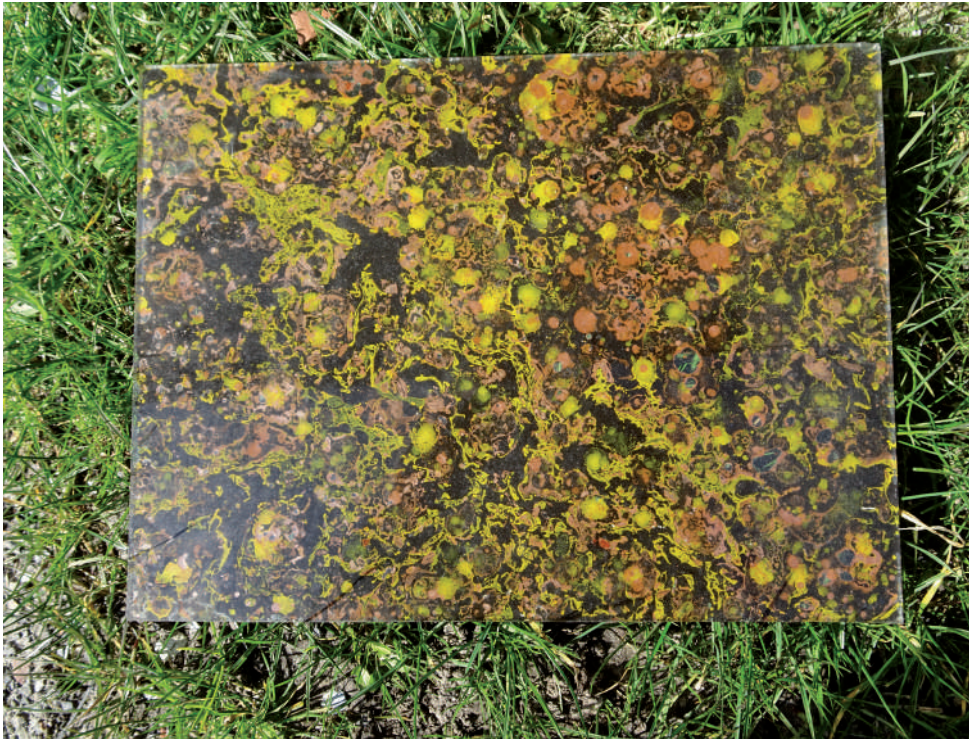
KLEURSTALEN (SPATWERK)

Materiaal: Dik papier.

Afmeting: Hoogte 22 cm, breedte 11 cm.

Bijzonderheden: 15 verschillende boekjes.

Toepassing: Tussen 1900 en 1950 werden verschillende vlakversieringstechnieken ontwikkeld die voornamelijk op lambriseringen werden toegepast. Om enkele te noemen: sjabloontechniek, wikkeldwerk, veegtechniek, plastiekwerk, dop-, klop- en spattechnieken. Veel bedrijven maakten voorbeeldstalen om een klant te laten zien wat men kon. Zo zijn er verschillende mogelijkheden om spatwerk te maken. Door met een dunne verf en een kortharige borstel over een benen kam te strijken, ontstaan spatjes op de wand. In plaats van een kam kan men ook een fijn stukje gaas gebruiken. Door wisselingen in kleur ontstaat weer een ander resultaat, net als met het toepassen van sjablonen in combinatie met spatwerk. Later werden verschillende typen spatapparaten ontwikkeld voor een grotere productie.

KLEURSTALEN IN EEN DOOS

Materiaal: Blikken doos met kartonnen kleurstalen.

Afmeting: Lengte 27 cm, breedte 9,5 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Door een verffabriek op de markt gebracht.

Toepassing: In het begin van de 20e eeuw kwam er meer behoefte om informatie over kleur en kleurcombinaties. Verschillende natuurkundigen bestudeerden het ontstaan van kleur en publiceerden hun resultaten. De Duitser Ostwald is een van de bekendste. Door het lezen van boeken, tijdschriften en vakliteratuur kwamen schilders ook met kleurtoepassing in aanraking die door anderen was onderzocht. Verschillende schrijvers grepen hun kans om een centje extra te verdienen. Ook verffabrikanten kwamen met kleurwaaiers en folders op de markt. Een bekende op dat gebied is Sikkens verfindustrie te Sassenheim. Bijna alle verffabrieken bedachten wel een manier om hun klanten van dienst te zijn. Hun kleurenwaaiers werden gratis ter beschikking gesteld. In deze doos zitten deurtjes en panelen van ongeveer 10 x 4 cm, in verschillende kleuren uitgevoerd om allerlei combinaties te onderzoeken.

KLOPKWAST

Andere naam: Draadtrekker.

Materiaal: Lang zwart varkens- of paardenhaar in een metalenbus gekit, met een beukenhouten handvat.

Afmeting: Lengte 38 cm, breedte 10 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Door de soepele, lange haren kan men met deze kwast een fijne draad in de oliesaus trekken of een nerf kloppen. Die 'saus' bestaat uit lijnolie 1:1 verdund met terpentine en iets kleuropasta, nodig voor een speciale houtsoort en iets droogmiddel. De saus wordt met een spalter of een gewone kwast opgebracht. Die houtnerf of houtdraad is nodig bij een houtimitatie.

Toepassing: Deze kwasten worden uitsluitend bij houtimitaties gebruikt. De dunne 'saus' kan op basis van lijnolie zijn, maar ook bij watertechnieken worden klopkwasten gebruikt.

KOUDWATERVERF

Materiaal: Verfpoeder in een kartonnen verpakking.

Afmeting: Hoogte van de doos 16 cm, breedte 9 cm, dikte 7 cm.

Bijzonderheden: Tot omstreeks 1945 was dit product in gebruik. Het poeder kon met koud water worden aangemaakt. Het bindmiddel was meestal caseïne en beenderlijm. Als pigment werd vaak een aardverfstof gebruikt.

Toepassing: Doordat het product in water oplost, is het logisch dat het alleen als muurverf voor binnen werd gebruikt. Dit product was een vervanger van witkalk, wat een veel gebruikte muurverf was. Door het gebruik van aardpigmenten als kleurend bestanddeel - zoals oker, terra di Sienna en omber - was het grof van structuur en kon het donkerder worden na de droging. Luchtstofkrijt werd toegevoegd als vulstof.

KOZIJNBESCHERMER

Andere naam: Afzetkhekje.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 100 cm, breedte 26 cm, dikte 26 cm.

Bijzonderheden: Door de schilder zelf gemaakt. In dit geval schildersbedrijf P. Goudappel te Delft.

Toepassing: Ter bescherming van schilderwerk. In dit geval speciaal voor deurkozijnen. Later kwamen er speciale hekjes, in rood en witte banen geschilderd. Tegenwoordig is het verplicht om dergelijke markeringshekjes bij steigers en ladders te plaatsen als die op trottoirs en de weg staan.

KUNSTPUIMSTEEN

Andere naam: Schuurblok.

Materiaal: Puimsteenpoeder, infusoriënaarde en pijpaaarde als bindmiddel.

Afmeting: Lengte 13 cm, breedte 6,5 cm, dikte 6,5 cm.

Bijzonderheden: Verschillende soorten. Niet meer in gebruik.

Toepassing: Puimsteen is een zeer oud schuurmiddel. Omdat daar enkele nadelen aan kleven, werd het gemalen en in 'broodjes' geperst. De nadelen van puimsteen zijn: verschillende hardheden, bevat soms scherpe delen, ongelijk van vorm. Kunstpuimsteen kan men maken zoals men wil. Zo zijn er verschillende hardheden en samenstellingen die worden aangegeven met Romeinse cijfers of gewone cijfers. Kunstpuimsteen werd, evenals natuurpuimsteen, gebruikt voor het droog schuren van grondverflagen en het in de natte verf schuren van plamuurlagen. Ook oude verflagen konden er goed mee worden geschuurd. Men verkreeg dan een goede hechting. Door iets ammonia door de grondstoffen te mengen, kreeg men met water een oplossende werking op vuile ondergronden.

KRIJTBAK

Andere naam: Stopverfbak.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 58 cm, breedte 45 cm, hoogte 10 cm.

Toepassing: In iedere schilderswerkplaats werd stopverf en plamuur gemaakt. Dus was er een krijtbak. In zo'n bak werd stopverf aangemaakt, daarvoor was krijtwitpoeder onmisbaar. Stopverf werd bereid uit twee delen lijnolie met een deel gekookte lijnolie en dubbel gewassen krijtwitpoeder. Krijtwit werd in deze bak gedaan en samen met de olie gekneed tot een dikke pasta. Door de handwarmte wordt lijnolie soepeler en dus de massa weker. Daarna werd de stopverf een tijd weggezet om te 'rotten'. De olie ging dan iets uitzweten en moest dan met wat krijtwit worden opgewerkt. Voordat de stopverf werd en wordt verwerkt, moet het opnieuw flink worden gekneed. In elke werkplaats stond zo'n bak, alhoewel stopverf en plamuur ook op een wrijfsteen kon worden aangemaakt.

KWASTENBAK

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 80 cm, breedte 20 cm, hoogte 18 cm.

Bijzonderheden: Vroeger van hout later van plaatstaal of zink.

Toepassing: Dit soort zelfgemaakte bakken dienen voor het bewaren van kwasten in water. Toen men nog alleen olieverf verwerkte, kon men de kwasten zeer goed onder water bewaren. Die moeten dan tot halverwege de bus in het water staan. Doordat olieverf iets water opneemt, werden de kwasten voor het gebruik uitgestreken op een stuk wand boven de bak. Doordat men dat steeds deed, kwam er een dikke korst op die wand. Door het drogen kwamen daar scheuren in en werd de oppervlakte hobbelig. Er zijn van dergelijke verfkorsten bekend met een dikte van wel 6 cm. Soms werd dat doorgezaagd en kreeg men een overzicht van het kleurgebruik in de loop der jaren. Tegenwoordig kunnen kwasten nog wel in water worden gezet, maar door toepassing van synthetische verven moet men terdege opletten dat ze niet boven het wateroppervlak komen zodat ze niet kunnen aandrogen. Componentenverven reageren zodanig dat men die kwasten niet zo kan bewaren, maar in de bijgeleverde verdunning uitspoelen of ze worden weggegooid.

KWASTENBUS

Materiaal: Plaatijzer.

Afmeting: Hoogte 38 cm, doorsnede rond 22 cm.

Bijzonderheden: Een ouderwetse opbergbus voor kwasten gemaakt van plaatstaal. Een dergelijke bus kan ook voor verniskwasten worden gebruikt.

Toepassing: Kwasten werden/worden na gebruik, onder water bewaard. Daarvoor gebruikte men meestal houten bakken met tussenschotten voor het scheiden van witte en donkere kwasten. Soms werden er klemmen aangebracht zodat de kwasten konden hangen en dus niet op de bodem staan. Anders kunnen de haren vuil worden en krom gaan staan. De houten bakken zijn meestal groot en niet mobiel. Voor het bewaren op een karwei is dus een kleinere bus handig. Hier kunnen ook klemmetjes in worden aangebracht, zodat de kwasten kunnen hangen. Ook kan er een oplosmiddel in de bus worden gedaan om uitdrogen tegen te gaan. Sommige schilders gebruiken zonnebloemolie om de kwasten in te bewaren.

LADDERAFHOUDER

Materiaal: Stalen frame met houten plankjes er op.

Bijzonderheden: Aan de voorkant twee stalen ogen, waardoor een zogenoemde ladderboom kan worden geplaatst.

Toepassing: Gebruikt om wat meer afstand tot het te schilderen object te verkrijgen. Handig om ook de verfbus op te zetten, waardoor men de handen vrij heeft. In combinatie met een ladderboom kan men bij hoge ramen recht voor het object staan.

LADDERBANKJE

Materiaal: Stalen frame met een houten plankje er op.

Afmeting: Lengte 70 cm, breedte 23 cm, dikte 5 cm.

Bijzonderheden: Een handig stuk gereedschap dat niet meer gebruikt mag worden.

Toepassing: Door de haken onderaan de steunen kan het bankje op elke hoogte op de ladder worden geplaatst. Hierdoor komt de ladder iets van de muur en heeft men meer ruimte bij het werken. Het bankje kon worden gebruikt als voetsteun, dus om er op te staan. Verder kon men er een eenvoudige steiger van maken door middel van twee ladders en een steigerplank. Op elke ladder wordt dan een bankje gezet.

LADDERLIJST

Andere naam: Inventarislijst.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Hoogte 94 cm, breedte 125 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Van dit soort hulpmiddelen waren verschillende uitvoeringen, al naar gelang de noodzaak en fantasie van de gebruiker.

Toepassing: Hulpmiddelen als ladders, trappen, schragen en steigers zijn op een karwei nodig. Die gaan vaak van het ene naar het andere werk, maar de leiding weet soms niet waar ze echt zijn. Bovendien werden ze nog wel eens uitgeleend of werden vergeten mee terug te nemen. Zo kan en kon het gebeuren dat deze spullen zoekraken of stuk terugkomen. Op een dergelijk bord kon men aangeven waar iets naar toe was gegaan. De zorgvuldigheid valt of staat met de gebruikers. Men kon bijvoorbeeld de verschillende ladders en trappen op de lijst zetten en dan aangeven naar welk werk die zijn gegaan en op welke datum.

LADDERJUKKEN

Andere naam: Opleggers.

Materiaal: Hout met stalen haken.

Afmeting: Lengte 58 cm, breedte 48 cm, dikte 6 cm.

Bijzonderheden: Deze hulpmiddelen zijn maar bij weinig mensen bekend en werden ook weinig gebruikt. Tegenwoordig mogen ze niet meer worden gebruikt.

Toepassing: Volgens de schenker werden deze jukken gebruikt bij het schilderen van de voorzijde van dakkapellen. Aan beide zijden van een dakkapel werd dan zo'n hulpmiddel om een panlat gehaakt. Eerst wel even de pannen verwijderen natuurlijk. Over deze jukken werd dan een plank gelegd, zodat men vrij gemakkelijk aan de voorzijde kon werken.

LAKZEGEL

Materiaal: Natuurhars.

Afmeting: Doorsnede 25 mm.

Bijzonderheden: Veel fabrieken, besturen van waterschappen en instanties hadden hun eigen lakzegel of ook wel hun 'bewijs van waardigheid'. Zo ook de Noord-Veluwse lak en spuitinrichting van de familie Weijnenberg uit Elburg.

Toepassing: Dit soort zegels werden gebruikt om waardepapieren, zoals akten, oorkonden en diploma's te waarmaken. Hiermee werd bewezen dat de akte echt door die instantie was uitgegeven en dus nog waardevoller is. Verfpasta's werden vroeger ook voorzien van zegels op de verpakking. Door verschillende kleuren te gebruiken, kon men de verschillende kwaliteiten aangeven. Loodwit, zinkwit en andere verfpasta's zijn hier voorbeelden van. Voor elke soort verf had men een speciale kleur hars waar met een eigen fabrieksstempel de naam werd ingedrukt. Ook de posterijen maakten vroeger gebruik van lakzegels om waardevolle brieven en pakketjes te 'verzegelen'. Een brok harde hars werd even boven een vlam gehouden zodat het iets ging smelten. Met de vloeibare stift werd op de achterzijde van de brief c.q. het pakket een laagje hars gelegd waar direct daarna het stempel werd ingedrukt.

Andere naam: Voorbeeldboek.

Materiaal: Map van karton met 22 losse platen.

Afmeting: Lengte 31 cm, breedte 45 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Een map met lettervormen uit het begin van de 20e eeuw.

Toepassing: Een uitgave van drukkerij W.A. Eisma te Leeuwarden. Deze uitgeverij liet een goede lettertekenaar of tekenleraar een aantal voorbeelden maken om die op de markt te brengen. De ondertitel van deze map luidt: 'Leiddraad voor duidelijke en aesthetische toepassing van letters'.

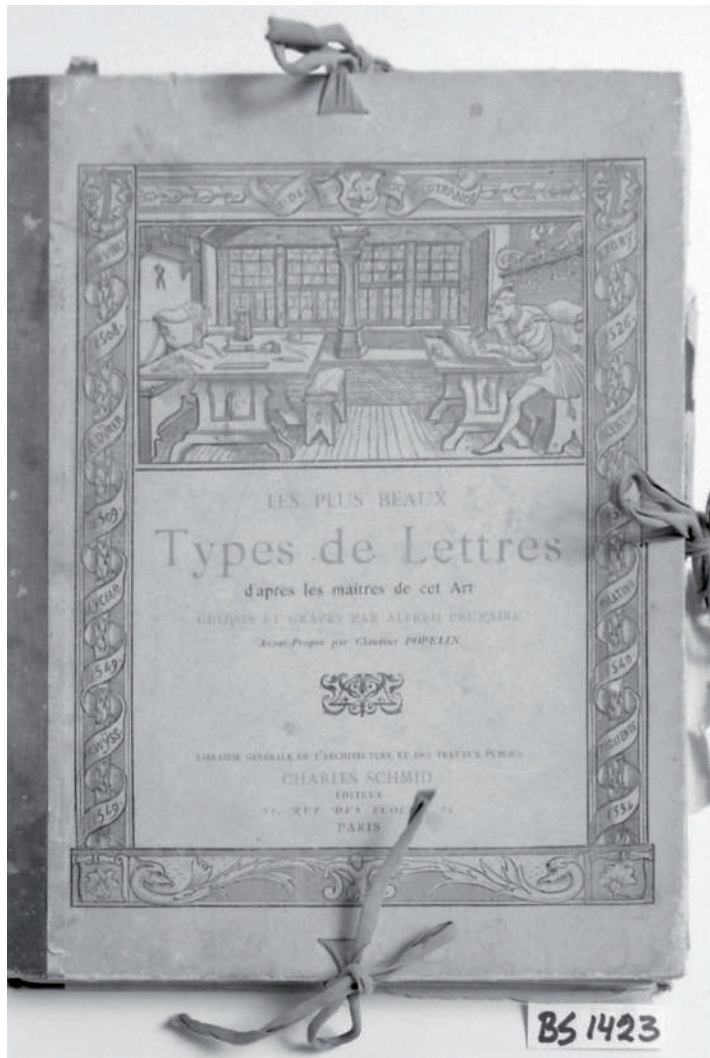
LETTERBOEK 2

Materiaal: Karton, inhoud papier.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 22 cm, dikte 2,5 cm.

Bijzonderheden: Uit Frankrijk afkomstige lettervoorbeelden uit 1895.

Toepassing: Deze map bevat lettervoorbeelden van verschillende types. In het depot van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen zijn meerdere mappen met lettervoorbeelden aanwezig.

LETTERBORD 1

Andere naam: Goudpaneel.

Materiaal: Hout met glas.

Afmeting: Lengte 120 cm, breedte 74 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Zeer fraai letterschilderwerk en verguld werk uit 1890-1895.

Toepassing: Dit bord is vervaardigd door J. S. Beekman te Amsterdam. Het werkstuk bevat 8 verschillende lettertypes en deed mee aan een prijsvraag die was uitgeschreven door de Bond van Nederlandse Schilderspatroons. Een deel van de tekst is verguld. De tekst luidt: 'De Nederlandsche Schildersbond beoogt de veredeling van het vak en de belangen van zijne beoefenaren'. Het werkstuk bevindt zich in de expositieruimte van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen.

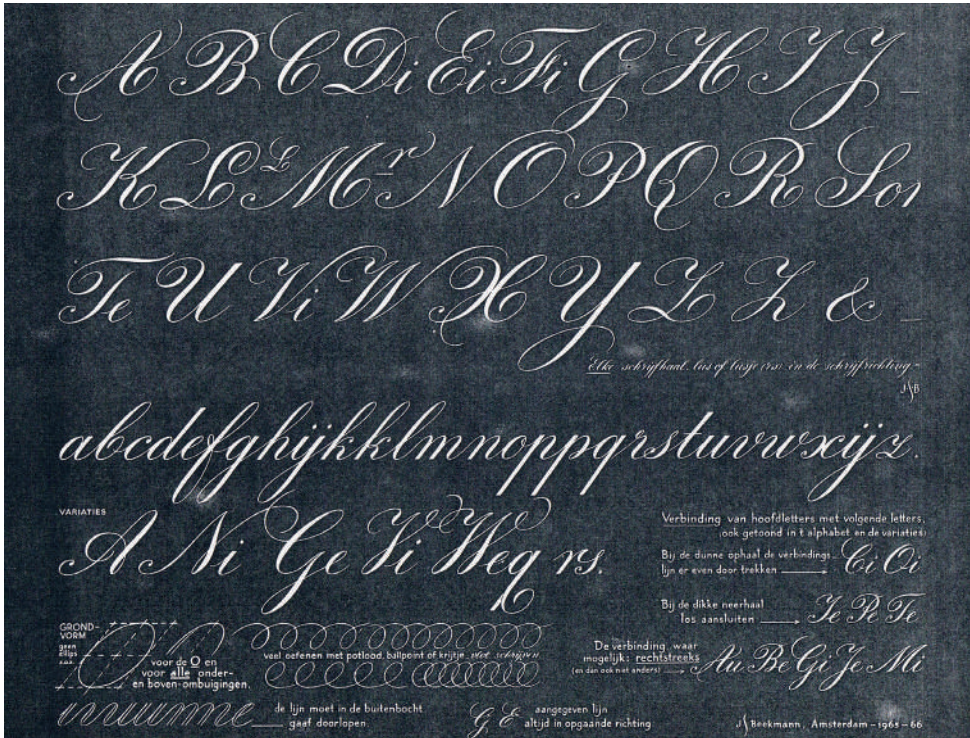
LETTERBORD 2

Materiaal: Triplex.

Afmeting: Lengte 120 cm, hoogte 90 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Zeer fraai uitgevoerd letterbord gemaakt in 1948 door de bekende schilderleraar Beekman uit Amsterdam. Hij voerde teksten uit in schrijffletters, waaraan hij eigen variaties toevoegde. In schilderskringen sprak men vaak over de 'Beekman schrijffletter'.

Toepassing: Schrijffletters werden vaak door de schilder toegepast op naambordjes op of bij de voordeur, historische panelen en op etalageruiten. Vroeger was elke opgeleide schilder ook onderwezen in de praktische uitvoering van schrijffletters. Men moest niet alleen over een goede penseelvaardigheid beschikken, maar daarnaast ook over een goede tekensvaardigheid. Dit paneel is gemaakt als voorbeeld voor studiedoeleinden op de Ambachtsschool aan het Timorplein in Amsterdam. Later veelvuldig vermenigvuldigd door schilderleraren uit het gehele land.

LINNEN SPANSTOF

Materiaal: Open geweven linnen.

Afmeting: Lengte 90 cm, breedte 22 cm.

Bijzonderheden: Geweven linnen komt als spanstof weinig meer voor. Opgerold is het 90 cm hoog, maar uitgerold ongeveer 100 m. De breedte is 90 tot 200 cm.

Toepassing: Linnen wordt gemaakt van de vezels van de vlasplant. Op een gemetselde muur kan men geen behang plakken. Door linnen op tengellatten te spannen, kon het wel. Toen de wanden allemaal werden bepleisterd, was dit linnen niet meer nodig. Op de gemetselde binnenmuur werd rondom een brede plank (lat) aangebracht, soms wel 10 cm breed. Hierop werd het linnen gespijkerd met speciale kopspijkertjes en een lange slanke hamer. Tijdens het weven werd aan de randen een verdichting aangebracht, de zelfkant. De zelfkant moet vertikaal worden aangebracht van boven naar beneden. Is de wand breder dan 2 m, dan moet er een nieuw stuk linnen worden aangenaaid. De spijkertjes worden om de 5 cm verspringend aangebracht. Als het eerste deel (50 cm) verticaal is vastgezet, wordt de bovenzijde gespijkerd. Daarvoor moet het linnen 4 cm worden omgevouwen. Het vereist vakmanschap om een wand netjes te bespannen. Over het linnen wordt grondpapier geplakt daarna behang.

LOODWITPOT

Materiaal: Geglazuurd aardewerk.

Afmeting: Hoogte circa 30 cm, doorsnede circa 20 cm.

Bijzonderheden: In deze pot zitten op circa 6 cm van onderen enkele nokken.

Toepassing: Deze potten werden vroeger gebruikt om van het metaal lood het pigment loodwit te maken. Dat ging volgens de zogenoemde 'paardenmest' methode en hiervoor had men veel potten nodig. Het metaal werd tot dunne repen gesmolten, gesneden en opgerold op de nokken in die potten geplaatst. In de potten werd een laagje verdund azijnzuur gedaan, zodanig dat het lood daarmee niet in aanraking kwam. De potten werden op een laag paardenmest in een speciale oxideerruimte geplaatst en met loden platen en planken afgedekt. Daarop kwam weer zo'n laag potten en mest tot een bepaalde hoogte. Doordat de mest in de afgesloten ruimte ging broeien, ging het azijnzuur verdampen waardoor het lood werd aangetast en ging oxideren tot loodoxide. Waterdamp uit de lucht met koolzuur uit de mest zorgden er voor dat er basisch koolzuurlood, het loodwit ontstond. Dat was in de potten nog wel als harde brokken en korsten aanwezig, maar door die eerst nat te malen en later droog te malen, verkreeg men het witte poeder. Het meeste werd echter in olie gemalen en in verzegelde bussen in de handel gebracht. Men noemt dit de 'Oud-Hollandse Loodwit Fabricage' of ook wel het Schoonhovense loodwit, wat circa 6 tot 8 weken duurde. Later zijn er andere methoden, minder omslachtig, in gebruik gekomen.

LOPER

Materiaal: Graniet of basalt (soms van glas).

Afmeting: Deze is 13 cm hoog en een doorsnede van 10 cm.

Bijzonderheden: Voor de naam 'loper' zijn eigenlijk geen alternatieven of het zou 'wrijfsteen' moeten zijn, maar dat is de benaming van de steen die bij een loper hoort.

Toepassing: Wrijfsteen en loper werden gebruikt bij de verffabricage. De schilder ging eerst bindmiddel (lijnolie) en pigment met een tempermes mengen op de wrijfsteen. Er ontstond dan een dikke pasta die echter lang niet fijn genoeg was om te gebruiken. Door met de loper in de pasta te wrijven, werden de harde pigmentkorrels fijner gemaakt. Dit vereiste veel zorgvuldigheid en de productie was laag. Daarom werd later de zogenoemde potmolen in gebruikgenomen. Deze moest met de hand worden bediend, later machinaal en zelfs met twee molens op een motor. Zowel de wrijfsteen als de loper waren van hardsteen, echter van verschillende kleuren. Als men witte verf moest maken, was een lichte kleur steen nodig (of een loper van glas) en maakte men groene verf dan kon een donkere steen worden gebruikt. Het was dus nodig om meerdere wrijfstenen en lopers te hebben.

LYONS PENSEEL

Materiaal: Houten steel met kort varkenshaar.

Afmeting: Lengte 34 cm, breedte 1,5 cm.

Bijzonderheden: Een Lyons penseel met afgeschuind haar noemt men een Gussow penseel.

Toepassing: Een Lyons penseel is een zeer kort kwastje, meestal van varkenshaar (wit of zwart), in een lange steel bevestigd met kit in een roestvrij stalen bus. Dit soort penselen worden veel door kunstschilders gebruikt. Huisschilders gebruikten ze vroeger voor het trekken van biezen bij wanddecoraties, bijvoorbeeld bij het restaureren van decoraties in kerken. Met een Lyons penseel kan men bredere biezen maken dan met een sleper. Men kan ze in olieverf en in latexverf gebruiken. Gebogen Lyonse penselen worden gebruikt voor moeilijk te bereiken plaatsen.

MANDFLES

Materiaal: Mand van teen met glazen fles.

Afmeting: Lengte 49 cm, breedte rond 36 cm.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel.

Toepassing: Deze mandflessen werden gekocht met een verdunningsmiddel bijvoorbeeld terpentijn, spiritus of ammoniak. De bedrijven namen de flessen mee naar het karwei.

MAP MET PROEFSTALEN IMITATIEWERK

Materiaal: Map van karton/linnen en stalen op papier met olieverf.

Afmeting: Lengte 51 cm, breedte 26 cm, dikte 3 cm.

Deze map bevat 94 stalen.

Bijzonderheden: Dit is een uniek werkstuk van een schildersbedrijf met verschillende stalen hout- en marmereerwerk. Het is omstreeks 1870 gemaakt door schildersbedrijf Goudappel te Delft.

Toepassing: Veel schildersbedrijven maakten vroeger voorbeelden van imitaties en om te laten zien wat ze in hun 'mars' hadden. Bij de klant thuis kon men dan het meest aantrekkelijke voorbeeld uitzoeken. Dit kan tegenwoordig natuurlijk nog steeds, maar wordt minder gedaan.

MAP MET TEKENINGEN

Materiaal: Map van karton, inhoud papier.

Afmeting: Lengte 67 cm, breedte 53 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Tekeningen uit 1928-1931.

Toepassing: Deze tekeningen zijn gemaakt door S. Cupido te Vlissingen, destijds leerling aan de Nationale Schildersschool te Utrecht. Het zijn studietekeningen van wand- en plafonddecoraties. Leerlingen verzamelden, naast eigen werk, ook veel voorbeelden uit de publicaties van Eisma's Schildersblad.

MAP MET TEKENVOORBEELDEN 1

Materiaal: Kartonnen map met tekeningen.

Afmeting: Lengte 58 cm, breedte 28 cm.

Bijzonderheden: Oude map.

Toepassing: Als een leerling op de lagere (basis)school goed kon leren, kreeg hij of zij het advies om naar een theoretisch vervolgopleiding te gaan b. v. de HBS (Havo). Als een jongen vroeger goed kon tekenen, ging hij meestal naar de ambachtschool en kwam dan in de schildersklas. Bij de opleiding voor schilder werd veel aandacht aan handtekenen besteed. Dat was zo op de ambachtschool en ook op de verschillende vervolgopleidingen, zoals de schildersscholen. Op die scholen was dan vaak een speciaal bevoegde tekenleraar die alle leerlingen tekenles gaf. Elke klas kreeg gespecialiseerd tekenles. Dat werd voor de metaalbewerkers en elektriciens vaktekenen genoemd. De schildersleerlingen kregen ook vaktekenen en bovendien handtekenles. Vaktekenen werd gedaan met behulp van tekenhaak en driehoeken, dus heel precies en vaktechnisch. Handtekenen was veel vrijer en bestond vaak uit het tekenen van stillevens, dieren, bloemen en landschappen. De werkstukken werden bewaard in dergelijke mappen.

MAP MET TEKENVOORBEEDEN 2

Materiaal: Map van papier met bijlagen van een vakblad.

Afmeting: Lengte 55 cm, breedte 26 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Uitgeverij Eisma te Leeuwarden verzorgt al sinds 1899 een vakblad voor de schildersbranche: oorspronkelijk getiteld 'Geïllustreerd Schildersblad', maar nu alweer decennialang bekend onder de naam 'Eisma's Schildersblad'. In het verleden werden er vaak verschillende bijlagen uitgegeven. Zo is er een serie over kleur in het interieur of exterieur. Ook wel over decoraties en imitaties. Zo zitten in deze map voorbeelden voor decoratief sjabloonwerk. De inhoud van deze map dateert uit 1910.

Toepassing: Veel van deze voorbeelden werden in woningen en gebouwen toegepast. Ook konden deze tekeningen voor studiedoeleinden worden gebruikt.

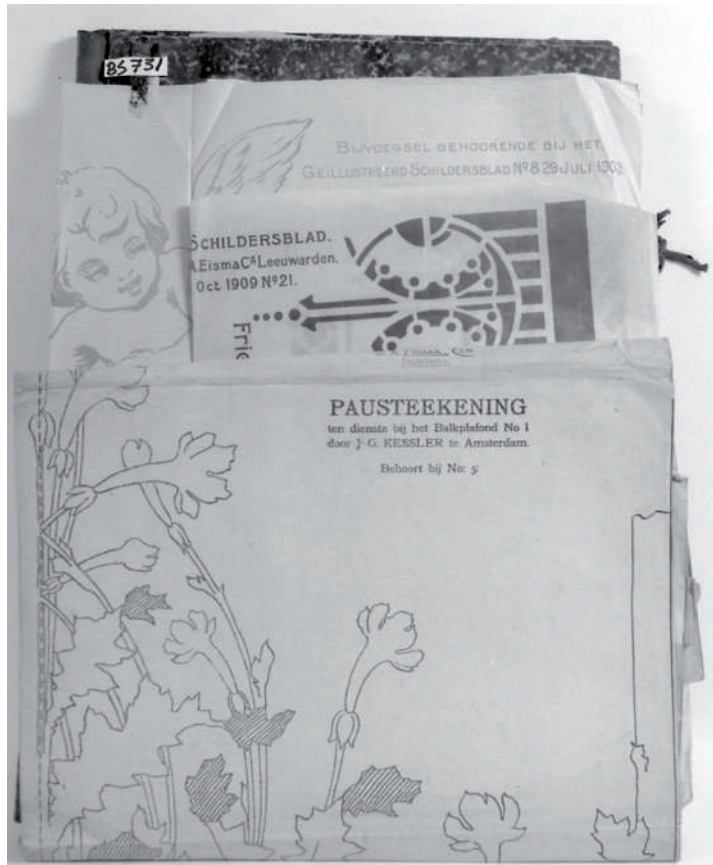
MAP MET VOORBEELDEN

Materiaal: Karton en papier.

Afmeting: Lengte 35 cm, breedte 25 cm, dikte 8 cm.

Bijzonderheden: Het is bijzonder dat men zoveel voorbeelden bewaarde.

Toepassing: Verschillende verffabrikanten en uitgevers van vakbladen ontwierpen allerlei soorten voorbeelden. Reeds vanaf 1900 huurden uitgevers deskundigen om decoraties te ontwerpen voor het verfraaien van plafonds, wanden en meubels. Ook voor het in kleur brengen van interieurs kwamen regelmatig nieuwe ideeën naar voren. Verffabrikanten deden daar ook aan mee om zo bij hun klanten in de kijker te blijven. Soms hadden die speciaal opgeleide personen in dienst die ter plaatse allerlei adviezen konden geven. Veel schilders en studenten bewaarden die afgedrukte voorbeelden om er later (misschien) gebruik van te maken.

MARMERIMITATIEPANEEL

Materiaal: Olieverf op karton.

Afmeting: Lengte 76 cm, breedte 64 cm.

Bijzonderheden: Dit werkstuk uit 1910 is een imitatie van een marmersoort. Omdat men toen niet over triplex of hardboard kon beschikken, gebruikte men karton of dik papier. Dit werd enkele keren geschilderd voordat men de imitatie of decoratie kon maken. Alle oefeningen werden toen in olieverf uitgevoerd. Dit werkstuk is in 1910 gemaakt door B. Th. Aalbers te Hilversum en is in 1986 geschonken aan het Schildersmuseum te Enkhuizen en daar opgeslagen.

Toepassing: Vaak werden deze werkstukken gemaakt als voorbereiding op een vakexamen. Ook dienden ze als voorbeeld om de klant een keuze te laten maken voor een opdracht, een soort stalenboek dus. Marmer werd en wordt geïmiteerd omdat men echt marmer te duur vindt. Vroeger werd uitsluitend olieverf toegepast, tegenwoordig wordt ook met water verdunbare producten gewerkt. De meest toegepaste imitaties van marmer zijn: Wit marmer of Carrara marmer, Sint Anna marmer, Rouse Royal, Vert de Mer, Port 'd Or (of portor) en Jaune de Sienna. De gebruikte namen komen vaak van de vindplaatsen of zijn fantasienamen. Steenhouwers gebruiken andere namen dan schilders.

MARMERIMITATIESTAAL (ST. REMY)

Materiaal: Olieverf imitatie op hardboard.

Afmeting: Lengte 92 cm, breedte 65 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: Het imiteren van wit of gekleurd marmer kan met olieverf, lakverf of texverf (acryl). Het basismateriaal voor de olieverftechniek is dik in papaverolie gemalen zinkwit. Deze dikke pasta wordt tijdens het imiteren aangekleurd met verschillende kleurpasta's in papaverolie of gebleekte lijnolie gemalen. Voor het verwerken wordt medium (olie en terpentine) gebruikt en iets droogmiddel.

Toepassing: Marmerimitaties werden en worden toegepast op lambriseringen, schouwen, schoorsteenmantels, vensterbanken, zuilen, kolommen en gevelbekleding.

Herkomst: Dit is een zeer oude techniek die door schilders werd en wordt toegepast. In veel bedrijven had men verschillende stalen met marmerimitaties om een klant te kunnen laten kiezen. Bijgaande foto is van een proefstuk uit 1924.

MARMERKLOPPER

Andere naam: Granietklopper of Toepkwast.

Materiaal: Kleine stukjes rubber in een houten heft.

Afmeting: Lengte 19 cm, breedte 5 cm, dikte 7,5 cm.

Bijzonderheden: Dit is een heel speciaal stuk gereedschap. Het is gemaakt voor de vlakversieringstechnieken. Het kan rechthoekig of rond van vorm zijn. In plaats van stukjes rubber werden ook bosjes wit of zwart varkenshaar ingezet.

Toepassing: Een muurvlak of een lambrisering werd met een muurverf behandeld en daarna met dit gereedschap, met een andere kleur, verlevendigd. Zo kon men kleine vlakjes of nopjes in de droge of nog natte verf aanbrengen. Na droging moet men vernissen. Een lambrisering kon zo een graniet uiterlijk krijgen. Ook voor een eerste aanleg van imitatiemarmers kan men goed van dit stuk gereedschap gebruikmaken. Voor een sneller resultaat werd later een spattoestel gebruikt.

MARMERSTAAL MET SCHILDPAD

Materiaal: Karton met olieverf.

Afmeting: Lengte 76 cm, breedte 64 cm.

Bijzonderheden: Een fraaie decoratie uit 1908. Het is de vraag of we dit marmer kunnen noemen.

Toepassing: Men probeerde in de vorige eeuw steeds andere technieken uit om wanden en plafonds te versieren. Zo kennen we de vlakversieringstechnieken, marmer- en houtimitaties, plastiekwerk en spuittechniek. Voor details werd vaak gezocht naar speciale materialen bijvoorbeeld het instuiven van goud- of zilverpoeder, mica en parelmoer. De ondergrond werd gewoon voorbehandeld, waarna een decoratie werd aangebracht. Bij dit staal zijn verschillende metaalpoeders gebruikt, onder andere micapoeder. Op die manier probeert men een 'schildpadstructuur' te krijgen.

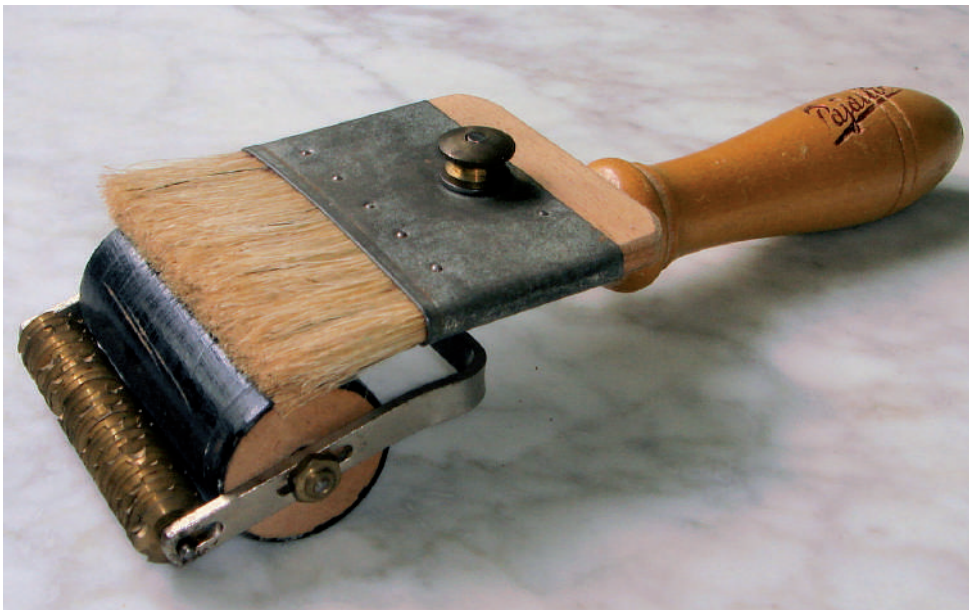

NERFROLLER MET SPALTER

Materiaal: Kleine stukjes metaal in een rond stukje hout gezet. Het draaiende deel is via een as in een houten handvat gezet.

Afmeting: Lengte 20 cm, breedte 3 cm, dikte 4,5 cm.

Bijzonderheden: Met dit stuk imitatiegereedschap verkrijgt men houtnerven bij houtimitatiewerk. Men rolt door de natte saus, zodat op de bovenkant van de metalen pennetjes iets kleur blijft zitten. Door daarna over het werk te rollen, ontstaan kleine stipjes en streepjes die de houtnerven voorstellen. Met een daskwast worden de vlekjes nog iets verlengd. Een andere mogelijkheid om houtnerven na te bootsen, is door de kleur op het werkstuk te spatzen en daarna te 'verdassen'. De spalter gebruikt men voor het nat maken (in de juiste kleur) van de pennetjes. Zo werkt men dus iets sneller.

OLIEKOOKPOT

Materiaal: Gietijzer.

Afmeting: Hoogte 26 cm, rond 50 cm.

Bijzonderheden: Een zeldzaam voorwerp, gedateerd 1880.

Toepassing: Deze pot werd gebruikt voor het koken van lijnolie tot gekookte olie. Men ging de lijnolie verhitten en gelijk iets droogmiddel toevoegen om de olie beter te laten drogen en doorharden. Dat deed de schilder vroeger zelf. Voor de bereiding van stopverf en plamuur was dat nodig. De olie werd er iets donkerder door, wat een nadeel is in witte verven, ook omdat rauwe lijnolie en gekookte lijnolie kunnen vergelen.

OLIEVAT MET KRAAN

Materiaal: Plaatijzer.

Afmeting: Lengte 62 cm, breedte rond 46 cm.

Bijzonderheden: Een olievat met kraan is bijzonder, de meeste vaten hadden die niet.

Toepassing: Toen schilders zelf verf maakten, tot ongeveer 1940, moest men de grondstoffen dus inkopen. Als bindmiddelen had men rauwe en gekookte lijnolie nodig en voor de aflak standolie. Deze grondstoffen werden in vaten van 100 liter gekocht, evenals terpentine voor de verdunning. Standolie werd meestal in kleinere hoeveelheden besteld omdat men daar minder van nodig had, net als speciale verharders en droogmiddelen. Door de kraan onderaan het vat kon men gemakkelijk de benodigde hoeveelheid aftappen, meestal in maatbekers van 1 of een 0,5 liter. Als lijnolie een poos staat, zal er bezinsel op de bodem ontstaan wat mee naar buiten komt. Dergelijke drab wil men liever niet in de verf hebben omdat dan bepaalde eigenschappen veranderen. Vooral de droging en doorharding gaan achteruit. Een mogelijkheid is een handpomp te gebruiken, in plaats van de kraan. Die steekt men van boven in het vat en dan heeft men minder kans drab mee te pompen.

OORKONDE

Materiaal: Papier voor aquarelleerwerk.

Afmeting: Lengte 60 cm, breedte 40 cm, ingelijst.

Bijzonderheden: Oorkonde behorend bij een regelmatig terugkerende prijs van de oud-leerlingvereniging van de Nationale Schildersschool te Utrecht.

Toepassing: De oud-leerlingvereniging van de NSS/Nimeto reikt regelmatig de Gulden Schildersprijs uit aan personen of instellingen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de schildersbedrijfstak. De prijs bestaat uit een vergulde schilderskwast gegoten in hars, geplaatst op een voetstuk van een verfkorst. Deze prijs gaat gepaard met een oorkonde gemaakt door de heer J. Berghuis. De afgebeelde oorkonde is uitgereikt aan de Stichting Schildersmuseum te Enkhuizen.

PAARDENSTAART

Andere naam: Schuurstaart.

Materiaal: Plantenvezels.

Afmeting: Lengte 40 cm, breedte 9 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Oud schuurgereedschap.

Toepassing: Gedroogde plantenvezels gebruikte men vroeger als schuurmiddel. Net als het vel van een haai, maar het was niet erg slijtvast dus andere stoffen uit de natuur, zoals zand en glas, waren er snel ter vervanging.

PATINEERSTAAL

Andere naam: Lazuurtechniek.

Materiaal: Triplex plaat met olieverf.

Afmeting: Lengte 54 cm, breedte 35 cm.

Bijzonderheden: Dit werkstuk is gemaakt door de heer P. van Kesteren, voormalig leraar aan de Nationale Schildersschool te Utrecht. Het werd gebruikt tijdens de lessen en bij lezingen.

Toepassing: Patineerwerk werd en wordt toegepast op voorwerpen (meubels) om deze ouder te doen lijken. De ondergrond wordt eerst normaal behandeld, met de laatste laag in de gewenste kleur. De kunst is om dan met een iets donkerder kleur het voorwerp ouder te laten lijken. Het dunne materiaal wordt op de ondergrond aangebracht. Bij dit staal langs de buitenkant iets donkerder dan in het midden. Met een tamponneerborstel wordt dan vanuit het midden de saus egaal verdeeld op het oppervlak om naar de rand iets donkerder te worden. Met een doek wordt de dunne verf weer van de bovenkanten van het voorwerp verwijderd, zodat de dieper gelegen delen donkerder worden. Dit kan ook bij schilderijlijsten. Meubels worden soms ook op deze wijze 'ouder' gemaakt met behulp van een verfspuit.

PAUSTEKENINGEN

Andere naam: Priktekeningen.

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 30 cm, breedte 42 cm. Opgelegd: 60 x 86 cm (ware grootte).

Bijzonderheden: Prachtige tekeningen uit het 'Deutsche Maler Journal' uit 1875.

Toepassing: Deze tekeningen zijn op ware grootte en kunnen dus worden gebruikt als voorbeeld voor penseel oefeningen. Daarvoor werden ze doorgedrukt met behulp van krijtpoeder of houtskool. Er worden dan kleine gaatjes ingeprikt waar het krijtpoeder, talk of houtskool werd doorgestoven m. b. v. een dot watten of een tekenveer. Dit wordt dan een paustekening genoemd. Het doorprikken van de tekening kan met een machine. Eenzelfde soort machine die ook voor sjabloonwerk wordt gebruikt. Beter is om met de hand door te prikken zodat men kan voelen hoever men kan gaan, afhankelijk van de papierdikte. De gaatjes moeten niet te klein zijn, maar ook niet te groot. Het doorprikken met een radertje is niet aan te bevelen, omdat er dan te grote gaatjes ontstaan. Met een stopnaald gaat het meestal goed, maar men moet er wel op letten dat er een handdoek of een ander zacht materiaal onder de tekening wordt gelegd zodat de gaatjes volledig doorgeprikt zijn. Meestal wordt de achterzijde van het papier iets geschuurd.

PENSELEN

Andere naam: Marmerpenselen.

Materiaal: Houten steel met runderhaar in een woeling.

Afmeting: Lengte 31 cm, dikte rond 1 cm.

Bijzonderheden: Oud model penselen.

Toepassing: Penselen worden toegepast voor het zetten van teksten. Vroeger werden de haren met een woeling van koperdraad aan de steel bevestigd. Tegenwoordig zitten de haren met kit in een roestvrij stalen bus. Die bus is met kit aan de steel gekit, met nog een extra ril. Penselen of letterzetters werden en worden ook voor imitatiewerk gebruikt. Reinigen met zachte zeep en droog opbergen.

PIGMENTKAST

Andere naam: Ladenkast.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Hoogte 90 cm, breedte 120 cm, dikte 40 cm.

Bijzonderheden: Een oud exemplaar.

Toepassing: Vroeger maakten de schilders zelf hun verven. De winterperiode was daar erg geschikt voor omdat er dan meestal weinig werk was. Men kocht de lijnolie, de pigmenten en hulpmiddelen bij de groothandel. De meest gebruikte pigmenten - zoals loodwit, zinkwit, lithopoonwit, oker, krijt wit, pijpjarde en sommige groene pigmenten - werden in zakken van 20 kg of in tonnen van 100 liter gekocht. Ook de lijnolie en terpentine werd per 100 of 200 liter aangeschaft. Maar de speciale kleuren werden niet veel gebruikt en waren erg duur zodat die per kilo werden gekocht. Deze poeders werden in de ladenkast bewaard. De inhoud van de laden werd op de voorkant gepenseeld, soms in fraaie letters. Enkele namen: rode- en paarse dodekop, vermiljoen rood, kraplak, chromaatgeel en -oranje, ultramarijnblauw, Berlijnsblauw, Bremergroen, Friesgroen, florantijnse lak enzovoort.

PIJPAARDEPOT

Andere naam: Aanmaakpot.

Materiaal: Aardewerk.

Afmeting: Lengte 29 cm, doorsnede rond 40 cm.

Bijzonderheden: Een oud hulpmiddel bij de fabricage van plamuur. Pijpaarde werd en wordt gebruikt voor de fabricage van pijpen. Onder andere de Goudse pijpen. Vandaar de naam pijpaarde. Deze zuivere witte primaire klei wordt naar de eerste vindplaats in China ook wel kaolin genoemd.

Toepassing: Vroeger ging men een ondergrond ook al egaliseren voordat er werd geschilderd. Pijpaardeplamuur was daarvoor het meest geschikt. Pijpaarde is een fijne kleisoort welke veel voor aardewerk wordt gebruikt. Na reinigen en malen van de klei werd het poeder aangemaakt met water in dit soort potten. Door de ronde onderzijde van de pot kon er geen droge poeder achter blijven. Deze pasta werd daarna gemengd met loodwitpasta, die bestond uit loodwit dik gemalen in rauwe lijnolie. Voor een betere droging werd iets gekookte lijnolie toegevoegd.

PLAFOND WANDDECORATIES

Materiaal: Papier; uitvoering in waterverf.

Afmeting: Lengte 72 cm, breedte 33 cm.

Bijzonderheden: Tien bijzondere voorbeelden voor plafond- en wanddecoraties uit 1917, allemaal uitgevoerd in Jugendstil.

Toepassing: Enkele ontwerpen zijn uitgevoerd in een kerk in Delft. Deze werden uitgevoerd door schildersbedrijf Goudappel te Delft.

PLAKLIJM (NATUURLIJKE LIJM)

Andere naam: Keulse lijm of stuklijm.

Materiaal: Beenderenlijm

Afmeting: Lengte 25 cm, breedte 12 cm, hoogte 1 cm.

Bijzonderheden: Een gedroogd stuk was beter te vervoeren.

Toepassing: Beenderen- en huidenlijm werd door de schilder, de meubelmaker, de timmerman en de stoffeerder gebruikt. Van het afval van dieren werd lijm gemaakt door de huiden en de beenderen schoon te maken, te koken en te stomen en met kalk te behandelen om het vet en vuil te verwijderen. Door plakken te vormen, kon men de lijm vervoeren. De schilder gebruikte deze lijm in de zogenoemde waterverf die hij zelf kon samenstellen met witte of okerachtige pigmenten, of soms kant en klaar kon kopen. De plakken moesten dan eerst wel worden opgelost. Eerst in koud water, daarna in warm water voor een betere kleefkracht. Het warm maken, gebeurde in een tweede bak met heet water, dus niet rechtstreeks door een gasvlam. Als de lijm namelijk te warm werd, verloor het kleefkracht. Een nadeel van deze lijm is het gevoelig zijn voor bederven.

PLAMUURMESSEN 1

Andere naam: Engelse messen of oplegmes.

Materiaal: Gesmeed stalen lemmet in een cocoshouten handvat.

Afmetingen grootste mes: Lengte 26 cm, breedte 12 cm, dikte 2 cm. Verder diverse maten.

Bijzonderheden: Door het smeden wordt het staal aan de voorzijde dunner en is het erg veerkrachtig. Het lemmet is met een spie in het handvat bevestigd. Kenmerkend is het koperen ringetje tussen lemmet en handvat. Door de veerkracht en de afwerking geldt dit type plamuurmessen als de beste t.o.v. de Duitse plamuurmessen.

Toepassing: Met een breed plamuurmes kan men grote vlakken plamuren. Het brede mes wordt ook als 'oplegmes' gebruikt. Smallere messen worden gebruikt voor smalle stukken, zoals bijvoorbeeld kozijnen. Het smalste mesje heet een bossingmes.

Herkomst: Dit type plamuurmessen werd oorspronkelijk in Engeland gemaakt. Later ook in Duitsland en Nederland.

PLAMUURMESSEN 2

Andere naam: Duits mes of oplegmes.

Materiaal: Gestanst stalen lemmet in een beukenhouten handvat.

Afmeting grootste mes: Lengte 24 cm, breedte 11,5 cm, dikte 2 cm. Verder diverse andere maten.

Bijzonderheden: Doordat het lemmet wordt gestanst, is het overal gelijk van dikte en minder veerkrachtig dan een Engels plamuurmes. Het lemmet is met een spie in het handvat bevestigd. Het metaal moet niet te slap zijn in verband met de verwerking van lijvige plamuur.

Toepassing: Een Duits plamuurmes van de grootste breedte wordt vaak als 'oplegmes' gebruikt, maar kan, als de voorzijde iets dunner wordt door het gebruik, ook worden gebruikt voor normaal plamuurwerk. Velen vinden dan een Engels mes echter beter.

Herkomst: Plamuurmessen werden en worden in Engeland, Duitsland en Frankrijk gemaakt. Ook in Nederland.

PLAMUURRUBBER

Materiaal: Houten heft met rubber gevat in aluminium.

Afmeting: Lengte 12 cm, breedte 6,5 cm, dikte 0,5 cm.

Toepassing: Met de bestaande plamuurmessen is het moeilijk om holle en bolle profiellijsten te plamuren. Met een stukje soepel rubber gaat dat wel. Het nadeel is meestal de lengte van het rubber en het feit dat rubber snel verouderd. Een kort stuk rubber is niet soepel genoeg omdat de bevestiging in het frame de werking belemmert. Als het rubber oud en stug wordt, breekt het snel. De zogenoemde Japanse plamuurmessen bevallen beter. Die zijn van zeer soepel, dun staal en lekker lang. Het handvat is maar 2 cm breed.

PLAMUURWALS

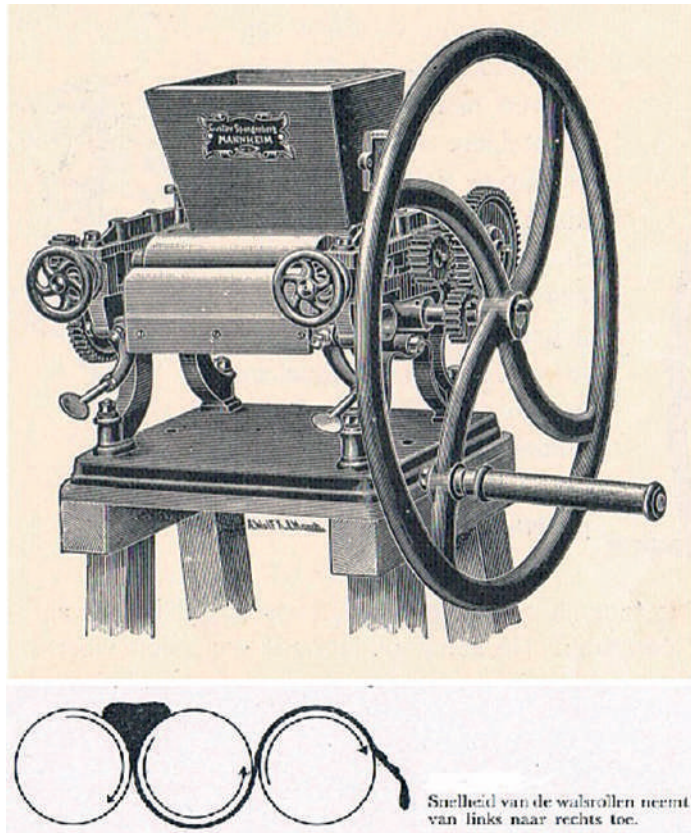
Andere naam: Verfvals.

Materiaal: Gietijzer en plaatstaal.

Afmeting: Hoogte 97 cm, breedte 135 cm.

Bijzonderheden: Oude machine voor verf- en plamuurfabricage.

Toepassing: Aan het einde van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw kwamen er steeds meer kleine verffabrieken. Daarvoor, en trouwens ook nog in die tijd, werden de materialen door de schilder zelf in zijn werkplaats gemaakt. Er werden methoden bedacht om de materialen sneller en vooral beter te maken. Zo ontstonden, na de potmolen, dit soort walsen om de pigmenten met een bindmiddel te vermengen tot de juiste fijnheid. Eerst waren er twee walsen en daarna de machines met drie walsen die door middel van drijfriemen werden aangedreven. Soms voor meerdere kleuren tegelijk. Doordat de derde wals tegengesteld draaide aan de tweede, werden de pigmenten zeer goed fijn gewreven.

Materiaal: Hardboard met plasticpasta.

Afmeting: Lengte 52 cm, breedte 48 cm, dikte 6-8 mm.

Bijzonderheden: Oude vlakversieringstechniek voor lambriseringen. Toegepast vanaf 1900.

Toepassing: Gemetselde wanden in de gang van woningen of restaurants en scholen werden/worden aan de binnenzijde vaak gepleisterd en dan geschilderd of behangen. Om praktische redenen werd er vroeger een plank op aangebracht op een hoogte van 1,20 tot 1,50 cm. De onderzijde, de lambrisering, werd dan bewerkt met een decoratieve techniek. Hiervoor werden verschillende materialen en gereedschappen gebruikt. Met sjablonen en verschillende soorten kwasten kon men fraaie resultaten bereiken. Ook met speciale verf-pasta's (plasticpasta's) werd de lambrisering bewerkt. Deze materialen waren eigenlijk een soort dikke plamuur die in eerste instantie gips bevatte en erg hard en bros was. Toen men houtolie als bindmiddel ging gebruiken, werden de lagen iets elastischer. De verf werd met een kwast, een plamuurmes of spatel aangebracht. Door met een speciale kwast in de dikke verf te draaien, ontstond een reliëfachtige structuur waarbij de hoge delen na een poosje konden worden geplet. Verschillende figuraties konden worden bereikt door gebruik te maken van sponsen, een dikke kam of reliëfrollers. Nadat de hoge, scherpe delen waren geplet, werd met een oliesaus een transparante laag aangebracht waarna de hoge, gladde delen werden schoongeveegd. Als die laag droog was, kon er nog een andere kleur worden aangebracht. Fantasierijke schilders bereikten zo fraaie resultaten. Tot omstreeks 1960 de sierpleisters deze techniek ging verdringen.

PLATEAUTRAP

Materiaal: Hout.

Toepassing: Een trap en een ladder worden vaak verwisseld. Deze plateautrap wordt zo genoemd vanwege het 'plateau' aan de bovenzijde. Dat hebben alle trappen, dus zou de aanduiding plateau achterwege kunnen blijven. Ladders hebben geen plateau. Bovendien staan de sporten bij een ladder verticaal en bij een trap horizontaal. Met een ladder kan men hoger komen dan met een trap, omdat er verschillende soorten ladders zijn. Een trap is meestal gemaakt van vurenhout en grijs geschilderd, terwijl een ladder gemaakt wordt van Amerikaans grenenhout voor de bomen en essen- of eikenhout voor de sporten. Een ladder wordt niet (mag niet) geschilderd, maar gevernist, zodat gebreken kunnen worden ontdekt.

POLIJDOT

Andere naam: Slijpdot.

Materiaal: Vilt

Afmeting: Lengte 7 cm, dikte rond 4 cm.

Bijzonderheden: Een zeer oud stukje schuurmiddel.

Toepassing: Vilt wordt uit wol verkregen en werd gebruikt als ondertapijt. Het zogenoemde vilten van wol gebeurt door de wol fijn te verdelen, vochtig te maken met zeep en de vezels daarna sterk in elkaar te persen. Dat kan handmatig en ook machinaal (droge naaldtapijt). Een stuk lap werd opgerold als een dot en zo gebruikt voor slijp- en polijstwerk. Vilt wordt veel toegepast in de creatieve sector.

POTMOLEN

Andere naam: Verfmolen of Conusmolen.

Materiaal: Gietijzer.

Afmeting: Lengte 35 cm, breedte 39 cm, dikte rond 14 cm.

Bijzonderheden: Een gaaf, oud model alleen het houten handvat ontbreekt.

Toepassing: Deze pot- of verfmolen is bij de verffabricage genoemd, maar niet beschreven. In praktisch elke schilderwerkplaats stond zo'n verfmolen. Tot na de Tweede Wereldoorlog werd hij nog gebruikt. Onder de trechter zit de conische en gebilde (schuin geslepen) maalschijf. Die schijven worden via tandwielen aangedreven. Bij oude types zat er geen vliegwiel, zodat het ronddraaien erg zwaar ging. Bij dit type moesten bindmiddelen en pigmenten eerst op de wrijfsteen worden gemengd. Bij de nieuwe uitvoeringen was een menginrichting in de trechter aangebracht, zodat men de grondstoffen rechtstreeks kon mengen en niet eerst op een wrijfsteen. Door de slinger eerst tegenover gesteld te draaien, werden de grondstoffen beter gemengd dan met de hand. Een duidelijke verbetering was de aandrijving met een elektromotor. Deze motor kon meerdere verfmolens laten draaien. Waren er fijne verven nodig, dan werd de stelmoer aangedraaid en ging het geheel nog zwaarder. Die fijnheid werd visueel bepaald door de schildersbaas. Hij ging dan iets op de nagel van de duim strijken en tegen het licht houden. Grove stukjes vielen dan wel op. Voor de verf te gebruiken materiaal werd een tijd in gesloten bussen bewaard om te 'rotten'. Het schoonmaken was een groot karwei. De molen moest uit elkaar zodat men bij de maalschijven kon. Het vervolg op de verfmolen was de verfwals of walsmolen. Grote productie en betere kwaliteit.

POTTENSTEKER

Andere naam: Pottenkrabber.

Materiaal: Houten steel, rond gesmeed stalen lemmet.

Afmeting: Lengte 30 cm, breedte 6 cm, doorsnede 3 cm.

Bijzonderheden: Het beukenhouten handvat zit met een spie verbonden aan het lemmet. Dat lemmet is een rond gesmeed staal wat daarna is gehard.

Toepassing: Dit gereedschap werd (misschien nu nog wel) gebruikt voor het schoonmaken van verfpotten aan de binnenzijde. Harde verfkorsten konden zo worden verwijderd. Vooral bij gesoldeerde potten was dit de goede methode omdat men die niet kon uitbranden, wat wel vaak gebeurde. Er werd dan iets houtzaagsel in de pot in brand gestoken en daarna met de pottensteker schoongemaakt. Het reinigen van gesoldeerde potten werd ook wel met een oplossing van caustic-soda in water gedaan en daarna schoongemaakt met dit stuk gereedschap.

PRENTBRANDER

Materiaal: Plaatstaal met koper.

Afmeting: Lengte 14 cm, breedte 12,5 cm, dikte 6 cm.

Toepassing: Oude verflagen kan men op verschillende manieren verwijderen. Men heeft dat in de loop der eeuwen uitgeprobeerd. Het afbranden met een open vlam veroorzaakte nogal eens brandschade aan het houtwerk, maar ook wel aan het object zelf. Als door schuld van de schilder een object in vlammen was opgegaan, kwamen er maatregelen. In steden werd het verboden met open vlam af te branden. De heer Prent kwam op het idee een brander te maken met een gesloten vlam. De voorzijde van het bakje wordt warm, waardoor de verf week wordt en er blaren ontstaan.

PUIMSTEEN

Andere naam: Natuursteen of Schuursteen.

Materiaal: Gestolde lavasteen (vulkanisch gesteente).

Afmeting: Verschillend.

Bijzonderheden: Zeer licht, schuimachtige steen. Afkomstig van lava. Veel puimsteen komt van het eiland Sicilië. Dit is een zeer lichte, poreuze, steensoort die zelfs op water drijft.

Toepassing: De brokken puimsteen werden vroeger gebruikt als schuurmiddel. De fijnste soorten voor het schuren van grondverflagen en de hardere soorten voor het in de verf schuren van oude, harde verflagen. In de brokken puimsteen zit altijd een draadrichting. Men kan alleen doeltreffend schuren als de draadrichting loodrecht op het te schuren vlak staat. Daarvoor werden de brokken zo gezaagd met een ijzerzaag. Zodoende ontstond een vlakke kant waarmee men kon schuren. Voor smalle kanten en scherpe hoeken werd een punt aan de steen geslepen. Door oude verflagen met deze steen in de verse verf te schuren, kreeg men een goede hechting. Het kon gebeuren dat er scherpe steentjes in de puimsteen zaten wat krassen in het werk kon geven. Die werden met een mes verwijderd. Puimsteen kan worden gemalen en in verschillende fijnheden worden gezeefd. Dit poeder werd dan gebruikt om lak- en verniswerk mat te slijpen. Puimsteen is door het schuurpapier verdrongen, behalve voor het verwijderen van eelt op de hakken van ouderen.

PUNTCHIQUEETEERKWASTJE

Materiaal: Houten steel met marter- of eekhoornhaar.

Afmeting: Lengte 26 cm, dikte rond 3 cm.

Bijzonderheden: Imitatiegereedschap.

Toepassing: Een puntchiqueteerkwastje is onmisbaar bij het imiteren van verschillende marmersoorten, speciaal Vert de Mer marmer. Verder bij Rouse Royal, Napoleon rose en Napoleon grijs. Bij een gewone chiqueteerkwast zit het haar als één bos aan de steel bevestigd, bij deze in vier of vijf bosjes. Het doel is dan om direct bij het imiteren de vlakjes en aderen te krijgen. Chiqueteren is het Franse woord voor vlakken of vlekjes.

RAAMBOOM

Andere naam: Ladderahouder.

Materiaal: Hout met ijzeren beugels.

Afmeting: Lengte 137 cm, breedte 4 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Zie ook foto Ladderahouder op pagina 98.

Toepassing: Een houten boom, die aan de bovenkant van een ladder kan worden gehangen of geschroefd, om de ladder bij brede ramen af te houden. Zo kan men een breed raam in één keer schilderen. Men steunt dus op de muur en niet op het raamkozijn.

RECLAME MEDAILLON

Materiaal: Karton, uitvoering in waterverf.

Afmeting: Diameter 62 cm.

Bijzonderheden: Zeer bijzondere decoratie uit 1847. Het werkstuk is licht beschadigd.

Toepassing: Deze decoratie is waarschijnlijk gebruikt als versiering bij een feest. De tekst luidt: 'Hollandsche Maatschappij van Landbouw'. Langs de rand is een decoratie aangebracht.

REIEN

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 100 cm, breedte 4,5 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Gedateerd 1890.

Toepassing: Een rei is een zeer rechte lat van 100, 150 en 200 cm om een rechte lijn te tekenen. Deze lat was/is meestal van grenenhout omdat die houtsoort minder snel krom trekt (werkt). Er zijn ook reien van metaal. De schilder gebruikt een rei voor het trekken van biezen langs een lambrisering of plafond. Maar ook voor reclames of decoratieve wandschilderingen en voor het snijden van glas. Bij deze reien is de ene zijde recht en afgeschuind. De andere gegolfd. Door een handgreep op de rei te maken, is die beter hanteerbaar.

RELIËFROLLER

Andere naam: Structuurroller.

Materiaal: Houten heft met rubber rol in een beugel.

Afmeting: Lengte 19 cm, breedte 4 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel bij vlakversieringstechnieken. Rubber of houten rol met ingekerfde figuren.

Toepassing: Voor het versieren van grote vlakken werden vele hulpmiddelen toegepast, dat werd bepaald door het soort materiaal dat men moest of wilde verwerken. Voor een lambrisering werd soms een structuur in de dunne saus aangebracht door middel van wikkelens, met een lap of zeemleer in de natte laag te rollen. In dikkere materiaal, zoals platiekpasta, gebruikte men ook wel een rollertje. Door de ingekerfde tekening ontstond een bepaald patroon. De productie kon worden verhoogd met een dikkere rol. Nadat de platiekpasta (een soort plamuur) was aangedroogd, werden de verhogingen geplet met een speciaal Japans plamuurmes. Na droging werd dan een kleur aangebracht.

RIJGPEN

Andere naam: Mattenbinder.

Materiaal: Houten heft met stalen pen.

Afmeting: Lengte 21 cm, breedte rond 3 cm.

Toepassing: Een rijgpen is eigenlijk een gereedschap van de woningstofferder. Door het gat in de pen kan men garen door de randen c.q. boorden van matten steken en daarmee twee matten van 100 cm breed aan elkaar verbinden. De schilder/behanger gebruikte dit gereedschap voor het aan elkaar naaien van behanglinnen. Dit is 2 meter breed, wat voor sommige wanden te smal is. Door de rijgpen iets rond te buigen, kan men sneller werken.

RINGKWAST

Andere naam: Bandkwast.

Materiaal: Beukenhouten steel met varkenshaar.

Afmeting: Lengte 21 cm, doorsnede 5 cm.

Bijzonderheden: Dit type kwast werd en wordt veel gebruikt. Oorspronkelijk waren er twee fabricagemethoden namelijk met een doorgeslagen steel en met een opgewigde steel. Het gesorteerde haar plaatste men, met een touwwoeling en een ring, op een metaalen plaat met een gat. De conische (taps toelopende) steel werd machinaal door de bos haar gedreven. Doordat het achtereinde van de steel dikker is, knelt die zichzelf vast in de ring. Bij de andere methode werd de steel van onderen in de haarbos gedrukt. In de steel werd eerst een inkeping gemaakt waarin een wig werd geslagen. Door de wig ging de steel uitzetten en werd het haar in de ring geklemd. Aan de onderzijde werd een lijmlaag aangebracht.

Toepassing: Deze kwasten worden veel gebruikt en de fabricage is veel eenvoudiger en beter. Ze zijn onder de naam Patentkwast of Bandkwast in de handel, hebben verschillende afmetingen en kwaliteiten. Ze worden voor veel doeleinden toegepast en zijn onmisbaar voor de vakman en de 'doe-het-zelver'. De touwwoeling dient ter versteviging van het haar en kan worden verwijderd.

RUBBERLAP

Andere naam: Imitatielap.

Materiaal: Rubber, soms met karton.

Afmeting: Lengte 23 cm, breedte 14 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: Hulpmiddel voor houtimitaties.

Toepassing: Voor het snel maken van een houtimitatie werd/wordt deze rubberen lap gebruikt. Dus voor massaproductie, niet voor het fijnere werk. In deze lap zijn groeven gesneden die de draden maken. Door deze lap door de natte saus te trekken, en gelijktijdig op en neer te bewegen, krijgt men een houtstructuur inclusief een hartstuk. Door het materiaal rubber wordt de tekening erg steriel. De draden en het hartstuk worden erg schoongeveegd, in tegenstelling tot het werken met een kwastje of doekje wat een meer levendige structuur geeft. Voor grote vlakken en als men niet kritisch is, kan er echter een redelijk resultaat mee worden verkregen.

RUBBERROL VOOR HOUTIMITATIE

Materiaal: Verzinkt stalen rollen met rubber in reliëf.

Afmeting: Lengte 15 cm, doorsnede rond 10 cm.

Bijzonderheden: Uniek stukje gereedschap; waarschijnlijk de enige set die er is.

Toepassing: Voor het imiteren van hout zijn veel hulpmiddelen bedacht om het sneller af te werken. Normaal zijn de stalen kammen voor het trekken van houtdraden. Ook kammen van triplex, verschillende stukken rubber en leer zijn in gebruik. Ook speciale sjablonen zijn in de handel en worden gebruikt. Dit zijn rollen van dun staalplaat omwikkeld met dun rubber waar een reliëf is ingesneden. Nadat de olie- of watersaus is opgebracht, moeten de draden worden getrokken met een hulpmiddel. In de meeste gevallen met een stalen kam omwonden met een stukje open geweven linnen. Eerst met een kam met brede tanden, daarna met een fijne kam. Voor een snel resultaat zijn dus ook andere mogelijkheden. De klopkwast, daskwast of een gewone kwast zijn ook geschikt al naar gelang de eisen die men stelt.

SATIJKWAST

Materiaal: Houten heft met eekhoornhaar in een metalen bus gepend.

Afmeting: Lengte 7,5 cm, breedte 4 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Oud stukje gereedschap: circa 1910. Wordt niet meer of zeer weinig gebruikt.

Toepassing: Een satijnkwastje hoort bij de groep zachtharige kwasten. Dit kwastje is bedoeld voor het aanleggen van de bloem bij het imiteren van bloemmahoniehout. Men noemt dat ook wel satijnhout. Omdat de vorm gelijk is aan een spalter, kan die ook voor dat imitatiewerk worden gebruikt. Andere zachtharige kwasten zijn: goudstoffer, chiqueeteerkwast, puntchiqueeteerkwast, brèchepenseel en marmerpenseel.

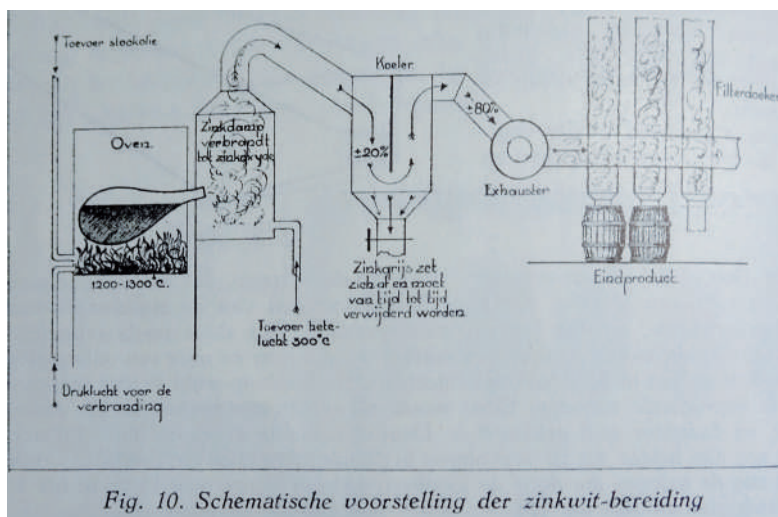
SCHEMA PIGMENTBEREIDING

Materiaal: Kartonnen plaat.

Afmeting: Lengte 98 cm, breedte 83 cm.

Bijzonderheden: Een oude plaat met een schematisch overzicht van enkele kunstmatig bereide pigmenten.

Toepassing: In de 17e en 18e eeuw kwam de chemie steeds verder in ontwikkeling. De samenstelling van natuurlijke producten werd geanalyseerd om daarna zo'n product kunstmatig na te maken. Zo ontstonden verschillende pigmenten (verfstoffen) door chemische stoffen te mengen. Dat was nogal revolutionair omdat men eigenlijk alleen over aardpigmenten beschikte. Maar ook uit verschillende metalen kon men toen reeds pigmenten maken, zoals loodwit en loodmenie uit lood, zinkwit uit zink en later titaanwit uit titaanoxide. Op deze plaat staat een overzicht van twee gele en twee blauwe pigmenten en als die onderling worden gemengd ontstaan groene kleuren. Chromaatgeel of loodchromaat is een verbinding van chroomzuur en loodoxide. Als men dat met natronloog behandelt, ontstaan verschillende tinten van geel, oranje naar rood (chromaatrood). Zinkgeel ontstaat uit zinkwit wat met zwavelzuur wordt behandeld en daarna met kaliumbichromaat, waardoor een gele kleurstof ontstaat. Parijsblauw of Berlijnsblauw wordt soms ook wel Miloriblaauw genoemd. IJzersulfaat en geelbloedloogzout zijn de grondstoffen. Dit mengsel is licht van kleur, maar na een behandeling met kalium ontstaat de diepblauwe kleur. De bovengenoemde zuivere kleurstoffen zijn sterk kleurend en worden daarom vaak vervalst met zwaarspaat, krijt of gips e.d. Het kleurend vermogen blijft meestal goed, maar de kwaliteit gaat achteruit. Door blauw met geel te mengen, ontstaan groene kleuren met bijna dezelfde namen zoals chromaatgroen en zinkgroen. Deze kleurstoffen worden als mengverf in tubes verkocht.

SCHILDERSKLEDING

Materiaal: Wit katoen.

Afmeting: Verschillende maten tot over de knie.

Bijzonderheden: Bevatte twee grote zakken en aan elke zijkant een split.

Toepassing: Tot aan de Tweede Wereldoorlog was het schildershemd als beroepskleding voor de schilder vrij algemeen. Pas na die tijd nam de schildersoverall deze plaats in. Momenteel maakt men vooral gebruik van schilderspakken die goed bestand zijn tegen de weersomstandigheden. De kleur van de werkkleding is altijd overwegend wit gebleven. De witte stoffen zijn goed uit te koken waardoor ze beter schoon zijn te houden. Op de foto Schildersbedrijf Broekhuizen te Elburg (medio 1920).

SCHRAAG

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 63 cm, breedte 63 cm.

Bijzonderheden: Een schraag is meestal opklapbaar.

Toepassing: Voor het bewerken van kleine objecten in een werkplaats werden/ worden schragen vaak gebruikt. Men heeft er dan twee naast elkaar nodig met een brede plank of een grote plaat er op. In de winterperiode worden vaak raamluiken in de werkplaats of in een beschermde ruimte op het werk bewerkt waarbij schragen nodig zijn. Ook voor het snijden van kleine ruiten op het werk zijn ze handig. En verder voor het insmeren van grondpapier, voor het beplakken van linnenwandbespanning en het insmeren van behang. De hoogte van schragen is belangrijk in verband met de lichaamshouding.

SCHRAAPSTAAL

Materiaal: Gesmeed staal.

Afmeting: Lengte 13 cm, breedte 5,5 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Door het staal te smeden en te 'harden' kan men sterk en scherp stuk gereedschap maken. Dit schraapstaal wordt in een handvat bevestigd.

Toepassing: Dit schraapstaal is te vergelijken met een verfkraabber. Door de betere kwaliteit is dit gereedschap beter geschikt voor het verwijderen van vernis en beitslagen van deuren die gemaakt zijn van hardhout, zoals teakhout, afzelia en mahonie. Hiermee wordt de kleur van het hout opgehaald.

SCHUIFPLANK.

Andere naam: Steigerplank.

Materiaal: Beukenhout.

Afmeting: Lengte 40 cm, breedte 8 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Voorbeeld van een schuifplank voor het onderwijs. Schaalmodel.

Toepassing: Een schuifplank van normale afmetingen werd gebruikt als steigerplank tussen twee trappen of op twee ladders met behulp van ladderbankjes c.q. ladderafhouders. Met een dergelijke steigerplank kon men verschillende breedtes bereiken. Sinds de invoering van de Arboret is een dergelijke manier van werken verboden.

SCHUURBLOK

Andere naam: Slijpblok.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 12 cm, breedte 7,5 cm, dikte 5,5 cm.

Bijzonderheden: Zeldzaam. Wordt niet meer toegepast.

Toepassing: In de holte van dit schuurblok kan men een rol schuurpapier doen en dan door aluminium schuifjes aan een zijde vastzetten. Het voorste stuk schuurpapier wordt onder het blok doorgetrokken en aan de andere zijde vastgezet door stalen pennen. Zo kan men steeds een nieuw stukje uitrollen en weer vastzetten. Een nadeel is dat het schuurpapier aan de voorzijde niet strak zit en dus gaat schuiven.

SCHUURPAPIERHOUDER

Materiaal: Hout.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 8 cm.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel bij het schuren.

Toepassing: Om het schuurpapier op een makkelijke manier te hanteren, werden verschillende hulpmiddelen bedacht. Blokjes kurk, hout, rubber met of zonder gleuf voor de vingers en ook een blokje waarbij een rol schuurpapier in kon en aan de andere zijde kon worden vastgehecht. Dit alles om zo vlak mogelijk te schuren en de toppen van de vingers te sparen. Deze foto toont ook zo'n hulpmiddel, waarbij het schuurpapier tussen de twee delen moest worden geknepen. Sommige van deze hulpmiddelen zijn nog in gebruik omdat die hun waarde hebben bewezen.

Andere naam: Mal.

Materiaal: Dik papier.

Afmeting: Diverse afmetingen.

Bijzonderheden: Een tekening van natuurlijke vormen, decoratie of cijfers werd en wordt met een scherp sjabloonmesje of afbreekmesje uit dik papier gesneden. Het papier kan men eerst soepel maken met een mengsel van lijnolie, terpentine en droogmiddel. De uitgesneden tekening kan dan met olieverf of plakkaatverf en een sjabloonkwastje vele malen worden gebruikt. Sjablonen voor cijfers kunnen ook uit zink worden gestanst. Verschillende voorbeelden zijn kant en klaar in de handel.

Toepassing: Sjablonen werden en worden toegepast als een ontwerp of decoratie meerdere malen moet worden herhaald, als plafondversiering in kerken en gebouwen. Ook als wandversiering op een muur en als een doorlopende rand als scheiding tussen lambrisering en bovenstuk van de muur. Bij plafonds zijn soms hoeksjablonen nodig. Voor de uitvoering wordt meestal olieverf gebruikt, maar ook mineraalverven kunnen worden gebruikt. In scholen gebruikt men plakkaatverf. Voor eenvoudig werk wordt vaak een verfspuit gebruikt, bijvoorbeeld op goederenwagens van de spoorwegen.

SJABLOON IN KOPERPLAAT

Materiaal: Koper.

Afmeting: Lengte 37 cm, breedte 31 cm.

Bijzonderheden: Het is bijzonder dat een metalen plaat is gebruikt.

Toepassing: Voor een decoratie die meerdere malen moet worden aangebracht, kan een sjabloon worden uitgesneden. Men gebruikt dan meestal een stuk stevig tekenpapier. Als dat wordt ingestreken met iets olie en droogmiddel, kan men de decoratie eenvoudig uitsnijden. Als het zeer vaak moet worden toegepast, kiest men soms voor een dunne koperen of zinken plaat. Vooral bij het schoonmaken is zo'n plaat sterker. Het uitsnijden van de figuur is wel moeilijker.

SJABLONENKWASTJE

Materiaal: Kort varkenshaar met een metalen bus in een beukenhouten handvat gekit.

Afmeting: Lengte 10 cm, doorsnede 4,5 cm.

Bijzonderheden: Dit soort kwastjes zijn sinds begin 1900 in gebruik. Maar als we weten dat het gebruik van sjablonen reeds in de oudheid plaatsvond, mogen we aannemen dat men toen ook een voorwerp had om de verf aan te brengen. Waarschijnlijk een fijn gestampt eind van een tak of plantenvezel.

Toepassing: Een sjablonenkwastje wordt gebruikt om verf via een sjabloon op een ondergrond aan te brengen. Vroeger gebruikte men daar allerlei producten voor die in de natuur voorkwamen. Tegenwoordig gebruikt men verf op basis van lijnolie, waterverdunbare textverf of mineraalverf. In scholen gebruiken de kinderen vaak plakkaatverf.

SJABLOONSTAAL

Andere naam: Vlakversiering.

Materiaal: Olieverf op karton.

Afmeting: Lengte 73 cm, breedte 50 cm.

Toepassing: Deze techniek werd tot omstreeks 1960 toegepast op lambriseringen. Meestal werd de verf met een sjablonenkwest aangebracht, maar er werd ook wel met een spaltert gewerkt. Dan werd er dus niet gestoten, maar geveegd; de veegtechniek. De kunst is hierbij de figuren zo regelmatig mogelijk op het vlak te verdelen. Dat kan met één kleur, maar ook met combinaties. Een bedrijf had meerdere voorbeelden op een dergelijk staal om de klant te laten kiezen. Met deze techniek kan men fraaie resultaten bereiken en de kleurgevoeligheid van de verwerker testen.

SJABLONEN VOOR HOUTIMITATIE

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 54 cm, breedte 22 cm.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel bij houtimitatie.

Toepassing: Om snel resultaat te krijgen, maakte men verschillende hulpmiddelen. Zo zijn er soorten draadtrekken, in rubber gesneden houtstructuur (vlakken opgerold), doordrukpapier en dit soort sjablonen. Hier zijn vier sjablonen voor het imiteren van spiegels in eikenhout. Om te voorkomen dat het papier in de gesausde ondergrond kleefde, werd de onderzijde van het sjabloon beplakt met zand of met schuurpapier. Ook bij het maken van een verstek was dat handig. Het nadeel van deze sjablonen is natuurlijk dat er een zeer eentonig resultaat ontstaat.

SJABLOONMESJE

Materiaal: Gesmeed stalen lemmet in een beuken houten handvat.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 2 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Het woord sjabloon is afkomstig van het Duitse woord Schablone. Het maken van decoraties waarbij sjablonen werden gebruikt, stamt uit het begin van 1900. Echter, in de oudheid werden sjablonen toegepast in China, Egypte en door de Romeinen. Of deze decorateurs toen ook dit soort mesjes gebruikten, is niet bekend. Maar men zal vast wel een scherp stuk been gehad hebben om een mal uit perkament of uit een dierenhuid te snijden.

Toepassing: Er zijn verschillende soorten sjabloonmesjes. Bij dit mesje is het lemmet met een spie in het hout bevestigd, maar bij een ander type wordt het lemmet in het handvat geklemd door een koperen huls. Daarvoor zit een gleufje in het taps toelopend hout. De koperen huls loopt ook taps en klemt zo het metaal vast. Tegenwoordig worden afbreekmesjes gebruikt. Als een decoratie of een lettertekst is getekend, wordt het papier met een mengsel van lijnolie en siccatief (droogmiddel) ingesmeerd om het soepel te maken. Om goed strak te snijden, legt men een stuk glas onder de tekening. Om het mesje scherp te houden, gebruikt men een wetsteen (ook wel oliesteen genoemd).

SLECHTKWAST

Andere naam: Marmerdaskwast.

Materiaal: Blank (wit) varkenshaar in een metalen bus gekit, met beukenhouten handvat.

Afmeting: Lengte 30 cm, breedte 10 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Dit type kwasten wordt van zeer sterk en veerkrachtig varkenshaar gemaakt. Het haar wordt geselecteerd, gebleekt en meestal dubbel gevuld in de metalen bus gekit.

Toepassing: Een slechtkwast werd vroeger gebruikt voor het 'slechten' (verdrijven) van de kwaststrepen in schilderwerk. Vooral in grond- en overgrond verflagen. Door toepassing van lijnolieverf ontstonden er steeds kwaststrepen in de dikke verflagen die niet konden vloeien. Om mooi glad werk te maken, moest de schilder die kwaststrepen 'slechten'. Dat gebeurde door de slechtkwast rechtstandig, zeer secuur over de verflaag te strijken. De verflaag werd daardoor gepoetst en na droging afgeschilderd met een standolieverf die wel vloeide en dus glansde. Tegenwoordig wordt de slechtkwast gebruikt bij marmerimitaties.

SLEPER

Andere naam: Biezentrekker.

Materiaal: Lang runderhaar in een schacht van een kippenveer.

Afmeting: Lengte verschillend.

Bijzonderheden: Het bevestigen van de haren in de schacht. Dit kan met een lijm of kit, maar ook met een koperdraadje of touw.

Toepassing: Vroeger werden veel decoraties uitgevoerd in biestechniek, maar na de Tweede Wereldoorlog hadden de binnenhuisarchitecten sterk vernieuwende ideeën. De haren van een sleper zijn twee tot drie keer langer dan van een penseel. Daardoor zijn ze erg geschikt voor het trekken van smalle en brede biezen. Vroeger werden de deftige boerenrijtuigen versierd met decoraties die vaak werden uitgevoerd in biestechniek. Ook op de spaken van de houten wielen werden biezen getrokken, evenals op fietsframes en fietswielen. En dat alles uit de losse hand. De verf moet iets lak of vernis bevatten, zodat die niet stroperig is en soepel vloeit. De sleper wordt goed met, iets verdunde, verf gevuld om te voorkomen dat er een rafelige bies komt. Met een biesapparaat (een buisje met verf en een wieltje) kon men tot een grotere productie komen. Een bijzondere sleper is het zogenoemde zwaardpenseel. De haren zijn hierbij in de vorm van een zwaard gezet. Een zwaardpenseel kan worden gebruikt voor het trekken van dikke biezen, maar ook bij het imiteren van marmer namelijk het tekenen van de aderen.

SLIJPSPALTER

Materiaal: Kort, gebleekt, varkenshaar in een metalen bus. Het geheel in een beukenhouten heft.

Afmeting: Lengte 10 cm, breedte 8 cm, dikte 1,5 cm.

Bijzonderheden: Dit is een bijzonder stuk gereedschap en behoort eigenlijk tot de schuurmiddelen. Daarom moet het haar kort, goed gevuld en stevig in de bus gekit zitten.

Toepassing: Een slijpspalter werd gebruikt voor het mat maken van lak- en verniswerk. Hierbij werd gemalen puimsteen als slijppoeder gebruikt. Het slijppoeder moet zeer zorgvuldig gezeefd zijn, zodat er geen harde stukjes in zitten. Puimsteen is ontstaan door stolling van lavaschuim. Het werd omstreeks 1600 voor het eerst gebruikt. Het poeder werd met water vermengd en dan met de slijpspalter over het werkstuk verdeeld. De slijpspalter werd rechtstandig over het oppervlak getrokken. Er werd vooral op gelet dat de druk en het aantal keren dat men heen en weer ging regelmatig verdeeld was. Anders was de kans groot dat het oppervlak niet overal even mat werd. Door steeds iets meer water te gebruiken, kon men het oppervlak fijner schuren, iets polijsten. Doordat deze methode van matteren erg veel tijd vergde, zocht men andere manieren. Dat kon later door een matteringsmiddel in de verf te doen.

SLIJPSTEEN

Materiaal: Houten bak met ronde zandsteen.

Afmeting: Lengte 27 cm, breedte rond 15 cm, dikte 12 cm.

Bijzonderheden: Slijpsteen is van omstreeks 1910. Toestand slecht.

Toepassing: Voor het slijpen van de verfkrabbers gebruikte men een dergelijke zandsteen. De houten bak stond op een bok of een andere stelling zodat men gemakkelijk kon slijpen. De bak werd voor een deel gevuld met water zodat de steen iets nat bleef en niet ging stuiven en voor de afkoeling van het staal. Voor het slijpen van de krabbers waren twee personen nodig, één voor het draaien en één voor het slijpen. Soms werd een elektromotor aangesloten. Het slijpen moet zorgvuldig gebeuren om een mooie 'vouw' of 'faas' (schuine kant) te krijgen. Te schuin is niet goed omdat die snel slijt en gaat piepen of gillen. Te stijl moet ook niet omdat dan het hout kan beschadigen. Door de driehoek iets rond te slijpen, voorkomt men ook het piepen en werkt men sneller. Zandsteen is een natuurproduct en dus niet overal even hard. Zo kwam het regelmatig voor dat de steen niet gelijkmatig afsleet. Met een speciale beitel van gehard staal werd de steen weer egaal rond gemaakt.

SPALTERKAM

Andere naam: Draadtrekker.

Materiaal: Hoorn of been.

Afmeting: Lengte 12,5 cm, breedte 7 cm, dikte 0,5 cm.

Bijzonderheden: Oud materiaal.

Toepassing: Met een spalter kan men draden trekken voor houtimitaties. Als men de natte spalter eerst door deze kam trekt, gaan de haren in bosjes staan. De haren moeten dan niet te kort zijn natuurlijk. Zo kan men snel tot resultaat komen bij de eerste opzet. Men maakte vroeger zelf draadtrekkers door in een plankje, een stukje leer, kurk of rubber punten te snijden. Hiermee kon men zo in de natte saus de houtdraden trekken.

SPANTANG

Andere naam: Linnenspanner.

Materiaal: Metaal met een veer in de handgreep.

Afmeting: Lengte 17 cm, breedte 14 cm, dikte 4,5 cm.

Bijzonderheden: De spantang bestaat uit twee delen verbonden d. m. v. een veer in de handgreep.

Toepassing: Een spantang was een hulpmiddel bij het spannen van linnen (schilderslinnen) op tengellatten. Toen vroeger de binnenmuren niet gepleisterd werden, en men wel graag wilde behangen, moest eerst linnen worden gespijkerd. Brede latten werden dan rondom de wand aangebracht en vaak ook op een hoogte van een stoelleuning. Op die latten werd dan linnen gespijkerd. Dat linnen is een open geweven stof van vezels van de vlasplant. Het is in de handel op rollen van 100 m bij een breedte van 2 m. Met speciale kopspijkertjes werd het linnen dan aangebracht op de latten. Dit vereiste oefening om het strak, zonder plooiën en vouwen te spijkeren. Een spantang was daarbij een goed hulpmiddel.

SPATAPPARAAT

Materiaal: Plaatstaal met borstelhaar en een houten handvat.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 19 cm, dikte 18 cm.

Toepassing: Dit is een apparaat om wanden mee te versieren (vlakverlevendiging). Doordat de borstels door een reservoir draaien en daarna langs stugge korte borstels of een dun plaatje, krijgt men fijne spatjes op de muur. Dit was een van de vele mogelijkheden om een wand te verlevendigen. En het ging sneller dan wikkelen, vegen, sjabloneren of het aanbrengen van een plastiekpasta. Deze methode werd tussen 1900 en 1950 toegepast. Daarna werden spuittechnieken ontwikkeld.

SPIRITUSBRANDER

Andere naam: Brandlamp.

Materiaal: Koper.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 13 cm, rond, dikte 8 cm.

Bijzonderheden: Gaaf exemplaar; zeldzaam.

Toepassing: Voor het verwijderen van oude verflagen kon men verwarmde voorwerpen gebruiken als een brandijzer, een vuurkorf en later een brandlamp. Een speciaal type is de spiritusbrander. De werking berust op het vergassen van spiritus. Het gaskanaal mondt uit in de vlampijp. Daar werd het gas aangestoken en kreeg men de open vlam om de verflaag op te weken. Dit model was tot omstreeks 1908 in gebruik. Trouwens al in 1892 was door Sievert verbeteringen aangebracht. In plaats van spiritus werd benzine als brandstof gebruikt en werd spiritus gebruikt om de benzine voor te verwarmen. Begin 1900 werden er steeds verbeteringen aangebracht, zoals een verwijderbare vlampijp, mondstuk reiniging en een grotere brandstofvoorraad. De laatste modellen hadden een luchtpomp om iets hogere werkdruk te krijgen.

STEEKPASSER

Andere naam: Kraspasser.

Materiaal: Staal.

Afmeting: Lengte 13 cm, breedte 6,5 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Oud gereedschap wat nu nog wordt gebruikt.

Toepassing: Een kraspasser wordt gebruikt om een cirkel af te tekenen op een harde ondergrond. Het wordt door verschillende vakmensen toegepast. Een metaalbewerker, een meubelmaker, een installateur en ook een schilder heeft dit gereedschap voorhanden. Een schilder kan zo'n passer gebruiken bij het tekenen van een decoratie op een wand. Vooral bij restauratiewerkzaamheden. De passer heeft aan beide poten een scherpe punt, zodanig dat men met beide punten een scherpe kras kan maken. Soms wordt er een snijvlak aan één zijde geslepen, zodat men een folie kon doorsnijden. Een steekpasser wordt ook gebruikt om een tekening enkele malen vergroot over te brengen op bijvoorbeeld een wand.

STOPMESSEN

Materiaal: Metalen lemmet in een benen of houten handvat.

Bijzonderheden: Stopmessen waren vroeger per regio verschillend.

Toepassing: Stopmessen worden gebruikt om glassponningen en gaten te vullen met stopverf. Het Fries model is bijzonder in zijn soort, omdat het lemmet in een speciaal model geslepen is en in een benen handvat is gezet. Evenals het gebogen Gronings stopmes geschikt voor kleine stalramen waar men moeilijk bij kan komen. Het is ook aannemelijk dat stopmessen per landstreek werden gemaakt door de plaatselijke smid. Er zijn verschillende namen, zoals het Engels, Hollands, Utrechts, Rotterdams, Zeeuws, Gronings, Leids, Haags en Fries model. Het handvat is vaak van beukenhout, behalve dat van het Engelse model, dat van kokoshout is en voorzien is van een koperen ring.

STRIJKBORD

Andere naam: Raapbord.

Materiaal: Hout.

Afmeting: Hoogte 40 cm, breedte 40 cm.

Toepassing: Voor het verwerken van grote hoeveelheden reparatiemiddel heeft men een dergelijk hulpmiddel nodig. De plamuur of een muurreparatiemiddel wordt hierop gelegd en kan zo gemakkelijk naar het object worden meegenomen. Met een spaan wordt het dan aangebracht. Ook wordt dit gereedschap gebruikt voor het aanbrengen van sierpleisters. De stukadoor gebruikt meestal een rechthoekig raapbord met grotere afmetingen.

STUKLIJM

Andere naam: Plaklijm.

Materiaal: Beenderlijm.

Afmeting: Lengte 20 cm, breedte 10 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Lijm als een hard stuk. Lijm is namelijk meestal in poedervorm.

Toepassing: Dit soort lijm werd meestal gebruikt door meubelmakers. De plakken lijm werden dan in een lijmpot gesmolten met behulp van heet water in een buitenpot. Door de warmte van het water rondom de lijmpot smolt de lijm en werd dan met een kwastje op de houten delen gesmeerd.

STUCLIJST

Andere naam: Decoratielijst.

Materiaal: Papier-maché.

Afmeting: Lengte 10,5 cm, breedte 3 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Oud materiaal om wanden en plafonds te versieren.

Toepassing: Dergelijke lijsten werden en worden toegepast voor het verfraaien van met name plafonds. Papier-maché is één van de oudste materialen voor dit doel. Een sierlijst van gips wordt meer toegepast. Men maakt eerst een mal van het patroon wat is vereist en giet daar de gipsbrij in. De weke papierbrij kan ook in zo'n mal worden gevormd. Na droging en eventueel bijwerken, kan de lijst opgeplakt worden, meestal met gips of met een lijm.

TALKSPUIT

Andere naam: Matteerspuit.

Materiaal: Rubber bal met koperen tuit.

Afmeting: Lengte 22 cm, doorsnede 8 cm.

Toepassing: Talkpoeder is een matteringsmiddel. Kleverige verflagen kunnen met dit poeder mat en droog worden gemaakt. Vooral sponningen van ramen en kozijnen kunnen gaan plakken wanneer er druk op komt. Matteren kan het kleven tegengaan. Door de rubber bol in te knijpen en dan weer loslaten, zuigt men iets poeder op wat men daarna op het werk kan blazen.

TAMPONEERBORSTEL

Materiaal: Varkenshaar in een beukenhouten heft.

Afmeting: Lengte 27 cm, breedte 7 cm, dikte 7 cm. Er zijn verder vele variaties mogelijk.

Bijzonderheden: Hulpmiddel bij het egaliseren en matteren van olieverf.

Toepassing: Olieverf heeft als nadeel dat het weinig of niet vloeit tot een egale laag. Met een tamponeerborstel kan men wel een mooi oppervlak krijgen. Het oppervlak wordt eerst geschilderd en daarna met deze borstel bewerkt. De borstel moet van zeer goed varkenshaar zijn gemaakt en moet rechtstandig op het geschilderde oppervlak worden geklopt. Er mag niet worden geslept omdat er dan glimmende plekken ontstaan. Dit type borstel werd veel gebruikt en men kon/kan er een fraai resultaat mee bereiken. Het varkenshaar moet sterk zijn omdat er veel druk op komt, maar ook vanwege het vele wassen. Na het uitwassen moet de borstel vrij worden opgehangen. Tamponeerborstels zijn vervangen door de verfvoller en de verfspuit.

TEKENING VAN EEN PAUW

Materiaal: Papier met waterverf.

Afmeting: Lengte 47 cm, breedte 86 cm.

Bijzonderheden: Fraai werkstuk van een leerling uit 1921.

Toepassing: Deze in waterverf uitgevoerde tekening van een gestileerde pauw is gemaakt door een leerling van schildersleraar Tarc Meyer toen te Schiedam, later uit Utrecht. Op de vroegere Ambachtsschool kregen de leerlingen gedurende twee jaar een gedegen praktische vakopleiding. Naast veel praktijkwerk werd er ook veel getekend, vooral vanuit de natuur. Die vormen moesten dan worden vereenvoudigd (stileren) om met waterverf of plakkaatverf in kleur gezet te worden.

TEKENINGEN

Materiaal: Map van karton, inhoud papier.

Afmeting: Lengte 67 cm, breedte 53 cm, dikte 3 cm.

Bijzonderheden: Tekeningen uit 1928-1931.

Toepassing: Deze tekeningen zijn gemaakt door S. Cupido te Vlissingen, destijds leerling aan de Nationale Schildersschool te Utrecht. Het zijn studietekeningen van wand- en plafonddecoraties.

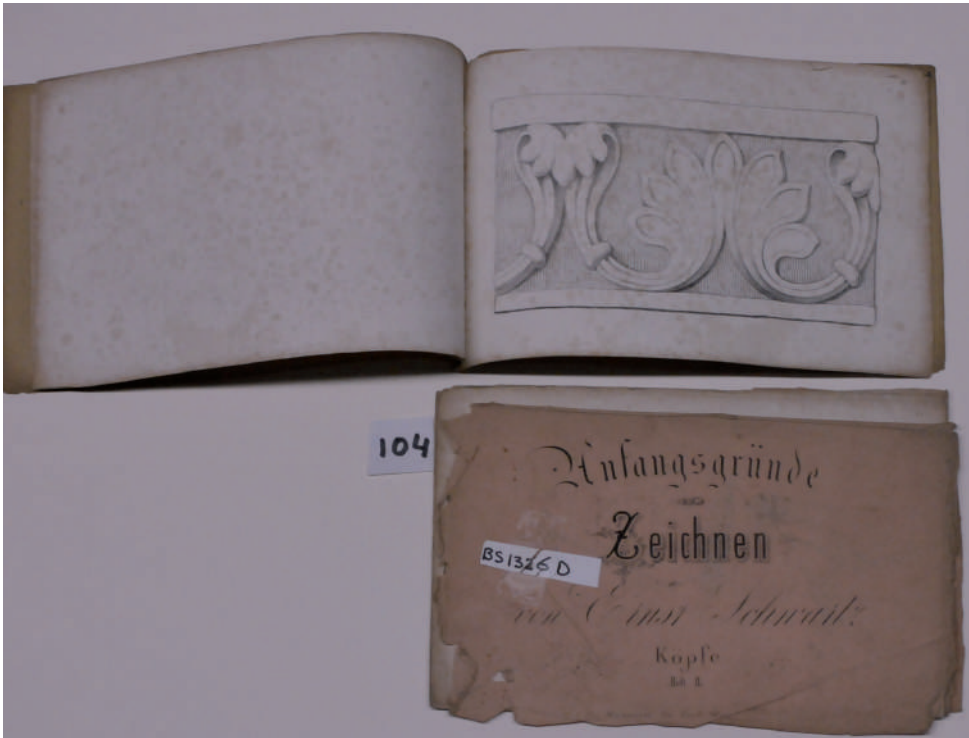
TEKENVOORBEELDEN 1

Materiaal: Map van karton, tekeningen van papier.

Afmeting: Lengte 45 cm, breedte 34 cm.

Bijzonderheden: 16 voorbeelden voor decoratief werk, afkomstig uit Duitsland.

Toepassing: Voorbeelden voor het reclamewerk uit het begin van de 20e eeuw.

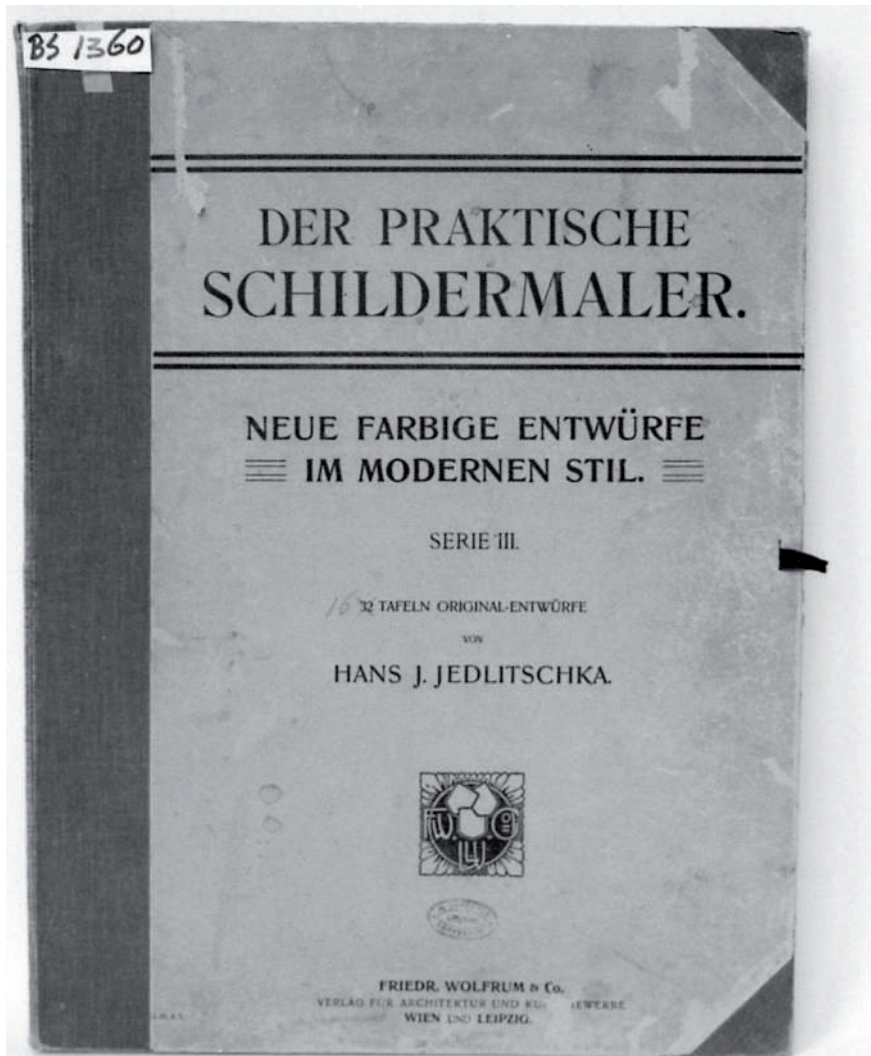
TEKENVOORBEELDEN ORNAMENTEN

Materiaal: Papier.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 23 cm.

Bijzonderheden: Vier mappen met tekenvoorbeelden uit het begin van de 20e eeuw. Afkomstig uit Leipzig (Duitsland).

Toepassing: De voorbeelden gaan over: 1 koppen, 2 bloemen, 3 ornamenten.

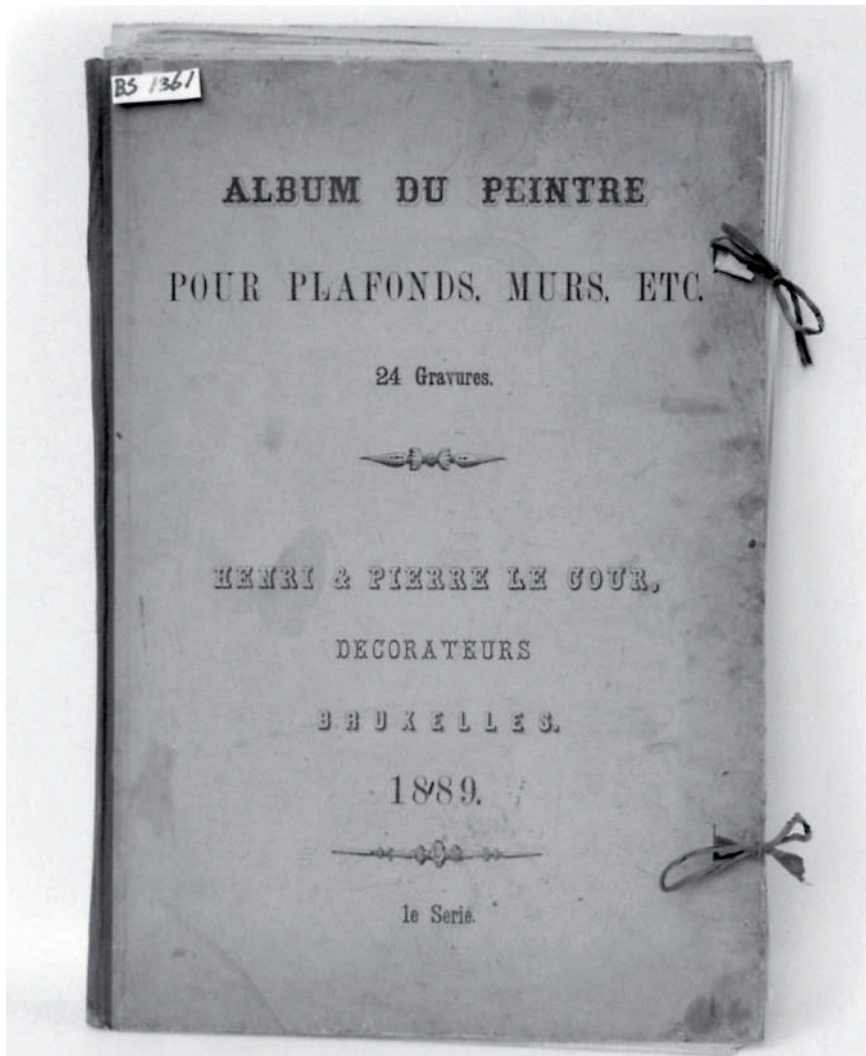
TEKENVOORBEELDEN 2

Materiaal: Map van karton, inhoud van papier.

Afmeting: Lengte 55 cm, breedte 38 cm.

Bijzonderheden: 24 platen uit 1889. Uitgegeven in Brussel.

Toepassing: 'Album du peintre' heet deze map met voorbeelddecoraties voor plafons en wanden.

TEKENVOORBEELDEN HANDTEKENEN

Materiaal: Map van karton, inhoud papier.

Afmeting: Lengte 30 cm, breedte 41 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Proefstukken als voorbeeld bij de handtekenlessen.

Toepassing: Bedoeld als voorbeeld bij het handtekenen.

TEMPERMES

Andere naam: Aanmaakmes.

Materiaal: Gesmeed staal in een houten heft.

Afmeting: Lengte 40 cm, breedte 4 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Soepel en veerkrachtig staal.

Toepassing: Voor het bereiden van verfpasta werden bindmiddel en pigment eerst met een tempermes op de wrijfsteen gemengd. Dit type mes is nodig om de verfpasta bij elkaar te houden. Omdat de harde pigmentkorrels dan nog niet fijn genoeg waren, werd de pasta in een potmolen verder gemalen. Een klein formaat tempermes werd/wordt gebruikt voor het aanmaken van verf op een palet: het paletmesje.

TOEPBORSTEL

Andere naam: Marmerklopper.

Materiaal: Houten steel met varkenshaar in bosjes vastgezet.

Afmeting: Lengte 33 cm, rond, breedte 11 cm.

Bijzonderheden: Een gaaf exemplaar.

Toepassing: Om een wand met verf te verfraaien, ging de schilder, na grondige voorbereiding van de ondergrond, de wand instrijken met een dunne olieverf (oliesaus). Met deze toepborstel werd dan in die saus gedopt, gedept of ook wel toepen genoemd. Door die bewerking kreeg men een regelmatige structuur op de wand. In deze borstel zitten varkensharen, maar de bewerking kan ook met een marmerklopper gedaan worden. Men noemt dit vlakverlevendiging. Andere manieren daarvoor zijn: wikkelen, veegtechniek, plasticwerk.

TOEPKWAST

Andere naam: Toepborstel.

Materiaal: Houten steel met kort haar in busjes.

Afmeting: Lengte 21 cm, breedte 4,5 cm, dikte 1 cm.

Bijzonderheden: Er zijn meerdere soorten, maar deze is erg klein.

Toepassing: Voor het versieren van wanden en deuren werden vroeger verschillende soorten materialen en gereedschappen gebruikt. Muren en lambriseringen werden tot omstreeks 1950 vaak voorzien van een versieringstechniek met een transparante vloeistof, saus genoemd. Deze saus werd gemaakt van lijnolie, terpentijn en kleurstoffen en iets droogmiddel. De saus werd met een gewone kwast aangebracht en daarna met verschillende soorten gereedschappen bewerkt, onder andere toepkwasten. Deze werden verticaal in de saus geklopt, zodat er een regelmatige structuur ontstond. Dat kon ook met een vochtig stukje zeemleer of met een stukje opgerold papier. Er zijn dus meerdere mogelijkheden. Er zijn ook verschillende maten en vormen in toepkwasten; ronde en rechthoekige, grote en kleine. Soms met varkenshaar of met stukjes rubber.

VEEGSJABLOON

Andere naam: Onbegrensd ornament.

Materiaal: Papier.

Afmeting: A1.

Bijzonderheden: Een oude decoratieve techniek.

Toepassing: Schilders, stukadoors, decorateurs en ontwerpers hadden vroeger verschillende manieren om plafonds en wanden te versieren. De schilders leerden die technieken op de ambachtschool, de latere LTS, en maakten soms zelf de ontwerpen, maar gebruikten ook vaak ontwerpen van specialisten die door uitgevers werden verkocht. Zo werden/worden plafonds en wanden beschilderd, versierd met behulp van sjablonen, met spatwerk, met plastiekpasta's, spuittechnieken of met deze veegsjablonen. Uit dik papier werd een vorm gesneden (willekeurig of getekend) en dan met een spalter of een sjabloonkwastje op de wand aangebracht door de verf schraal langs de rand van het sjabloon te vege. Men gebruikte toen olieverb, tegenwoordig is een acrylverb in gebruik. De kunst is dan om de vormen zo regelmatig mogelijk te verdelen. Door verschillende kleuren te gebruiken kon/kan men een fraai resultaat bereiken.

VERFMENGER

Andere naam: Roerapparaat.

Materiaal: Staal en kunststof voet.

Afmeting: Diverse maten.

Bijzonderheden: Wordt zowel door schilders als bij de verffabrikant/leverancier gebruikt.

Toepassing: Er zijn verschillende modellen die elk geschikt zijn voor hun eigen toepassing. Bijvoorbeeld het mengen van verschillende grondstoffen tot verfproducten, zoals in de verfindustrie. Hier moeten de droge grondstoffen goed worden 'benat' door het bindmiddel. Maar ook bij de verwerkers om bijvoorbeeld dikke, vooral twee componenten producten, te mengen. Bij het verwerken van pleistermaterialen ontstaat door mengen luchtinslag, waardoor het materiaal beter verwerkbaar wordt. Met dit apparaat ging het mengen vrij gemakkelijk. Tegenwoordig wordt voor het mengen van verfproducten veelal gebruikgemaakt van een schudmachine.

VERFKRABBER

Andere naam: Schrapper.

Materiaal: Beukenhouten steel met gesmeed stalen blad.

Afmeting: Lengte 40 cm, breedte 10 cm, dikte rond 3 cm.

Bijzonderheden: Speciaal met de hand gesmeed en gehard staal.

Toepassing: Om oude verflagen te verwijderen, maakt men gebruik van dit soort gereedschap. Dat kan met behulp van een afbijtmiddel, een föhn of met een benzine- of een gasbrander. Vroeger werden de krabbers door de plaatselijke smid gemaakt, tegenwoordig fabrieksmatig. Vroeger was het staal dikker, zodat de krabber tijdens het werk niet piepte. Dikker staal is ook makkelijker te slijpen. Dat slijpen vereist vakmanschap. De schuine, scherpe zijde (de vouw) moet vooral niet te stijl zijn, ongeveer 30 graden. Tijdens het slijpen wordt het staal warm en zachter. Daarom moet men de krabber direct afkoelen. Een goed geslepen, scherpe krabber werkt het best. Behalve een driehoekige vorm, zijn er ronde, ovale en profielkrabbers.

VERFKORST

Materiaal: Zeer oude verflagen.

Afmeting: Lengte 72 cm, breedte 50 cm, dikte 22 cm.

Bijzonderheden: Een verfkorst van 22 cm is uniek.

Toepassing: Dit soort verfkorsten ontstaan door het steeds uitstrijken van verfkwasten op dezelfde plaats meestal boven een kwastenbak. Dat uitstrijken gebeurde voor, en soms ook na, het werk. Door de vele jaren ontstaat dan een dikke laag die door het indrogen is gaan barsten. Er is normaal geen toepassing voor, maar de vereniging van Oud-leerlingen van de Nationale Schildersschool te Utrecht gebruikt stukken van zo'n korst als sokkel voor een prijs. Als we er van uitgaan dat 1 verflaag (gedroogd) 30 micrometer is, en de korst 22 cm dik, dan bestaat deze korst uit ongeveer 6.600 verflagen.

VERFMOLEN VOOR TWEE KLEUREN

Materiaal: Motor in houten frame met 2 gietijzeren potmolens.

Afmeting: Lengte 250 cm, breedte 255 cm, dikte 70 cm.

Bijzonderheden: Twee gekoppelde potmolens, machinaal aangedreven.

Toepassing: De zogenoemde potmolen werd gebruikt om de gewreven verfpasta nog fijner te maken. Toen er in het begin van de 20e eeuw steeds meer verf nodig was, ging men zoeken naar manieren om dat sneller en dus goedkoper te krijgen. Werd de enkele potmolen eerst handmatig gedraaid, spoedig kon dat met een elektromotor. Dat er twee potmolens werden gekoppeld en via drijfriemen worden aangedreven, is bijzonder. Dit object is in de expositieruimte van het huis 'Amsterdam' van de Stichting Schildersmuseum in het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen aanwezig.

VERFMOLEN VAN NATUURSTEEN

Materiaal: Natuursteen.

Afmeting: Hoogte 12 cm, doorsnede rond 43 cm.

Bijzonderheden: Zeer oude en primitieve manier van verfbereiding.

Toepassing: Waarschijnlijk het eerste hulpmiddel bij de verffabricage. De onderste uitgeholde en gebilde steen zat vast aan de ondergrond. De kleinere steen, paste daar precies in. De aangemaakte verfpasta werd tussen de stenen gedaan en met een stok rondgedraaid. Die stok moest boven in een balk worden vastgezet, zodanig dat er ruimte was om te draaien. De stok zat aan de binnenste steen vast en door de draaiende beweging van die steen werd de verfpasta fijner. Door een opening aan de zijkant van de onderste steen drupte de verf in een pot.

VERFSPUITPISTOOL

Materiaal: Houten handvat met metalen frame en aluminium beker.

Afmeting: Lengte 35 cm, breedte 16 cm, doorsnede 10 cm.

Bijzonderheden: Oud model verfspuit. Het houten handvat is bijzonder.

Toepassing: Een verfspuitpistool hoort bij een compressor die zorgt voor de luchtdruk van 3 tot 4 atmosfeer. Bij dit pistool wordt de verf door het eigen gewicht en de zuigkracht van de lucht verspoten omdat de beker boven het frame zit. Wordt de trekker naar achteren getrokken, dan zuigt de lucht de verf mee en dat wordt via het spuitstuk verneveld. Bij een onderbeker wordt de verf door lucht omhoog gedrukt, omdat er vacuüm wordt gezogen.

VERFTTEST

Andere naam: Strijkpot.

Materiaal: Aardewerk.

Afmeting: Lengte 10 cm, rond 19 cm.

Bijzonderheden: Een pot van aardewerk is bijzonder. Meestal blik of plaatstaal.

Toepassing: Om verf op het werk te verstrijken, gebruikte men vroeger zo'n pot. Door middel van het touw kon men de pot aan de ladder hangen.

VERFZEEF

Materiaal: Plaatstaal.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel om verf te zeven. Uit de tijd dat de schilder erg zuinig was en zelfs de vellen van de olie- en lakverf ging uitsoppen. Men maakte onderscheid tussen zeven voor poeders en natte verfproducten.

Toepassing: Het is nu niet meer in te denken dat men ooit resten verf ging zeven voor hergebruik. Bedenk dan wel dat men toen alleen lijnolieverf of zogenoemde lijnolie standverf gebruikte. Dus langzaam drogende verf. Toen later de alkydharsverven kwamen (die we nu klassieke verf noemen), werd dat zeven nog wel toegepast. En men was toen (tot ongeveer 1960) ook nog wel precies op het verbruik van het materiaal. Het zeven van verf werd meestal gedaan met behulp van neteldoek of horrengaas. Een nylonkous werd later ook veel gebruikt.

VERFZEEFROERDER

Materiaal: Plaatstaal met houten rol.

Bijzonderheden: Oud hulpmiddel om verf te zeven. Met de roerder in de zeef ging het zeven sneller.

Toepassing: Dit apparaat werd meestal gebruikt in combinatie met een zeef van horren-gaas. Het apparaat moet met de uitstekende nokken op een schone bus worden gezet en de vuile verf dus in de zeef gegoten. Door het roerapparaat te gebruiken, gaat het zeven iets sneller.

Andere naam: Glasdecoratie.

Materiaal: Glas met bladgoud.

Afmeting: Lengte 15 cm, breedte 7,5 cm.

Bijzonderheden: De decoratie in verguld glas is in 1991 door C. van Groeningen gemaakt. Een dergelijke decoratie kan op elk moment worden gemaakt.

Toepassing: Glas vergulden doet men door eerst het glas super vetvrij te maken en dan vergulden met bladgoud van een goede kwaliteit. Hiervoor wordt een blaadje gelatine opgelost in lauwwarm gedistilleerd water. Een blaadje gelatine van 1 cm² is voldoende voor 100 cc water. Het glas wordt nat gemaakt met dit lijmwater en dan wordt het losse blaadje goud daar voorzichtig ingelegd met een goudoplegger. Als het te bewerken stukje glas volledig is beplakt, kan het worden drooggemaakt met vloeipapier. Soms wordt nog een tweede keer verguld. De vooraf getekende decoratie wordt dan doorgeprikt en op het goud door gestoven met talkpoeder of met houtskool. Met een fijn scherp mesje wordt de tekening in het goud uitgesneden. Nadat de randen zijn aangedrukt wordt de achterzijde geschilderd met een kleur naar eigen keuze.

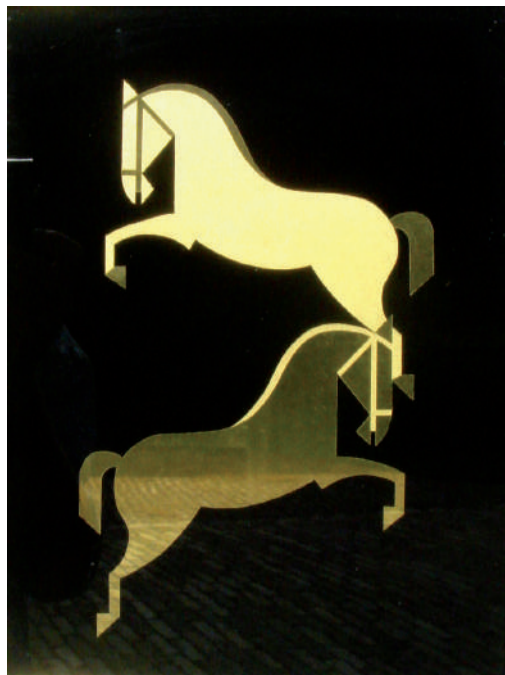
VERGULDWERK ACHTER GLAS

Materiaal: Glas met bladgoud.

Afmeting: Lengte 35 cm, breedte 25 cm.

Bijzonderheden: Een zeer oude techniek, die altijd toegepast kan worden.

Toepassing: Deze verguldtechniek werd/wordt voornamelijk op etalageruiten toegepast. Dit is een werkstuk bedoeld als oefening. De ruit wordt zeer goed schoongemaakt (b. v. met spiritus en krijt en daarna goed nawassen en sponsen). De blaadjes los goud worden met een goudoplegger aangebracht in een laagje lijmplossing van een stukje gelatine in lauwwarm gedestilleerd water. De verhouding tussen gelatine en het water is 1 cm² op 100 ml water. Ervaring is echter de beste leermeester. Het overtollige water wegnemen met zacht papier. Dan kan men het goud poetsen met een dotje zuivere watten of zacht fluweel en vroeger met een hazenpootje. Om een mooi resultaat te krijgen, wordt een tweede laag bladgoud aangebracht. Nu kan de tekening (decoratie of tekst) worden doorgestoven en gepenseeld, waarna het overtollige goud wordt weggepoetst. Ook kan de tekening eerst achter het glas worden geplakt en de tekst worden geschilderd en dan verguld. Als het goud droog is, kan men het met een lakverf afdekken. Het matte deel van een letter of een decoratie krijgt men door dat deel met porseleinlak of verdunde meubellak te schilderen en voorzichtig te tamponeren. Na droging alles normaal vergulden.

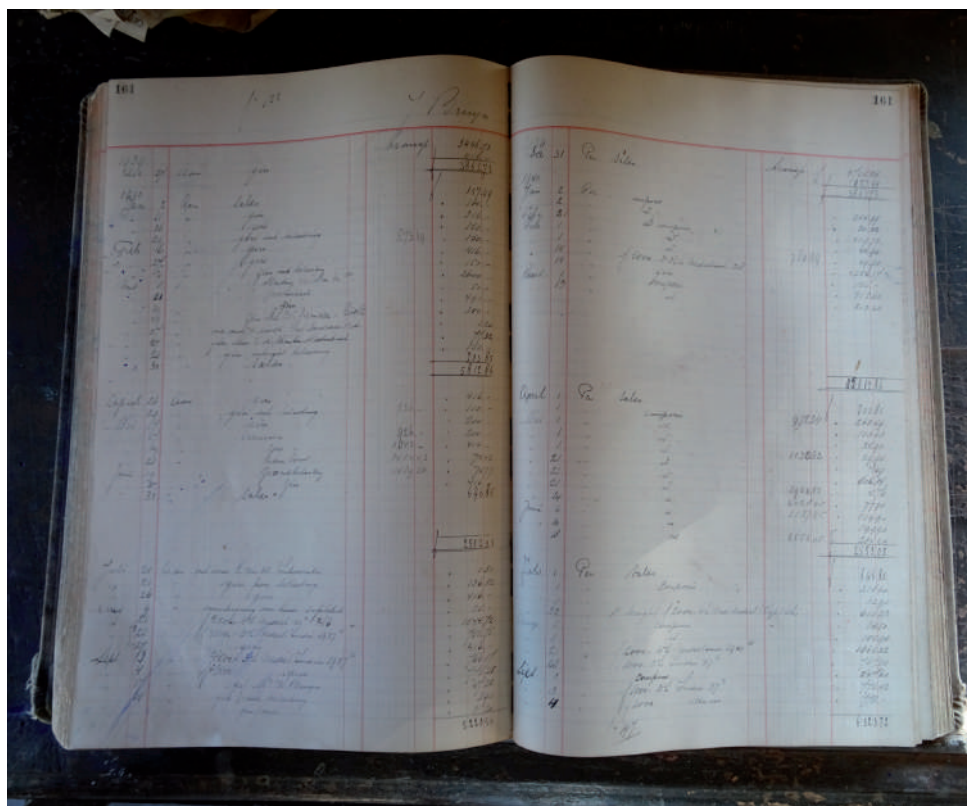
Andere naam: Maandboek.

Materiaal: Linnen kaft met papier.

Afmeting: Lengte 43 cm, breedte 19 cm, dikte 4 cm.

Bijzonderheden: Een zogenoemd verkoopboek van verffabriek Herfst en Helder is bijzonder omdat het uit 1878 tot 1882 stamt. De zeer vele verffabriekjes die in Nederland bestonden, hielden niet allemaal een degelijke administratie bij.

Toepassing: In dit boek staan de klanten (schildersbedrijven en verkopers) goed gerubriceerd. Men kon zo zien waar en hoeveel materiaal ergens naar toe ging. En natuurlijk is het nu interessant om te lezen wat de spullen toen kosten.

VERNISKETEL

Materiaal: Smeedijzer, gietijzer en verzinkte plaatijzer.

Afmeting: Lengte 200 cm, breedte 250 cm, dikte 85 cm.

Bijzonderheden: Zeer oud apparaat voor de vernisbereiding.

Toepassing: In deze ketel werd natuurhars, samen met lijnolie en/of houtolie, gestookt tot vernis. Men had in de vloer van het stookhok een gat waarin hout, cokes of antraciet werd verbrand. De ketel met de juiste grondstoffen werd daar net zolang boven gezet dat het mengsel de juiste temperatuur en samenstelling had. Het samenstellen van de grondstoffen en het bepalen van de temperatuur was vakwerk en werd per fabriek geheim gehouden. Een lakstoker was voor de fabriek zeer belangrijk. Als grondstof werd vaak natuurhars gebruikt die vanuit Nederlands Indië door de VOC werd aangevoerd. De lijnolie werd in Nederland 'geslagen' in de oliemolens langs de Zaan. Houtolie kwam ook vaak uit oosterse landen.

VERZETPOT 1

Andere naam: Strijkpot, Test.

Materiaal: Geglazuurd aardewerk.

Afmeting: Hoogte 9 cm, breedte rond 14,5 cm.

Bijzonderheden: Waarschijnlijk sinds de Middeleeuwen in gebruik. Deze is van 1900.

Toepassing: De schilder maakte zelf zijn verf en die werd in dergelijke potten bewaard als een dikke pasta. Doordat men de binnenkant ging glazuren, trok de olie en verdunning niet, of minder snel, in de klei. Deze potten of 'verftesten' werden ook mee naar het werk genomen om er uit te strijken (strijkpot). Er zaten twee oren aan waar een stukje touw door kon om de pot te verplaatsen. Dit soort aardewerkpotten zijn natuurlijk kwetsbaar, zodat men zocht naar iets anders. Eerst kwamen de houten potten en later de metalen. De houten potten werden, door de kuiper, van 'klaphout' gemaakt (gekloofd eikenhout). Waarschijnlijk is daardoor de naam klaploper ontstaan. Die uitdrukking wordt nog gebruikt als men iemand bedoelt die van de beurs op een ander teert. Plaatstalen potten werden vaak door de plaatseijke smid gemaakt en langs de bodem gesoldeerd. Daardoor konden de schilders dergelijke potten niet uitbranden, maar moesten de verfesten worden uitgestoken. Door een dun lasnaadje ging dat wel. Deze potten zijn vaak te herkennen aan de fraaie 'oren'.

VERZETPOT 2

Andere naam: Strijkpot.

Materiaal: Plaatstaal.

Afmeting: Hoogte 15 cm, breedte rond 18 cm.

Bijzonderheden: Handmatig gesmeed. Speciale aanzetstukken voor het hengsel.

Toepassing: Vroeger werd buiten geschilderd met loodwitverf dik in lijnolie gemalen. Deze pastaverf werd in zo'n pot meegenomen naar het werk en daar op kleur gemaakt en verdund. Er zijn verschillende maten en soorten verzetpotten die op het werk werden gebruikt. Meestal ging men uit deze grote pot de benodigde verf 'verzetten', vandaar de naam. Maar er werd ook uit gestreken, dus strijkpot genoemd. Mooi aan deze potten is dat de plaatseelijke smid ze handmatig maakte. Eens in de zoveel tijd (waar nodig) werden de potten schoongemaakt met een pottenstekker. Ook met een door de smid gemaakt steekmes, iets rond. Met behulp van een enigszins vuile verdunding kon men ze ook uitbranden.

VIGNET OF VEIGNET

Andere naam: Spalter.

Materiaal: Lang varkenshaar van goede kwaliteit.

Afmeting: Lengte 28 cm, breedte 6 cm, dikte 6-8 mm.

Bijzonderheden: Een uiterst dunne spalter met lang varkenshaar en een lange steel. Speciaal stukje gereedschap voor het imiteren van mahoniehout.

Toepassing: Een spalter is een platte kwast van varkenshaar dat is vastgezet in een blikken huls met kit een kleine spijkertjes. Een spalter wordt uitsluitend gebruikt in dunne verfsoorten en is een prima stuk gereedschap bij imitatiewerk. Een vignet is een dunne spalter met iets langer haar wat erg veerkrachtig moet zijn. Het wordt veel gebruikt bij het glaceren van houtimitatie speciaal bij mahoniehout (bloemmahonie) omdat met het lange haar de 'bloem' goed kan imiteren. Voor het trekken van de houtdraden kan men de in de glacie gedoopte vignet over een hoornen kam trekken. De haren gaan dan in bosjes (tandvorm) staan.

Andere naam: Pigmentbus.

Materiaal: Blik.

Afmeting: Hoogte 21 cm, breedte 11 cm, dikte 11 cm.

Bijzonderheden: Er zijn zeer veel verschillende blikken, bussen, potten en bakken in gebruik geweest om pigmenten te bewaren.

Toepassing: De schilder maakte reeds vroeg zelf zijn verf. Aanvankelijk alleen voor decoratief werk in kerken en voor schilderijen. De kleurstoffen vond men in de aarde (aardverfstoffen). Deze werden met water aangemaakt en dan met eierdooier gemengd. Een ander bindmiddel was hars uit de bomen of dierlijk bloed. Er waren wel verschillende oliesoorten bekend, maar daarmee ontstond een dikke pasta. Toen men ontdekte dat terpentijn door middel van destillatie van balsem uit pijnbomen verkregen kon worden, kon men de pasta verdunnen. De veel gebruikte pigmenten werden in tonnen van 20 kg aangeschaft, de duurere (en dat waren de heldere kleuren) werden per kg of per ons gekocht. Door chemisch onderzoek, vooral in de 18e eeuw, kwamen verschillende nieuwe pigmenten op de markt. Deze pigmenten werden in de schilderswerkplaatsen (ook wel winkel genoemd), in allerlei bussen en bakken bewaard. In veel bedrijven waren daarvoor speciale kasten met een groot aantal bakjes aanwezig, vaak beschilderd met de naam van de kleurstof (pigmentkasten).

VOORRAADBUSJE

Andere naam: Verdunningbus.

Materiaal: Blik.

Afmeting: Hoogte 19 cm, breedte 11,5 cm, dikte 6,5 cm.

Toepassing: Het is nodig dat een schilder altijd verdunning bij zich heeft. Vroeg zeer zeker omdat de dikke pastaverf vaak op het werk verdund moest worden. Men had dan verschillende busjes met vloeistoffen mee. Om de verf beter te laten drogen een busje met siccatief, voor de verwerking een busje met een mengsel van lijnolie en terpentine en een busje met alleen terpentine om een vlekje te verwijderen. Het mengsel van olie en terpentine (of terpentijn) was erg persoonsgebonden. Welke soort olie (rauwe- of gekookte olie) werd gebruikt en de verhouding met de terpentine waren belangrijk. De ondergrond die moest worden bewerkt, was steeds het uitgangspunt. Het is duidelijk dat ervaring en vakmanschap hierin bepalend waren.

VOORBEELDBOEK MET LETTERS EN CIJFERS

Materiaal: Kaft van karton met losse bladen.

Afmeting: Lengte 36 cm, breedte 26 cm, dikte 2 cm.

Bijzonderheden: Kwaliteit van de map en tekeningen is niet best.

Toepassing: Voor het tekenen en schilderen van letters, cijfers en versieringen werden door verschillende uitgevers, in samenwerking met leraren en andere tekenaars, boeken uitgegeven. Ook verffabrikanten kwamen met verschillende voorbeelden op de markt. Dit is een uitgave van Van Erp, Van Gorcom & Co uit Tilburg.

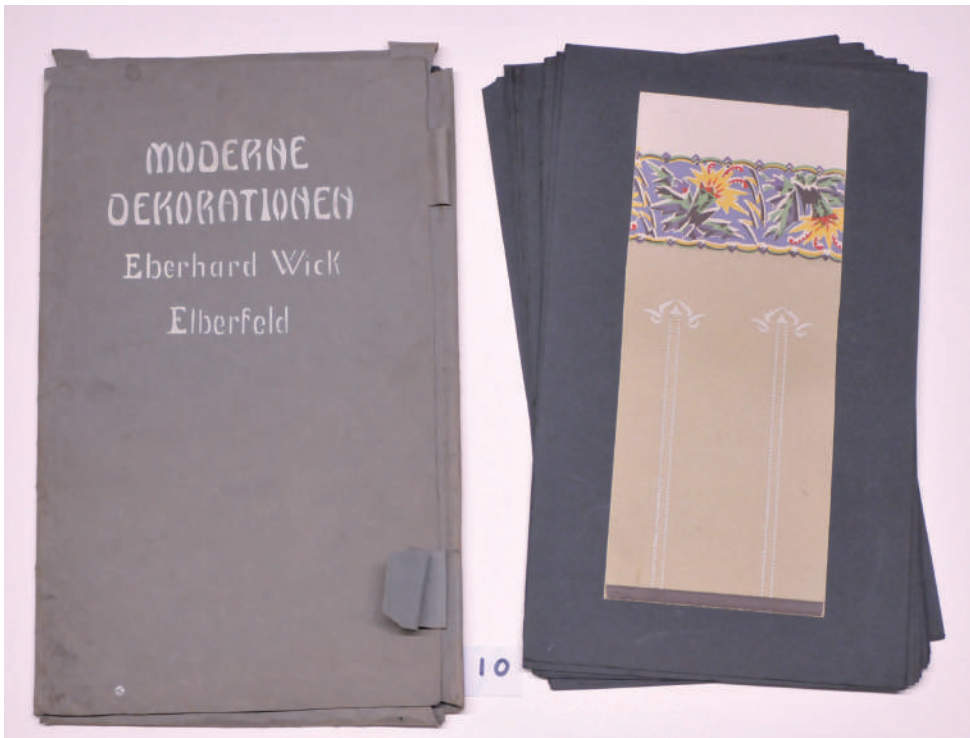

VOORBEELDEN DECORATIEVE RANDEN

Materiaal: Papier.

Bijzonderheden: Een Duitse map met ruim 20 voorbeelden voor randdecoraties.

Toepassing: Vanaf eind 1800 werden plafonds en wanden vaak voorzien van decoraties. Vooral in schouwburgen, bioscopen en villa's kregen decorateurs de kans hun kunnen te tonen. Hun ontwerpen werden soms gebundeld en via een uitgever op de markt gebracht. Vooral langs de randen van plafonds, wanden en lambriseringen werden versieringen aangebracht. Hiervoor werden dan sjablonen gemaakt naar voorgedrukte voorbeelden. Dit is een map uit Duitsland met een aantal voorbeelden uitgevoerd in aquareltechniek.

WATERVERFKWAST

Andere naam: Blokwitter.

Materiaal: Varkenshaar in een beukenhouten heft.

Afmeting: Lengte 23 cm, breedte 17 cm, dikte 7 cm.

Bijzonderheden: Waterverfkwasten zijn er in vele soorten en maten. Er worden verschillende haarsoorten toegepast.

Toepassing: Deze grote kwasten of borstels worden gebruikt voor het aanbrengen van muurverf. Vroeger werd er de dunne witkalk mee aangebracht later de latexverven. Tegenwoordig gebruikt men de verfvoller of de verfspuit. Deze waterverfkwasten zijn er in verschillende vormen onder andere rechthoekig, rond en plat. Het haar zit in bosjes en in rijen vastgekit in het hout. Bij de betere kwaliteiten zit het haar met een koperdraad vastgezet in het heft.

WEEGSCHAAL

Materiaal: Gietijzer en plaatstaal.

Afmeting: Hoogte 28 cm, doorsnede 22 cm.

Bijzonderheden: Vroeger veel gebruikt. Een gaaf exemplaar.

Toepassing: De toepassing laat zich gemakkelijk raden. Toen de schilder zelf nog zijn verf maakte, moesten de grondstoffen nauwkeurig worden gewogen en omdat het meestal om kleine hoeveelheden ging was deze weegschaal erg nuttig. Voor grote hoeveelheden had men een bascule. En men was toen ook erg zuinig op het materiaal, want voor aanvang van elk karwei werd de benodigde hoeveelheid verf op de gram nauwkeurig gewogen. En na afloop weer, zodat men precies het verbruik kon bepalen om de juiste prijs te berekenen. Oude nota's laten dat zien. Een groot verschil met nu.

WETSTEEN

Andere naam: Oliesteen.

Materiaal: Zeer zachte, dichte steensoort.

Afmeting: Hoogte 18 cm, breedte 4 cm, dikte 2 cm.

Toepassing: De zachte steen leent zich goed voor het slijpen van mesjes en speciale sjablonenmesjes.

WIELKRIK 1

Materiaal: Houten frame met staal.

Afmeting: Lengte 82 cm, breedte 26 cm, dikte 14 cm.

Bijzonderheden: Zelf gemaakt hulpmiddel.

Toepassing: Voor het schilderen van een wagenwiel werd deze krik gebruikt. Men kon zo een wiel iets omhoog wrikken, zodat het wiel los kwam van de grond. De krik is op verschillende hoogten inzetbaar.

WIELKRIK 2

Materiaal: Gietijzer.

Afmeting: Lengte 75 cm, breedte 20 cm.

Toepassing: Voor het schoonmaken en schilderen van de houten wielen van boerenkarren - zoals sjezen, brikken en tilbury's (tweewielig koetsje) - werden deze krikken gebruikt. De kar werd aan één zijde iets opgekrikt zodat men de werkzaamheden simpel kon uitvoeren. Wagenmakers en schilders maakten gebruik van zo'n krik.

WIKKELTECHNIEK

Andere naam: Vlakversiering.

Materiaal: Olieverf op karton.

Afmeting: Lengte 75 cm, breedte 50 cm.

Bijzonderheden: De wikkeltechniek werd tot omstreeks 1960 toegepast. Het is een eenvoudige manier om een vlak te decoreren. Vooral op lambriseringen werd dit toegepast. Evenals bij sjabloneren en de veegtechniek is wikkelen een vlakversieringstechniek. Dit wordt ook een onbegrensd ornament genoemd, dus vergelijkbaar met behang.

Toepassing: Deze techniek wordt op een lambrisering of een groter muurvlak toegepast. Het wordt niet met een sjabloon uitgevoerd, maar met een stuk zeemleer of een katoenen lap. We kennen het 'opwikkelen' en het 'afwikkelen'. Bij beide methoden wordt een dunne saus op oliebasis gebruikt. Bij het 'opwikkelen' wordt het zeemleer of de lap in de saus gedrenkt, uitgeknepen en dan op de wand gerold. Bij het 'afwikkelen' wordt eerst de wand ingestreken en dan met een droge doek of leer opgenomen. De kunst is om de doek (of zeemleer) regelmatig over het vlak te rollen (wikkelen) zodat de patronen en de kleuren prima verdeeld zijn. Net als bij de sjabloontechniek en de veegtechniek kan men met één kleur of met meerdere kleuren werken. Al deze technieken lenen zich prima voor oefeningen in het onderwijs om kleurgevoeligheid en ritme te testen.

WRIJFSTEEN

Materiaal: Graniet of blauwsteen, soms marmer.

Afmeting: 57 bij 59 cm.

Bijzonderheden: Een wrijfsteen moet zeer vlak en glad zijn en op een vlakke ondergrond liggen. Bij een wrijfsteen hoort een andere, harde steen, een zogenoemde loper die aan één kant vlak geslepen en goed hanteerbaar moet zijn. Zo'n loper is ongeveer 20 cm hoog en heeft een doorsnede van ongeveer 8 cm.

Toepassing: Op een granieten of marmeren wrijfsteen werd (met de loper) verf fijn gewreven. De pigmenten werden eerst met lijnolie gemengd met behulp van een tempermes. De pigmentkorrel in de dikke pasta moest daarna nog fijner worden gemaakt. Voor donkere verven kon een donkere steen en loper worden gebruikt en voor lichtgekleurde verf werd een wit marmeren steen gebruikt. Men had dan een glazen loper om verkleuring te voorkomen. De vorm van de loper was ook van belang. Hij moest goed in de hand liggen, aan de onderzijde vlak en glad zijn en geen scherpe of te ronde kanten hebben. De productie was natuurlijk niet groot. Dat werd later beter met de potmolen.

ZANDSTROOIER

Materiaal: Dun plaatstaal, soms koper.

Afmeting: Lengte 25 cm, doorsnede 12 cm.

Toepassing: Om muurverfwerk op steen (bijvoorbeeld Bentheimersteen) te laten lijken, kan men er fijn scherp zand (kwartszand) in strooien. Met deze zandstrooier wordt het zand in de nog natte verf gestrooid. Dit deed en doet men nog wel, op het dek van een schip om dat stroef te maken. Maar ook bij vloeren en traptreden. Hiervoor zijn ook speciale verven in de handel. Voor het bestrooien van muren had men een speciaal spatapparaat. Het zand gaat dan in een bak waarin een schoepenrad zit dat al ronddraaiend het zand tegen de natte verf op de muur strooit. De verflaag wordt er sterker door, maar is ook eerder vuil.

ZINKEN BEHANGNAALDEN

Materiaal: Zink.

Afmeting: Lengte 200 cm, breedte 2 cm, dikte 2 mm.

Bijzonderheden: Oud materiaal, wordt niet meer gebruikt. Het woord 'naald' is verwarrend, al is dit materiaal wel erg lang en dun.

Toepassing: Zinken behangnaalden werden vroeger gebruikt op deuren die moesten worden behangen. Dat kwam voor bij deuren in een wand met bedsteden. De gehele wand werd behangen, dus inclusief de deuren. Maar de voorkant van zo'n deur was nooit mooi strak en dan ging het behang snel stuk. Om dat te voorkomen, werd er een zinken naald opgespijkerd. Met zo'n naald wordt bedoeld: een plaatje zink van 4 cm onder een hoek van 90 graden gebogen. Aan de voorzijde (de diktekant van de deur dus) elke 2 cm en dan over de hele lengte van de deur. Hierover werd het behang geplakt waarbij soms aan de voorzijde een glasplaatje van 40 cm werd geschroefd om vingervlekken te voorkomen.

De Stichting Schildersmuseum stelt zich onder andere ten doel historische voorwerpen uit de schilderspraktijk, en hun gebruik, voor de toekomst vast te leggen. Om die reden heeft de Stichting ook dit boekje uitgebracht. Zij realiseert zich echter terdege daarmee niet volledig te zijn en mogelijk zijn er ook enkele onvolkomenheden in deze uitgave geslopen.

De Stichting stelt het dan ook zeer op prijs als aanvullingen op dit boekje worden gemeld bij het secretariaat: Wildemaetstraat 31, 8081 AG Elburg of per e-mail: antonvanwezep@gmail.com

